

ዘአዲስ፡ሥርዓት፡የተሰናዳ።

ያማርኛ፡ሰዋሰው።

ከብላታ፡መርሰኢ፡ጎዘን፡ወልደ፡ቂርቆስ፡
ተዳፈ።

የመጀመሪያው፡ፈቂት፡በጸደቀበት፡ዓመት፡ተዳፈ።

አዲስ፡አበባ፡፲፱፻፵፭፡ዓመት።

በአርቲስቲክ፡ግጥሟ፡ቤት፡ታተመ፡፲፭፡፻፶፯።

የአዋቅር፣ ፈቃድ፣ መልዕ፣ ግተም፣ ወይም፣ መቅላት፣ ዘልቃል፣ ነው።

ALL RIGHTS RESERVED

፳፭

መጀመሪያ፣ ጊዜ፣ በጊዜያዊ፣ ን፡ም፣ በብርሃንና፣ ሌላም፣ ግተማያ፣ ቤት፣ ታተመ።

ሁለተኛ፣ ጊዜ፣ በጊዜያዊ፣ ን፡ም፣ ለጥያቄ፣ ላይ፣ ታተመ።

ሶስተኛ፣ ጊዜ፣ በጊዜያዊ፣ ን፡ም፣ ለጥያቄ፣ ላይ፣ ታተመ።

አራተኛ፣ ጊዜ፣ በጊዜያዊ፣ ን፡ም፣ በአርቲስቲክ፣ ግተማያ፣ ቤት፣ ታተመ።

መቅደም

ይህን፣ ሰዋስው፣ ለመጻፍ፣ ያሰብሁበት፣ ምክንያት፣ የሚከተለው፣ ነው። በ፲፱፻፲፯፣ ን፡ም፣ ሚያዝያ፣ ፲፱፣ ቀን፣ የተፈረ፣ መከፋፋን፣ ተማሪ፣ ቤት፣ አዲስ፣ አበባ፣ ላይ፣ መጀመሪያ፣ ሲከፈት፣ እኔ፣ በግዕዝና፣ በአማርኛ፣ አስተማሪ፣ ነበርሁ።

በተማሪ፣ ቤቱ፣ ደንብ፣ የተወሰነውም፣ የትምህርት፣ ዓይነት፣ እንግሊዝኛ፣ ፈረንሳይኛ፣ ግዕዝና፣ አማርኛ፣ ደግሞ፣ ሥዕል፣ ጅምናስቲክ፣ ሌላም፣ ተግባረ፣ እድ፣ (አናጢኒትና፣ ሸማኔነት፣ ...) ነበር። ለእንግሊዝኛውና፣ ለፈረንሳይኛው፣ ትምህርት፣ አስፈላጊ፣ የሆነው፣ መጽሐፍ፣ ሁሉ፣ በደረጃ፣ በደረጃው፣ ተሰናድቶ፣ ቀረበ። ለሥዕልና፣ ለሌላውም፣ ተግባረ፣ እድ፣ እንደዚሁ፣ የሚያሻው፣ መሣሪያ፣ ተዘጋጅቶ፣ ነበር። ስለ፣ ግዕዝና፣ ስለ፣ አማርኛ፣ ትምህርት፣ ግን፣ የተሰበሰቡት፣ መጻሕፍት፣ አብዛኞቹ፣ በጣም፣ ታላላቅ፣ የሆኑ፣ የንባብና፣ የትርጓሜ፣ መጻሕፍት፣ ነበሩ። የቀሩትም፣ ወንጌላውያን፣ መምህራን፣ ያሳተሙአቸው፣ አንዳንድ፣ የግዕዝ፣ ወይም፣ የአማርኛ፣ መጻሕፍት፣ ነበሩ።

እንደ፣ ተማሪ፣ ቤቱ፣ ደንብ፣ ግዕዝና፣ አማርኛውን፣ በተወሰነው፣ ሰዓት፣ ማስተማር፣ ጀመርሁ። ዳሩ፣ ግን፣ የማስተምርባቸው፣ መጻሕፍት፣ እንደ፣ ሌላው፣ ትምህርት፣ በረድፍ፣ በረድቶ፣ ሆነው፣ አልተሠሩምና፣ ትምህርቱ፣ ለልጆች፣ ከባድ፣ ይሆንባቸው፣ ነበር።

የትምህርቱ፣ ሥራ፣ በትጋት፣ ይካሄድ፣ ጀመር። ተማሪዎቹም፣ ለእንግሊዝኛውና፣ ለፈረንሳይኛው፣ ትምህርት፣ ከሌላው፣ ሁሉ፣ ይልቅ፣ ይጣጣሩለት፣ ነበር። የተማሪ፣ ቤቱ፣ ሹም፣ ክቡር፣ ሐኪም፣ ወርቅነህ፣ (አሁን፣ አዛዥ፣ ወርቅነህ) «ልጆቼችን፣ በአገራችን፣ ትምህርት፣ በግዕዝና፣ በአማርኛ፣ አስቀድሞ፣ እንዲሠላጥኑ፣ ያስፈልጋል።» እያሉ፣ በየጊዜው፣ ያስገነዝቡኝ፣ ነበር። እኔም፣ ትምህርቱን፣ በቀላሉ፣ ለማስመናት፣ ስለ፣ በልዩ፣ ልዩ፣ ስልት፣ እያሰናዳሁና፣ በጥቁር፣ ሰሌዳ፣ ላይ፣ እየጻፍሁ፣ አስተምር፣ ነበር። ዳሩ፣ ግን፣ እንደ፣ አዲሱ፣ ዘመን፣ ትምህርት፣ ደረጃ፣ በደረጃ፣ ሆኖ፣ የተሠራ፣ የአማርኛ፣ መጽሐፍ፣ ስላልነበረ፣ ተማሪዎቹ፣ ወደ፣ ትምህርቱ፣ የማያዘነብሉ፣ ሆኑ። እንዲያውም፣ እንደመሰልቸት፣ አሉትና፣ በአማርኛው፣ ሰዓት፣ ሌላውን፣ ትምህርታቸውን፣ ለመቀጸል፣ ይከጅሉ፣ ነበር።

ይህን፣ ሁሉ፣ ከተመለከትሁ፣ በኋላ፣ አማርኛን፣ ከማስተማር፣ አስቀድሞ፣ ማስተማሪያውን፣ ማሰናዳት፣ አስፈላጊ፣ እንደሆነ፣ ተረዳሁ። አሠራሩም፣ በአዲሱ፣ ዘመን፣

ቅምህርት፣ ዓይነት፣ ቢሆን፤ እንደሚሻል፣ ተመለከትሁ ። ለጊዜው፣ ትምህርተ፣ ሕፃናት፣ የምትበል፣ ትንሽ፣ የማንበቢያ፣ መጽሐፍ፣ ጽሑፍ፣ አሳተምሁ ።

ከዚያም፣ በኋላ፣ የአማርኛን፣ ስዋሰው፣ ለመጻፍ፣ አስብሁ ። ስለዚህም፣ የአዲሱን፣ ዘመን፣ የትምህርት፣ አካሄድ፣ ለማወቅ፣ ስለ፣ በትርፍ፣ ጊዜያዊ፣ እንግሊዝኛ፣ ለመማር፣ እጣጣር፣ ጀመር ። በዚህ፣ ነገር፣ ከአስተማሪዎችም፣ ከተማሪዎችም፣ መልካም፣ እርዳታን፣ አግኝቼ፣ ነበር ።

ይህንን፣ ያህል፣ ቁዳቼ፣ የአማርኛውን፣ ስዋሰው፣ ለመጻፍ፣ ጀመርሁ፣ በአጻጽ፣ የቋንቋው፣ ኃይል፣ እስከፈቀደልኝ፣ ድረስ፣ የአዲሱን፣ ዘመን፣ ትምህርት፣ አካሄድ፣ ለመከተል፣ ተጣጣርሁ ። ዳሩ፣ ግን፣ ቋንቋ፣ ለራሱ፣ ነፃነት፣ አለው ። ምንም፣ አንኳ፣ የአከፋፈልንና፣ የአካሄድን፣ ምሳሌ፣ ከሌላ፣ ብንከተል፣ አማርኛ፣ ለራሱ፣ ሌላ፣ ውሳኔ፣ ድንጋጌ፣ ብያኔ፣ የሚያስፈልገው፣ ሆነ ። ስለዚህም፣ የቋንቋውን፣ ባሕርይ፣ በመመርመርና፣ አማርኛውን፣ ከግሪኩ፣ ጋር፣ በማስማማት፣ ተጽፎ፣ የመጀመሪያው፣ ክፍል፣ አለቀ ። ወዲያው፣ በጥቁር፣ ሰሌዳ፣ ላይ፣ ጥቂት፣ በጥቂት፣ እየተጻፈ፣ ተማሪዎች፣ ይማሩበት፣ ጀመር ። አካሄዱ፣ ከአዲሱ፣ ዘመን፣ የሰዋሰው፣ ትምህርት፣ ጋር፣ ስለተመሳሰለ፣ በተማሪዎችም፣ ዘንድ፣ የተወደደ፣ ሆነ ። ያሁሉ፣ መሰልዋት፣ ቀረና፣ ተማሪዎቹ፣ አንሰን፣ ጨምርልን፣ እያሉ፣ ፋታ፣ የማይሰጡኝ፣ ሆነ ። በየቀኑ፣ የምሰጣቸውን፣ የሰዋሰው፣ ትምህርት፣ ተማሪዎቹ፣ በማጥኛ፣ ደብተራቸው፣ ላይ፣ እየጻፉ፣ እንደመጽሐፍ፣ አድርገው፣ ይቀጽሉት፣ ነበር ። በዚህ፣ ምክንያት፣ ስዋሰው፣ ከጀነ፣ በሚበልጡ፣ ተማሪዎች፣ ዘንድ፣ ተጽፎ፣ ነበር ።

ከዚህ፣ በኋላ፣ ጅምሩን፣ ስዋሰው፣ ለክቡር፣ አዛዥ፣ ወርቅነህ፣ አሳየኋቸው ። ቀጥሎም፣ በውጭ፣ ቋንቋ፣ የሚነገረው፣ የመጀመሪያው፣ ትምህርት፣ ሁሉ፣ ወደ፣ አማርኛ፣ ቢተረጎም፣ ኖሮ፣ ትምህርትን፣ ለማፋጠን፣ በረዳ፣ ነበር፣ ብዬ፣ ምኞቴን፣ ገለጥሁ ላቸው ። እሳቸውም፣ በዚህ፣ ነገር፣ ሲያስቡበት፣ ቁድተው፣ ኖሮ፣ ከእኔ፣ ዓመት፣ በፊት፣ ያስተረጎሙባቸውን፣ አንድ፣ የቁጥር፣ መጽሐፍና፣ አንድ፣ የዓለም፣ ጅምግራፊ፣ አሳዩኝ ። እኔም፣ ጅምግራፊውን፣ ተመልክቼ፣ በቶሎ፣ ታትሞ፣ ማስተማሪያ፣ እንዲሆን፣ ወተወት ኋቸው ። ዳሩ፣ ግን፣ በትልቁ፣ መርኅት፣ ምክንያት፣ ጅምግራፊው፣ ተለውጦ፣ ነበርና፣ እንደ፣ ገና፣ ለማረም፣ አስፈላጊ ሆነ ። በዚህ፣ ምክንያት፣ ጅምግራፊውን፣ አዛዥ፣ ወርቅነህ፣ ሲያርሙ፣ እኔም፣ ያለ፣ ምንም፣ መለየት፣ በሥራው፣ እረዳቸው፣ ነበርና፣ ጅምግራፊውን፣ ለማጥኛት፣ የተመቻ፣ ጊዜ፣ ሆነልኝ ። የማረሙ፣ ሥራ፣ ከተፈጸመ፣ በኋላ፣ ጅምግራፊው፣ ታትሞ፣ በጸሐፊነት፣ ዓፄ፣ ወጣ ።

እኔም፣ የጀመርሁትን፣ ስዋሰው፣ ወዲያው፣ ለማሳተም፣ ምኞት፣ ነበረኝ፣ ዳሩ፣ ግን፣ ጊዜው፣ በይፋቅድ፣ ቂየ ። በዚያን፣ ጊዜ፣ የጻፍሁት፣ ስዋሰው፣ ከኔ፣ ጋር፣ ሊኖር፣ ጠላት፣ በወረረን፣ ጊዜ፣ በጸሐፊነት፣ ዓፄ፣ ተሠረፈብኝ ። በዚህ፣ እያዘንሁ፣ ስኖር፣ አቦሌ፣ ዳፈራ፣ የሚበል፣ ቀድሞ፣ በተፈሪ፣ መኩንን፣ ተማሪ፣ ቤት፣ ይማር፣ የነበረ፣ ልጅ፣ በዚያን፣ ጊዜ፣ ጽፎት፣ የነበረውን፣ አንድ፣ ግልባጭ፣ አገኘልኝና፣ በጸሐፊነት፣ ዓፄ፣ ሰጠኝ ። በዚህም፣ አቶ፣ አቦሌን፣ አመሰግንዋለሁ ። ከዚህ፣ በኋላ፣ የቀድሞውን፣ መመሪት፣ አድርጌ፣ እንደገና፣ እያረምሁ፣ ጻፍሁት ።

ይህን፣ ስዋሰዌን፣ ስለ፣ ረተፈሪ፣ መኩንን፣ ተማሪ፣ ቤት፣ መታሰቢያ፣ ጽሑፍ ለሁ ። ሥራውን፣ ወደፍጻሜ፣ ለማድረስና፣ ለማሳተም፣ የረዳኝን፣ የትምህርትና፣ የሥነ፣ ጥበብ፣ ሚኒስትር፣ ክቡር፣ አቶ፣ መኩንን፣ ደስታን፣ አመሰግናዋለሁ ። ዳግም፣ በሥራ ላገዙኝ፣ ወዳጆቼ፣ ሁሉ፣ ምስጋናን፣ አቀርባለሁ ።

ብላታ፣ መርስዔ፣ ነዘን፣ ወልደ፣ ቂርቆስ ።

መግቢያ

ይህን ሰዋስው ለሚመለከቱ ሰዎችና ለአስተሳሰቦች ማስታወሻ፣ እንደ ትሆን፣ ይህችን መግቢያ እጽፋለሁ።

የሰዋስው አከፋፈል

ሰዋስው፣ በ፪፣ ታላላቅ፣ ክፍሎች፣ ተከፍሎ፣ ይመደባል። መጀመሪያው፣ «የንግግር፣ ክፍል፤» ጀምሮ፣ «አገባብ፣» ይባላል።

መጀመሪያው፣ ታላላቅ፣ ክፍል

«የንግግር፣ ክፍል፤» የተባለው፣ መጀመሪያው፣ ታላላቅ፣ ክፍል፣ ከ፱፣ ላይ፣ ተከፍሎ፣ የታላትን፣ ንብረት፣ እያደራጀ፣ ይመድባል።

ስምንቱ፣ ክፍሎች፣ «ስም» — ተውላጠ፣ ስም፣ — ቅጽል፣ ግሥ፣ — ተውላከ፣ ግሥ፣ — መስተዋድድ፣ — መስተዋድድ፣ — ቃለ፣ አጋኖ፣፤ ተባለው፣ በአዲስ፣ ሙሳስ፣ ተመድበዋል። ከነዚህ፣ ክፍሎች፣ በ፳ኛው፣ አንኳ፣ የማይገኝ፣ ቃል፣ እንዳይኖር፣ በሥርዓት፣ ተደንግጎ አል። «ግሥ፣ ቅጽል፣ ቃለ፣ አጋኖ፤» የተባሉት፣ በግዕዝ፣ ሰዋስው፣ ያለውን፣ ስማቸውን፣ እንደያዙ፣ ንብተዋል። «ነበር፣ ዘር፤» ይባሉ፣ የነበሩት፣ አሁን፣ «ስም»፣ ተብለው፣ ተሰይመዋል። የቀሩት፣ አራቱ፣ ክፍሎች፣ ግን፣ በአዲስ፣ ስም፣ የተጻፉ፣ ናቸው።

«ተውላጠ፣ ስም፤» የተባለው፣ በግዕዝ፣ ሰዋስው፣ «አጽፋ፣ ዝርዝር፤» ተብሎ፣ በአርባ፣ ቅምርና፣ በንኡስ፣ አገባብ፣ በደቂቅ፣ እርባታ፣ በሌላም፣ ክፍል፣ የሚገኘውና፣ እርሱን፣ የመሰለ፣ ሁሉ፣ ነው። በግዕዝ፣ ዋና፣ ክፍል፣ ሆኖ፣ አይገኝም። አሁን፣ ግን፣ ታላት፣ በየወገናቸው፣ እንዲጠቀሱ፣ ስለተፈለገ፣ ራሱን፣ ችሎ፣ ሸክፍል፣ ሆኖአል። — «ተውላከ፣ ግሥ፤» የተባለው፣ በግዕዝ፣ ሰዋስው፣ አብዛኛው፣ በንኡስ፣ አገባብና፣ በተረፈ፣ ግሥ፣ የሚገኘው፣ ነው። «መስተዋድድ፤» የተባለው፣ በግዕዝ፣ ሰዋስው፣ ደቂቅ፣ አገባብ፣ ከተባለው፣ ጋር፣ የተስማማ፣ ነው። «መስተዋድድ፤» የተባለውም፣ በግዕዝ፣ ሰዋስው፣ ዐቢይ፣ አገባብን፣ ይመስላል።

በግዕዝ፣ ሰዋስው፣ የተለመዱት፣ ክፍሎች፣ (ዐቢይ፣ አገባብ፣ ንኡስ፣ አገባብ፤ ደቂቅ፣ አገባብ፤) በዚያው፣ በቀድሞው፣ ስማቸው፣ ጸንተው፣ ሳይገኝ፣ ሰዋስዎችን፣ እንዲገቡ፣ ታስቦበት፣ ነበር። ዳሩ፣ ግን፣ ከአዲሱ፣ አላብ፣ ጋር፣ አብዛኛው፣ የማይገጣጠም፣ ሆኖ፣ ተትቷል። ስለምን፣ ማለት፣ በአገባብ፣ ውጤት፣ አሁን፣ የንግግር፣ ክፍሎች፣ የምንላቸው፣ ዘንቅ፣ ሆነው፣ በአንድነት፣ ተንግረዋል። እነሱ ስን፣ በየመደባቸው፣ መለዩት፣ አስፈላጊ፣ ስለሆነ፣ ነው።

ሁለተኛው፣ ታላላቅ፣ ክፍል

«አገባብ፤» የተባለው፣ ጀምሮ፣ ታላላቅ፣ ክፍል፣ ታላት፣ በበረከት፣ ነገር፣ እኖተገቱ፣ በተነገሩ፣ ጊዜ፣ የታላት፣ አሰክክ፣ የሚደራጅበት፣ ክፍል፣ ነው። በመጀመሪያው

ያው፡ ክፍል፡ ከተነገሩት፡ ከጽቱ፡ ክፍሎች፡ እየተጠቀሰ፡ ትርጓሜያቸውና፡ ሥርዓታቸው፡ በዐረፍተ፡ ነገርም፡ እንዴት፡ እንደሚሳኩ፡ ይነገርበታል። አገባቡ፡ በዚህ፡ በአሁኑ፡ መጽሐፍ፡ በሙሉ፡ ሆኖ፡ አልተፈጸመም። ይሁን፡ እንጂ፡ ወደፊት፡ አገባቡ፡ በሰፊ፡ ሆኖ፡ እንዲወጣ፡ ተስፋ፡ አለኝ።

ስለማጥበቅና፡ ስለማላላት።

ከቃላት፡ ውስጥ፡ ጽሕፈቱ፡ አንድ፡ ሆኖ፡ ሳለ፡ በመጥበቅና፡ በመላላት፡ ድምፅ፡ የሚለይ፡ ነገር፡ አለ።

ምሳሌ፤ አስተማሪው፡ ተማር፡ አለኝ፤ (አላላ፡)

እኔ፡ አንድ፡ መጽሐፍ፡ አለኝ፡ (አጥብቅ፡)

እነሆ፡ በመጀመሪያው፡ ምሳሌ፡ የተጻፈው፡ «አለኝ፡» ሳልቶ፡ ይነበብና፡ የመናገርን፡ ምግባር፡ ያመለክታል። በፂኛው፡ ምሳሌ፡ የተጻፈው፡ «አለኝ፡» ጠብቆ፡ ይነበብና፡ የመናገርን፡ ወይም፡ የማግኘትን፡ ምግባር፡ ያመለክታል። ይህን፡ የመሰለ፡ ቃል፡ በጣም፡ ብዙ፡ ነው። ይህንንም፡ ለመወሰን፡ አስበን፡ በፊደሉ፡ ራስጌ፡ የማጥበቂያ፡ ምልክት፡ (ይዘት)፡ አድርገን፡ ነበር። ጻፉ፡ ግን፡ የፊደሉ፡ ቅርጽ፡ ከሁን፡ በፊት፡ በማተሚያ፡ ቤት፡ ስለሌለ፤ አዲስ፡ ለማስቀረጽም፡ ጊዜው፡ ስላልፈቀደ፡ ቀርቷል። ስለዚህም፡ አስተማሪዎች፡ የሚጠብቀውንና፡ የሚላላውን፡ ቃል፡ ለይቶ፡ ለማስረጃት፡ ማስተዋልና፡ መመርመር፡ አለባቸው።

ስለቃላት፡ ውሳኔ።

የአ፡ ፊደል፤ የተከተለውን፡ ቃል፡ አናገር፡ ራሱ፡ ተውጦ፡ እንደሚጠፋ፡ በሰዋሰው፡ ውስጥ፡ በየስፍራው፡ ተነግሮአል። ከዚህም፡ የተነሣ፡ ሥረ፡ ቀለሙ፡ እየጠፋ፡ የቃላት፡ ውሳኔ፡ ከመፋለስ፡ ይደርሳል። ስለ፡ አ፡ ፊደል፡ በየስፍራው፡ ልዩ፡ ልዩ፡ ውሳኔን፡ ማድረግ፡ ባላስቸገረም፡ ነበር። ጻፉ፡ ግን፡ የውሳኔ፡ ብዛት፡ ለተማሪ፡ ብርቱ፡ ሸክም፡ ይሆንበታል።

የተለመደውን፡ ንግግር፡ በዚያው፡ በልማዱ፡ ብቻ፡ ለመወሰን፡ ወይም፡ አሻሽሎ፡ ለመወሰን፡ ከሊቃውንት፡ ልዩ፡ ልዩ፡ አሳብ፡ ተሰምቶአል። ምን፡ ጊዜም፡ ቢሆን፡ ከሊቅ፡ የሚገኝ፡ አሳብ፡ ባለማስረጃና፡ ባለምክንያት፡ ስለሆነ፡ ሁሉም፡ በየክፍሉ፡ የተመሰገነ፡ ነው። ጻፉ፡ ግን፡ ብዙዎቹን፡ አሳቦች፡ መርምሮ፡ ጉባኤ፡ ሊቃውንት፡ በብያጌ፡ ሊወስነው፡ የሚገባ፡ ነው።

የደራሲው፡ ምኞት፤ ቃላት፡ ሥረ፡ ነገራቸውን፡ ሳያፋልሉ፡ እንዲጻፉ፡ ነው። ይኸውም፡ «ያንተን፡ መጽሐፍ፡ ወስጃለሁ፡» በማለት፡ ፈንታ፡ «የአንተን፡ መጽሐፍ፡ ወስጃለሁ፡» እንዲባል፡ ማለት፡ ነው። ጻፉ፡ ግን፡ ይህ፡ ሁሉ፡ የሚጻፍው፡ ጉባኤ፡ ሊቃውንት፡ የሚስማማበት፡ ከሆነ፡ በኋላ፡ ስለሆነ፡ እስከዚያ፡ ድረስ፡ በሁለቱ፡ ዓይነት፡ ቢጻፍ፡ ከጸያፍነት፡ ሊቋቋረው፡ የሚችል፡ የለም።

የፊደላት፡ ተራ።

ይህ፡ ስዋሰው፡ የተጻፈው፡ ተለምዶ፡ በቂየው፡ «ሀ ለ ሐ መ» በሚለው፡ የፊደል፡ ተራ፡ ነው። ነገር፡ ግን፡ «አ በ ገ ደ» በሚል፡ ተራ፡ እንዲነገር፡ አሳባቸውን፡ ያቀረቡ፡ ሊቃውንት፡ አሉ። ይኸውም፡ «አ በ ገ ደ» የፊደል፡ ጥንታዊ፡ መደቡ፡ ስለሆነ፡ የተወደደና፡ የተመሰገነ፡ አሳብ፡ ነው። ስለ፡ ፊደላት፡ ሥርዓት፡ ከደራሲው፡ የተጀመረ፡ ጽሕፈት፡ ነበረ። ይሁን፡ እንጂ፡ በዚህ፡ በአሁኑ፡ መጽሐፍ፡ ለመጨመር፡ ስላልደረሰ፡ ቂይቶአል።

ስለ፡ ፊደላት፡ ሥርዓት፡ ሊቅ፡ አለቃ፡ ቢላን፡ ወልድ፡ ከፍሌ፡ የጸሐፊን፡ መጽሐፍ፡ መመልከት፡ እስረላጊ፡ መሆኑን፡ ለአስተማሪዎች፡ እናስገንግባለን።

ስዋሰውን፡ ለመጻፍ፡ የተመረጠው፡ ንግግር።

ይህ፡ ስዋሰው፡ የተጻፈው፡ ከመሆኑም፡ ከሊቃውንት፡ አንደበት፡ ከሚሰማው፡ ንግግር፡ በአብዛኛው፡ ስፍራ፡ የተለመደውን፡ መውረት፡ በማድረግ፡ ነው። በልዩ፡ ውሳኔ፡ ከልሆነ፡ በቀር፡ ያልተማሩ፡ ባላገሮች፡ የሚናገሩበትን፡ ቋንቋ፡ መደበኛ፡ አላደረገውም። እነሆ፡ በያገሩ፡ ልዩ፡ ልዩ፡ ቃል፡ ይሰማል።

ያንድ፡ አገር፡ ባላገሮች፡ “ገብረ፡ መድከን፡ ሚሃኤል” እያሉ፡ ሲናገሩ፡ የዚያው፡ አገር፡ ተወላጆች፡ የሆኑት፡ ሊቃውንቱ፡ ገብረ፡ መድከን፡ ሚካኤል፡ ይላሉ፡ እንጂ፡ እንደ፡ ባላገሮቹ፡ አይናገሩም። በሌላው፡ ሀገር፡ ደግሞ፡ ባላገሮቹ፡ “ጥቂት ወረራት” እያሉ፡ ሲናገሩ፡ የዚያው፡ ሀገር፡ ተወላጆች፡ የሆኑት፡ ምሁራኑ፡ “ጥቂት፡ ወረቀት” ቢሉ፡ እንጂ፡ እንደ፡ ባላገሮቹ፡ አይናገሩም። በየሌላውም፡ ወረዳ፡ ያልተማሩ፡ ሠዎች፡ የሚናገሩበት፡ አንዳንድ፡ የልማድ፡ ቋንቋ፡ መናሩ፡ የተረገጠ፡ ነው። አሁን፡ የያገሩን፡ ጸያፍ፡ ለመልቀም፡ አስፈላጊ፡ ስላልሆነ፤ ትተነዋል። ስለዚህም፡ ለዚህ፡ ስዋሰው፡ የተመረጠው፡ ቋንቋ፡ (በልዩ፡ ውሳኔ፡ ከተመደበው፡ በቀር)፡ በሊቃውንት፡ አንደበት፡ የተለመደው፡ ንግግር፡ ነው።

ፊደላትን፡ ስለማሻሻል።

ፊደል፡ የቋንቋ፡ መሣሪያ፡ ነው። መሣሪያ፡ በየጊዜው፡ እንዲሻሻል፡ እንዲሳል፡ እንዲሰነገል፡ ፊደልም፡ እንደዚሁ፡ ጥሻሽሎ፡ ሊታደስ፡ የሚያስፈልግ፡ ነው። የአግርኛን፡ ፊደል፡ ለማሻሻል፡ ከብዙ፡ ሊቃውንት፡ ልዩ፡ ልዩ፡ አሳቦች፡ ቀርበዋል። የሁሉም፡ አሳብ፡ በአናጋሪ፡ ፊደል፡ (በዋና) ይነገር፡ በማለት፡ የተበበረ፡ ሆኖአል።

(ሀ) መደቡ፡ ግዕዝ፡ ወይም፡ ሳድስ፡ ሆኖ፡ በአ፡ ፊደል፡ አናጋሪነት፡ እንዲነበብ፡ አሳብ፡ ያቀረቡ፡ አሉ። ደግሞ፡ በአ፡ ፊደልና፡ በተመደቡ፡ በሌሎች፡ ፊደላት፡ አናጋሪነት፡ እንዲነበብ፡ የወሰኑ፡ አሉ። የሁሉም፡ አሳብ፡ የተመሰገነ፡ ነው። ይኸውም፡ ሲሆን፡ የፊደላቱ፡ ቅርጽ፡ «ሀ ለ ሐ መ» ወይም፡ አ ለ ሀ ገ ደ፡ በሚለው፡ ቅርጽ፡ እንዲጻፍ፡ ወስነዋል።

(ለ) በአናጋሪ፡ ፊደል፡ እንዲነበብ፡ አስፈላጊ፡ ከሆነ፤ ፊደሉም፡ በአዲስ፡ ሥርዓት፡ መጻፉ፡ ካልቀረ፡ ስሥራ፡ እንዲቀና፡ የላቲንን፡ ፊደል፡ እንቀበለው፡ ብለው፡ የሚሆኑ፡ አሉ።

ስለ አ ጎ ዝ

አውሮፓውያን፡ ከዐረቦች፡ ወርሰው፡ በተሻሻለ፡ ቅርጽ፡ ያሰናፉት፡ የአጎዝ፡ ፊደል፡ ለሒሳብ፡ የሚመች፡ ስለሆነ፡ በአገራችን፡ የተለመደ፡ ሆኗል። ስለዚህም፡ ይህን፡ አጎዝ፡ ተጨማሪ፡ ፊደል፡ አድርገን፡ በዚህ፡ ሰዋሰው፡ ውስጥ፡ አስገብተናል። አጎዡም፡ ይህ፡ ነው። «1.2.3.4.5.6.7.8.9.0» የሰዋሰው፡ ተረ፡ ቁጥር፡ በዚህ፡ የአጎዝ፡ ፊደል፡ ተጽፎአል።

መልመጃ

በየክፍሉ፡ ወይም፡ በየምዕራፉ፡ መጨረሻ፡ ለትምህርት፡ ማሰለጫ፡ የሚሆኑ፡ ቃላት፡ ተጽፈዋል። “መልመጃ” ያልነው፡ በግዕዙ፡ ትምህርት፡ ቤት፡ “ቅጂ” ወይም፡ “ክለሳ”፡ የሚባለውን፡ የመሰለ፡ ነው። በየመልመጃው፡ ውስጥ፡ ለማሰጠኛ፡ የሚሆኑ፡ ምንባቦች፡ ተጨምረውበታል። ከምንባቦቹም፡ በአንዳንዶቹ፡ ላይ፡ አቶ፡ አርአያ፡ ሥላሴ፡ ወረታ፡ ከሰበሰቡት፡ የመሳፍንት፡ ታሪክ፡ ባጭሩ፡ አየተጠቀሰ፡ ገብቶበታል።

አስተማሪው፡ በየመልመጃው፡ የሚገኙትን፡ ጥያቄዎችና፡ ምሳሌዎች፡ መሠረት፡ አድርጎ፡ ሌላም፡ ማስረጃ፡ እያቀረበ፡ እንዲያስተምር፡ ሊሆን፡ ይገባዋል።

ምንጻረ፡ ቃል፡ (የቃል፡ ማሳጠሪያ)

በዚህ፡ መጽሐፍ፡ በምንጻረ፡ ቃል፡ (በክፈል)፡ ተጽፈው፡ የሚገኙት፡ ከዚህ፡ ቀጥሎ፡ የተመለከቱት፡ ናቸው።

መዋ.	=	መስተዋድድ፡	ተ.ግ.	=	ተውሳክ፡ ግሥ፡
መፂ.	=	መስተፃምር፡	አጅ.	=	አስረጅ፡
ቁ.	=	ቁጥር፡	እ.ማ.	=	እንደ፡ ግለት፡
ቃ.አ.	=	ቃለ፡ አጋኖ፡	እን.	=	እንስት፡
ተ.ስ.	=	ተውላጠ፡ ስም፡	ዐ.ኃ.	=	ዐረፍተ፡ ነገር፡
ተባ.	=	ተባት፡	ገ.ግ.	=	ገቢር፡ ግሥ፡
ተገ.ግ.	=	ተገብር፡ ግሥ፡			

ደረሰው፡

ብላታ፡ መርሰኔ፡ ጎዘን፡ ወልደ፡ ቂርቆስ።

ተረ፡ ተጥር	አርአስተ፡ ነገር፡ (ማውጫ)	ገጽ፡
—	መቅድም፡	፫
—	መግቢያ፡	፯
—	ምንጻረ፡ ቃል፡ (የቃል፡ ማሳጠሪያ)	፲
—	አርአስተ፡ ነገር፡	፲፩
	መጀመሪያ፡ ቃላት፡ ክፍል፡	
—	ምዕራፍ፡ ፩፡ የንግግር፡ ክፍሎች፡	፲፮
1	ጠቅላላ፡ መግለጫ፡	»
—	፩ኛ፡ መልመጃ፡ (የዕንቅፋራቶች፡ ምሳሌ)	፳
—	ምዕራፍ፡ ፪፡ ስሞች፡	፳፩
10	ክፍል፡ ፩፡ የስም፡ ዓይነቶች፡	»
11	የተጸውያ፡ ስም፡	፳፪
17	የወል፡ ስም፡	፳፫
20	የጥቅል፡ ስም፡	፳፬
21	የቂሳቀስ፡ ስም፡	»
23	የነገር፡ ስም፡	፳፭
—	፪ኛ፡ መልመጃ፡ (ምንባብ፡ — የሸዋ፡ ባላባቶች)	፳፮
25	ክፍል፡ ፪፡ የተፈጥሮ፡ ጸታ፡	፳፯
—	፫ኛ፡ መልመጃ፡ (ምንባብ፡ — የሸዋ፡ መሳፍንት)	፴
28	ክፍል፡ ፫፡ ቁጥር፡ (አንድና፡ ብዙ)	፴፪
—	፬ኛ፡ መልመጃ፡ (ምንባብ፡ — ነጋሢ፡ ክርስቶስ)	፴፮
36	ክፍል፡ ፬፡ ሙያ፡	፴፯
—	፭ኛ፡ መልመጃ፡ (ምንባብ፡ ስብስባዊ)	»
45	ክፍል፡ ፭፡ የስምች፡ ዝርዝር፡ አፈታት፡	፵፩
—	ምዕራፍ፡ ፫፡ ተውላጠ፡ ስም፡	፵፫
47	መግለጫ፡	»
49	ክፍል፡ ፩፡ የተውላጠ፡ ስም፡ ዓይነቶች፡	»
50	(ሀ) ምድብ፡ ተውላጠ፡ ስም፡	»
53	ድርብ፡ ተውላጠ፡ ስም፡	፵፪
56	መዘክር፡ ተውላጠ፡ ስም፡	፵፫
59	(ለ) አመልካች፡ ተውላጠ፡ ስም፡	፵፬
66	አጸፋ፡ ተውላጠ፡ ስም፡	፵፭
75	(ሐ) መጠይቅ፡ ተውላጠ፡ ስም፡	፶፪
—	፮ኛ፡ መልመጃ፡ (ምንባብ፡ — መርድ፡ አዝማች፡ አብዬ)	፶፫
80	ክፍል፡ ፪፡ የተውላጠ፡ ስም፡ ዝርዝር፡ አፈታት፡	፶፬

ተረፈ ቁጥር	አርእስት፡ ነገር፡ (ማውጫ)	ገጽ
—	ምዕራፍ፡ ፱፡ ቅጽል፡	፶፯
81	መግለጫ፡	»
85	ክፍል፡ ፩፡ የቅጽል፡ አመሠራረት፡	፶፯
97	ክፍል፡ ፪፡ የቅጽል፡ ዓይነቶች፡	፷፫
98	(፩ኛ) የዓይነት፡ የግብር፡ ቅጽል፡	፷፬
—	የወገን፡ ቅጽል፡	»
100	የግብር፡ ቅጽል፡	፷፭
102	የዓይነት፡ ቅጽል፡	፷፮
103	(፪ኛ) የአኅዛብ፡ የመጠን፡ ቅጽል፡	»
104	የተወሰነ፡ አኅዛብ፡	፷፯
108	ያልተወሰነ፡ አኅዛብ፡	፷፰
110	(፫ኛ) አመልካች፡ ቅጽል፡	»
111	የተወሰነ፡ አመልካች፡	፷፱
112	ያልተወሰነ፡ አመልካች፡	»
113	ጠቃሽ፡ አመልካች፡	፸
114	አዘማጅ፡ ቅጽል፡	»
115	ክፍል፡ ፫፡ የግንደር፡ ደንብ፡	፸፩
—	፯ኛ፡ መልመጃ፡ (ምንባብ፡ — መ.አ.አምሳይስና፡ አስፋ፡ ወሰን፡)	፸፪
—	ምዕራፍ፡ ፳፡ ግሥ፡	፸፬
119	መግለጫ፡	»
122	ክፍል፡ ፩፡ የግሥ፡ ጠባይና፡ ዓይነት፡	፸፭
123	ገቢር፡ ግሥ፡	»
125	ተገብሮ፡ ግሥ፡	»
126	ወላዋይ፡ ግሥ፡	፸፮
129	ተሻጋሪ፡ ግሥ፡	»
131	የማይሻገር፡ ግሥ፡	፸፯
132	ነባር፡ ግሥ፡	»
»	፳ኛ፡ መልመጃ፡ (ምንባብ፡ — መ.አ. ወሰን፡ ሰገድ፡)	፸፰
138	ክፍል፡ ፪፡ አሰማድ፡	፸፱
—	መግለጫ፡	»
142	የአሰማድ፡ ዓይነት፡	፹
148	የአሰማድ፡ ጠባይ፡	፹፩
151	የአሰማድ፡ ባዕድ፡ መነሻ፡	፹፪
—	፱ኛ፡ መልመጃ፡ (ምንባብ፡ — ንጉሥ፡ ግህለ፡ ሥላሴ፡)	፹፫

ተረፈ ቁጥር	አርእስት፡ ነገር፡ (ማውጫ)	ገጽ
153	ክፍል፡ ፫፡ የግሥ፡ ረዳት፡	፹፬
—	፲ኛ፡ መልመጃ፡ (ምንባብ፡ — ኃይለ፡ መለኮት፡)	፹፭
172	ክፍል፡ ፬፡ የእርባታ፡ መሪዎች፡	፹፮
173	የየዋህ፡ እርባታ፡ መሪዎች፡	»
176	የዝርዝር፡ እርባታ፡ መሪዎች፡	፹፱
187	መስተዋድዳውያን፡ የእርባታ፡ መሪዎች፡	፺፩
—	፲፩ኛ፡ መልመጃ፡ (ምንባብ፡ — መሳፍንት፡ በጎንደር፡)	፺፪
188	ክፍል፡ ፭፡ የግሥ፡ ስልት፡ ጊዜያት፡	፺፫
»	መግለጫ፡	»
191	(ሀ) ዐቢይ፡ አንቀጽ፡	፺፬
192	(ለ) ትእዛዝ፡ አንቀጽ፡	»
193	(ሐ) አዋዋይ፡ አንቀጽ፡	፺፭
196	(መ) ንኡስ፡ አንቀጽ፡	»
—	፲፪ኛ፡ መልመጃ፡ (ምንባብ፡ — አጼ፡ ቴዎድሮስ፡)	፺፭
201	ክፍል፡ ፮፡ የግሥ፡ አረባብ፡	፺፮
»	የመሆን፡ ግሥ፡ እርባታ፡	»
203	የመኖር፡ (የአለኝ፡ ማለት፡) ግሥ፡ እርባታ፡	፺፯
205	ክፍል፡ ፯፡ የግሥ፡ መሉ፡ እርባታ፡	፺፲፫
209	የግሥ፡ መፈለግ፡ የዋህ፡ እርባታ፡	፺፲፬
210	የግሥ፡ መፈለግ፡ ዝርዝር፡ እርባታ፡	፺፲፭
213	ሕገ፡ ወጥ፡ የሆኑ፡ ግሦች፡	፺፲፮
218	የግሦች፡ አስትግቡእ፡	፺፲፱
219	የማያቋርጥ፡ ግሥ፡	፺፳፩
220	ሥሉጥ፡ ግሥ፡	፺፳፮
221	ሰያፍ፡ ግሥ፡	»
222	የማለት፡ ግሥ፡	»
226	የማለት፡ ግሥ፡ የዋህ፡ እርባታ፡ በአዎንታና፡ በአሉታ፡	፺፳፯
—	፲፫ኛ፡ መልመጃ፡	፺፳፱
—	ምዕራፍ፡ ፳፡ ተውሳክ፡ ግሥ፡	፺፳፻
227	መግለጫ፡	»
228	የተውሳክ፡ ግሥ፡ ክፍሎች፡	፺፳፱
229	(ሀ) የዋህ፡ ተውሳክ፡ ግሥ፡	»
230	(ለ) መጠይቅ፡ ተውሳክ፡ ግሥ፡	፺፳፳
231	(ሐ) ከቦዝ፡ የሚገኝ፡ ተውሳክ፡ ግሥ፡	፺፳፯

ተረጎሞ	አርእስት : ነገር : (ማውጫ =)	ገጽ
232	የማወቅደር : ደረጃ :	የ፳፮
233	የተውሰከ : ግሥ : አመዳደብ :	»
—	፲፬ኛ : መልመጃ :	የ፳፰
—	ምዕራፍ : ፮ : መስተዋድድ :	የ፳፱
238	መግለጫ :	»
239	የመስተዋድድ : አመዳደብ :	የ፳፱
250	የመስተዋድድ : ተሳቢዎች :	የ፳፻
—	፲፭ኛ : መልመጃ :	የ፳፻
—	ምዕራፍ : ፳ : መስተዋድድ :	የ፳፻
251	መግለጫ :	»
253	ወደረጃ : መስተዋድድ :	»
259	ጥገኛ : መስተዋድድ :	የ፳፻
—	፲፮ኛ : መልመጃ :	የ፳፻
—	ምዕራፍ : ፱ : ቃለ : አጋኖ :	የ፳፻
262	መግለጫ :	»
263	የቃለ : አጋኖ : ዓይነቶች :	»
267	መጠይቃን : ወይም : ቃላት : ጥያቄ :	የ፳፻
268	(1.) ፈደላውያን : መጠይቃን :	የ፳፻
271	(2.) ደምፃውያን : መጠይቃን :	የ፳፻
—	፲፯ኛ : መልመጃ :	የ፳፻
	ውስተኛ : ቃላት : ክፍል : አገባብ :	
272	ምዕራፍ : ፲ : ፀረፍተ : ነገር :	የ፳፻
274	መግለጫ :	»
275	ባለቤትና : አንቀጽ :	የ፳፻
277	ሐረግ :	የ፳፻
»	የፀረፍተ : ነገር : አመዳደብ :	የ፳፻
286	ነጠላ : ፀረፍተ : ነገር :	»
289	ነጠላ : ፀረፍተ : ነገር : መተንተን :	የ፳፻
290	የመተንተን : ሰሌዳ :	የ፳፻
291	ድርብ : ፀረፍተ : ነገር :	የ፳፻
—	ድርብ : ፀረፍተ : ነገር :	»
—	፲፰ኛ : መልመጃ : (ክፍል : አህጉር) :	የ፳፻
—	ምዕራፍ : ፲፩ : የቃላት : አገባብ :	የ፳፻
293	መግለጫ :	»

ተረጎሞ	አርእስት : ነገር : (ማውጫ =)	ገጽ
294	ባለቤትና : አንቀጽ :	የ፳፻
299	የባለቤት : ዘርፍ : ወይም : ተቀጣይ :	የ፳፻
302	የአንቀጽ : ተሳቢ :	የ፳፻
304	ተውላጠ : ስም :	»
307	ቅጽ ል :	የ፳፻
311	ተውላጠ : ግሥ :	የ፳፻
313	ቅርብና : ሩቅ :	የ፳፻
—	፲፱ኛ : መልመጃ :	የ፳፻
315	ምዕራፍ : ፲፪ : የቃላት : መወራረስ :	»
316	ምዕራፍ : ፲፫ : የቃላት : ዝርዝር : አፈቃት :	የ፳፻
»	መግለጫ : (የአፈቃት : አርእስቶች) :	»
326	የአፈቃት : ምሳሌ :	የ፳፻
327	የአንቀጽ : ተሳቢ : ከባለቤት : ሲቀድም :	የ፳፻
—	፳ኛ : መልመጃ :	የ፳፻
—	ምዕራፍ : ፲፫ : ስለ : ልዩ : ልዩ : ነገሮች :	የ፳፻
328	ክፍል : ፩ : ባዕድ : መነሻና : ባዕድ : መድረሻ :	»
331	ክፍል : ፪ : ከግዕዝ : የተወረሱ : ቃላት :	የ፳፻
334	ከውጭ : ሀገር : ቋንቋ : የተወረሱ : ቃላት :	የ፳፻
335	ክፍል : ፫ : ነጥቦችና : ምልክቶች :	የ፳፻
336	ክፍል : ፬ : የአማርኛ : መዝሙር :	የ፳፻
338	የዜማ : ስልት :	የ፳፻
339	የአማርኛ : ዘረጋ :	»
340	የአማርኛ : መዝሙር :	የ፳፻
341	የዜማ : ምልክት :	የ፳፻
342	የግጥም : ዓይነቶች :	የ፳፻
343	ስምና : ወርቅ :	የ፳፻
344	የአማርኛ : ቅኔ :	የ፳፻
345	ምሳሌ : (ተረት) :	የ፳፻
346	ስለ : ጽሕፈት :	የ፳፻

የአግርኛ ስዋሰው ፤

መጀመሪያ ፡ ታላቅ ፡ ክፍል ፡

ፖሪራ ፡ ፩ ፡ የገገግር ፡ ክፍሎች ፡

—1—

ጠቅላላ ፡ መግለጫ ፡

ሰው ፡ አባቡን ፡ በገገግር ፡ የሚገልጽባቸው ፡ ታላቅ ፡ በየወገን ፡ በየወገናቸው ፡ ሆነው ፡ ሲመደቡ ፡ በስምንት ፡ ታላላቅ ፡ ክፍሎች ፡ ይከፈላሉ ፡

እነርሱም ፡ የሚከተሉት ፡ ናቸው ፡

፩ኛ ፡ ስም ፡

፪ኛ ፡ ተውላጠ ፡ ስም ፡

፫ኛ ፡ ቅጽል ፡

፬ኛ ፡ ግሥ ፡

፭ኛ ፡ ተውላክ ፡ ግሥ ፡

፮ኛ ፡ መስተዋድድ ፡

፯ኛ ፡ መስተፃምር ፡

፰ኛ ፡ ቃለ ፡ አጋኖ ፡

—2—

ስም ፡ ግናቸውም ፡ ነገር ፡ በተለይ ፡ ሆኖ ፡ የሚጠራበትና ፡ ለአንዱ ፡ ነገር ፡ ወይም ፡ ለአንዱ ፡ ግደነት ፡ የተሰጠው ፡ ስም ፡ ስም ፡ ይባላል ፡

ምሳሌ ፡ አብርሃም ፡ አዲስ ፡ አበባ ፡ ፈረስ ፡ መጽሐፍ ፡ ሕልም ፡

እነሆ ፡ አሁን ፡ በተሰጠው ፡ ግስረጃ ፡ «አብርሃም» ፡ የሰው ፡ ስም ፡ ነው ፡ «አዲስ ፡ አበባ» ፡ የከተማ ፡ ወይም ፡ የቦታ ፡ ስም ፡ ነው ፡ «ፈረስ» ፡ የአንድ ፡ ግደነት ፡ እንስሳ ፡ ስም ፡ ነው ፡ «መጽሐፍ» ፡ የዕቃ ፡ ስም ፡ ነው ፡ «ሕልም» ፡ ረቂቅ ፡ የሆነ ፡ የነገር ፡ ስም ፡ ነው ፡

ስለዚህ ፡ መጠሪያ ፡ (ሆነ) ፡ ግናቸውም ፡ ቃል ፡ ስም ፡ ይባላል ፡ (ቁ ፡ 11-14. እይ.)

—3—

ተውላጠ ፡ ስም ፡ በስም ፡ ፈንታ ፡ ተተክቶ ፡ የሚገባ ፡ ቃል ፡ ሁሉ ፡ ተውላጠ ፡ ስም ፡ ይባላል ፡

ምሳሌ ፡ እኔ ፡ አንተ ፡ እርሱ ፡ እርስዋ ፡

እስረጅ ፡ እኔ ፡ እናቲን ፡ እወዳለሁ ፡ እርስዋም ፡ ትወደኛለች ፡

እነሆ ፡ «እኔ ፡ እርስዋ» ፡ የሚለው ፡ ቃል ፡ በስም ፡ ፈንታ ፡ ተተክቶ ፡ እንደገባ ፡ አስተውሏል ፡

ስለዚህም፡ በስም፡ ፈንታ፡ ተተክቶ፡ የሚገባ፡ ቃል፡ ሁሉ፡ ተውላጠ፡ ስም፡ ይባላል። ትርጓሜው፡ የስም፡ ምትክ፡ ወይም፡ የስም፡ ልዋጭ፡ ማለት፡ ነው። በብዙ፡ ቀጥር፡ ሲሆን፡ ተውላጣተ፡ ስም፡ ወይም፡ ተውላጠ፡ ስምች፡ ይባላል።

-4-

ቅጽል። ዓይነትንና፡ ግብርን፡ መጠንንም፡ ለመግለጽ፡ በስም፡ ወይም፡ በተውላጠ፡ ስም፡ ላይ፡ የሚጨመር፡ ቃል፡ «ቅጽል» ይባላል። ስሙ፡ እንደሚያመለክት፡ ቅጽል፡ ማለት፡ ቅጥያ፡ ወይም፡ ተጨማሪ፡ ማለት፡ ነው።

ምሳሌ። ጥቁር፡ ፈረስ፡ ብርቱ፡ ፈረስ፡ አጭር፡ ፈረስ።

እነሆ፡ ቅጽል፡ የተባሉት፡ ጥቁር፡ ብርቱ፡ አጭር፡ ናቸው። ፈረስ፡ የአንድ፡ እንስሳ፡ ስም፡ ነው። «ጥቁር» ፈረስ፡ ሲል፡ ዓይነቱን፡ «ብርቱ፡ ፈረስ» ሲል፡ ግብሩን፡ አጭር፡ «ፈረስ» ሲል፡ መጠኑን፡ የቅጽሉ፡ ቃል፡ ያስረዳል። ስለዚህም፡ በስምና፡ በተውላጠ፡ ስም፡ ላይ፡ እየተቀጠለ፡ ዓይነቱን፡ ግብሩን፡ መጠኑን፡ የሚገልጽ፡ ቃል፡ ሁሉ፡ «ቅጽል» ይባላል። (ቁ. 97-102 እይ።)

-5-

ግሥ። የማድረግንና፡ የመሆንን፡ ስሜት፡ የሚገልጽ፡ ቃል፡ ሁሉ፡ ጠቅላላ፡ ስሙ፡ ግሥ፡ ይባላል። ግሥ፡ የቃላት፡ ማሰሪያና፡ መሰብሰቢያ፡ ስለ፡ ሆነ፡ ቃላት፡ ያለ፡ ግሥ፡ እንደሚሰሙ፡ ሆነው፡ ለመሳካት፡ አይችሉም።

ምሳሌ። ወደደ፡ አሰበ፡ ሄደ፡ ተቀመጠ፡ ፈለገ።

አጅ፡ ያዕቆብ፡ ይማራል።

እነሆ፡ የግሥ፡ ቃል፡ የተባለው፡ ይማራል። ነው። «ያዕቆብ»፡ ብቻ፡ ብሎ፡ ቢቀር፡ ኖሮ፡ ያዕቆብ፡ ምን፡ እንደሆነ፡ ወይም፡ ምንን፡ እንዳደረገ፡ ለማወቅ፡ ባልተቻለም፡ ነበር። ነገር፡ ግን፡ የግሡ፡ ቃል፡ «ይማራል»፡ የተጨመረበት፡ እንደ፡ ሆነ፡ ያዕቆብ፡ ምን፡ እንዳደረገ፡ ለማወቅ፡ ይቻላል። የነገሩም፡ ፍሬ፡ የተምላ፡ ሆኖ፡ ይገለጻል።

ስለዚህም፡ ንግግሮችን፡ የሚሰበስቡቸውና፡ የሚፈጽሟቸው፡ ቃል፡ ግሥ፡ ይባላል።

-6-

ተውላከ፡ ግሥ። ከግሥ፡ በፊት፡ እየገባ፡ የአንቀጽን፡ ጠባይ፡ የሚገልጽ፡ ቃል፡ «ተውላከ፡ ግሥ» ይባላል። ትርጓሜው፡ በግሥ፡ ላይ፡ የሚጨመር፡ ወይም፡ የሚያረብ፡

ማለት፡ ነው። በብዙ፡ ቀጥር፡ ሲሆን፡ ተውላከተ፡ ግሥ፡ ያሰኛል። ወይም፡ ተውላከ፡ ግሥች፡ ይባላል።

አጅ፡ ያዕቆብ፡ ትምህርትን፡ በጣም፡ ይወዳል። ወደትምህርት፡ ቤትም፡ ሁልጊዜ፡ ይሄዳል።

እነሆ፡ ከዚህ፡ በላይ፡ በተሰጠው፡ ማስረጃ፡ ተውላከተ፡ ግሥ፡ «በጣም፡ ሁልጊዜ»፡ ናቸው። በቀላሉ፡ ለመናገር፡ ብንፈልግ፡ ኖሮ፡ «ያዕቆብ» ትምህርትን፡ ይወዳል። ወደትምህርት፡ ቤትም፡ ይሄዳል። ማለት፡ በበቃ፡ ነበር። ነገር፡ ግን፡ የአንቀጽችን፡ ምግባር፡ ለመግለጽ፡ ሁለት፡ ተውላከተ፡ ግሥ፡ ተጨመሩ።

ስለዚህም፡ በአንቀጽ፡ ላይ፡ እየተጨመረ፡ የአንቀጹን፡ ምግባርና፡ ጠባይ፡ እያገኘ፡ የሚገልጽ፡ ቃል፡ ሁሉ፡ ተውላከ፡ ግሥ፡ ይባላል።

-7-

መስተዋድድ። በስምና፡ በተውላጠ፡ ስም፡ ላይ፡ በመነሻ፡ ብቻ፡ ወይም፡ በመነሻና፡ በመድረሻ፡ እየተጨመሩ፡ የንግግርን፡ ገምድና፡ የሚያመለክት፡ ቃል፡ «መስተዋድድ» ይባላል። ትርጓሜውም፡ የሚያስማማ፡ ወይም፡ አስማሚ፡ ማለት፡ ነው። በብዙ፡ ቀጥር፡ ሲሆን፡ መስተዋድድን፡ ያሰኛል። ወይም፡ መስተዋድዶች፡ ይባላል።

አጅ፡ ያዕቆብ፡ ከልጆቹ፡ ጋር፡ ወደ፡ ግብ፡ ሄደ።

እነሆ፡ «ከ፡ ጋር፡ ወደ» መስተዋድድን፡ ናቸው። «ከ፡ ጋር» የተባለው፡ መስተዋድድ፡ ልጆቹ፡ የሚለውን፡ ቃል፡ ከመካከል፡ አድርጎ፡ በመነሻና፡ በመድረሻ፡ ላይ፡ ተጭኖ፡ ያዕቆብ፡ ከልጆቹ፡ ጋር፡ እንደሄደ፡ እንጂ፡ ብቻውን፡ እንዳልሄደ፡ እየገለጸ፡ የበታውን፡ ንብረት፡ ያመለክታል። «ወደ» የተባለውም፡ መስተዋድድ፡ ግብ፡ በሚለው፡ ስም፡ ላይ፡ በመነሻ፡ ብቻ፡ ተጭኖ፡ ያዕቆብ፡ የሄደበትን፡ ስፍራ፡ ያመለክታል።

ስለዚህም፡ በስምና፡ በተውላጠ፡ ስም፡ ወይም፡ እነዚህን፡ መስላው፡ በሚገኙ፡ ነገሮች፡ ላይ፡ እየተጨመሩ፡ ንብሩ፡ የንግግርን፡ ገምድና፡ የሚያመለክት፡ ቃል፡ ሁሉ፡ «መስተዋድድ» ይባላል።

-8-

መስተዋድድ። በማሰሪያ፡ አንቀጽ፡ ላይ፡ እየተጨመሩ፡ የአንቀጹን፡ ማሰሪያነት፡ የሚያስቀር፡ ስምን፡ የሚመስሉ፡ ነገሮችን፡ የሚያሟሩ፡ ቃል፡ «መስተዋድድ» ይባላል። ትርጓሜው፡ የሚያያይዝ፡ ወይም፡ አያያዥ፡ ማለት፡ ነው። በብዙ፡ ቀጥር፡ ሲሆን፡ መስተዋድድን፡ ያሰኛል። ወይም፡ መስተዋድዶች፡ ይባላል።

አጅ. ያዕቆብና፡ ጥሐንስ፡ ትምህርትን፡ ስለወደዱ፡ ወደ፡ ትምህርት፡ ቤት፡ እየገቡ፡ ይሄዳሉ።

እነሆ፡ በዚህ፡ በሰዓቱ፡ ወረዳተ፡ ነገር፡ ውስጥ፡ ሦስት፡ መስተጻምራት፡ አሉ። እነርሱም፡ ሩ፡ ስለ፡ እየ፡ ናቸው። ሩ፡ ያዕቆብ፡ ጥሐንስ፡ በሚለው፡ ስም፡ መካከል፡ ግብቶ፡ ሁለቱን፡ ሰዎች፡ አያይዟል። ስለ፡ ወደዱ፡ በሚለው፡ ግሥ፡ ላይ፡ ተጭኖ፡ የአንቀጽንም፡ ማሰሪያነት፡ አስወገዱ፡ ምክንያት፡ ነጋሪ፡ ሆኖአል። ስለ፡ ረገጡ፡ በሚለው፡ ግሥ፡ ላይ፡ ተጭኖ፡ የአንቀጽንም፡ ማሰሪያነት፡ አስወገዱ፡ ግብርን፡ አመልካች፡ ሆኖአል።

በዚህም፡ በማሰሪያ፡ አንቀጽ፡ ላይ፡ እየተጫነ፡ የአንቀጽን፡ ማሰሪያነት፡ የሚያስቀርና፡ ሰዎችን፡ የሚያሟሩር፡ ቃል፡ ሁሉ፡ መስተጻምር፡ ይባላል።

-9-

ቃለ፡ አጋኖ፡ በአሳብ፡ የሚሰማ፡ እንዳች፡ ነገር፡ በማጋነን፡ ድምፅ፡ የሚገልጽበት፡ ከሌሎችም፡ ቃላት፡ ጋር፡ ዝምድናን፡ ሳያደርግ፡ በገዛ፡ ራሱ፡ የሚሰና፡ ቃል፡ ቃለ፡ አጋኖ፡ ይባላል።

ምሳሌ፡ ሆይ፡ አዬ፡ ጉድ፡ እህህ፡ እኮ።

አጅ. አምላኬ፡ ሆይ፡ አባክህ፡ ማረኝ፡ እህህ፡ ከቶ፡ ምን፡ ይሸለኝ፡ ይሆን?

በዚህም፡ ነገርን፡ በማጋነን፡ ድምፅ፡ የሚገልጽ፡ ቃል፡ ሁሉ፡ ቃለ፡ አጋኖ፡ ይባላል።

፩ኛ፡ መልመጃ።

(ሀ) የንግግር፡ ክፍሎች፡ ስንት፡ ናቸው? ስማቸውን፡ ቁጠር። ስም፡ ማለት፡ እንደምን፡ ያለ፡ ነገር፡ ነው? ተውላጠ፡ ስምስ፡ እንደምን፡ ያለ፡ ነው? ፩፡ ሰዎች፡ ፪፡ ተውላጣተ፡ ስም፡ ፮፡ ግሦች፡ ጸፍ። ከቀሩትም፡ ክፍሎች፡ ከያንዳንዳቸው፡ ሦስት፡ ቃላት፡ ጸፍ።

(ለ) ተውላጠ፡ ግሥ፡ ትርጓሜው፡ ምን፡ ማለት፡ ነው? መስተዋድድስ፡ መስተጻምርስ፡ ምን፡ ማለት፡ ነው?

(ሐ) ከዚህ፡ በታች፡ የተጻፉት፡ ቃላት፡ እየአንዳንዳቸው፡ በየትኛው፡ የንግግር፡ ክፍል፡ እንደሆኑ፡ እየሰየሁ፡ አመልክት።

ያዕቆብና፡ ውብሸት፡ አንድ፡ ቀን፡ በኩራ፡ አጠገብ፡ ሽር፡ ሽር፡ ሲሉ፡ በውኃው፡ ውስጥ፡ እንቀራራቶችን፡ አዩ። ውብሸት፡ ጨዋታን፡ ይወድ፡ ነበርና፡ እንግዲህ፡ በእንቀራራቶቹ፡ እንጨዋትባቸው፡ አለ። ወዲያውም፡ ድንጋይ፡ አንሥቶ፡ ወረወረባቸው።

ትዕግሥተኛው፡ ያዕቆብ፡ ግን፡ በእንቀራራቶቹ፡ ላይ፡ ከቶ፡ ነገርን፡ አላደረገም። ቅልብላብ፡ ባልገደራውንም፡ እንዲህ፡ ብሎ፡ መከረው።

«እንቀራራቶች፡ በዚህ፡ በቀዝቃዛና፡ በጉድጓዳ፡ ስፍራ፡ ሲኖሩ፡ ሥራቸውን፡ አያስቃጥሉም። ሁልጊዜ፡ እየተንጫጩ፡ በመገመራቸው፡ እግዚአብሔርን፡ ይለምናሉ። ንግግራቸውን፡ ብናውቅ፡ ኖር፡ ብዙ፡ ወረ፡ በሰማን፡ ነበር። ምናልባት፡ "ከዚህታችን፡ መጥቶ፡ በኑርአችን፡ የሚያውከንን፡ አግድልን፡" ይሉ፡ ይሆናል። እንግዲህ፡ በጩኬታቸው፡ ለእግዚአብሔር፡ ነግረው፡ እንዳያስቀሥቱን፡ ደንጊያ፡ ልንወረውርባቸውና፡ ልናስተግራቸው፡ አይገባንም።» አለው።

ውብሸትም፡ «ወዳጄ፡ ሆይ፡ እውነት፡ ነው፡ የእንቀራራቶችን፡ ነብረት፡ ምላት፡ የበቂበት፡ አይመስለኝም። በዚህ፡ ላይ፡ ደግሞ፡ እኛ፡ ብናውቃቸው፡ ጩኬታቸው፡ ይበዛል።» አለ።

ከዚህም፡ በኋላ፡ ሁለቱ፡ ጓደኞች፡ ደንጊያ፡ መወርወርን፡ ትተው፡ ወደ፡ ቤታቸው፡ ተመለሱ።

ምዕራፍ፡ ፪፡ ሰዎች።

ክፍል፡ ፩፡ የስም፡ ዓይነቶች።

-10-

ሰው፡ ወይም፡ ሌላ፡ ነገር፡ የሚጠራበት፡ ቃል፡ ስም፡ ይባላል። ስም፡ ከዚህ፡ በታች፡ በተጻፉት፡ በጅ፡ ዓይነቶች፡ ይመደባል።

- (ሀ) ፩፡ የተጸውዶ፡ ስም፡
- ፪፡ የወል፡ ስም፡
- (ሀ) ፫፡ የጥቅል፡ ስም፡
- ፬፡ የቁሳቀሰ፡ ስም፡
- (ለ) ፭፡ የነገር፡ ስም፡

ከዚህም፡ የራተኞቹ፡ አራት፡ ክፍሎች፡ በገዛቸው፡ ሆኖ፡ የሚታይ፡ ነገር፡ የሚጠራባቸው፡ ሰዎች፡ ናቸው። የመጨረሻው፡ «የነገር፡ ስም» የተባለው፡ ግን፡ በዓይን፡ የማይታይ፡ ወይም፡ በእጅ፡ የማይጻፍበት፡ ረቂቅ፡ የሆነ፡ ነገር፡ ወይም፡ ግብር፡ የሚጠራበት፡ ስም፡ ነው።

በዚህ፡ ውሳኔ፡ «ስም» ብለን፡ የሰየምነው፡ ቃል፡ ሁሉ፡ በግልጽ፡ ትምህርት፡ ነባር፡ ነር፡ የሚባለው፡ ነው።

—11—

የተጸውያን ስም ።

የተጸውያን ስም፡ የተባለው፡ ሰው፡ ወይም፡ ሌላ፡ ነገር፡ በተለይ፡ የሚጠራበትና፡ ተለይቶ፡ የሚታመቅበት፡ ሰው፡ ነው ። እነሆ፡ ለምሳሌ፡ ከዚህ፡ ቀጥሎ፡ በየጋይ ነቱ፡ ጽፈን፡ እናሳያለን ።

- የሰው ስም፡ — ሰሎሞን፡ ምኒልክ፡ መኰንን፡ የሺእመቤት፡
- የአገር ስም፡ — አፍሪካ፡ ኢትዮጵያ፡ ሸዋ፡ ጅሩ፡
- የከተማ ስም፡ — አዲስ፡ አበበ፡ ጎንደር፡ ሱንዶን፡ ፓሪስ፡
- የተራራ ስም፡ — መቅደላ፡ ራስ፡ ዳሸን፡ ጅበላ፡ ክሊግንጃር፡
- የወንዝ ስም፡ — ዐበይ፡ ተከቢ፡ ሐዋሽ፡ ቀበና፡
- የባሕርችና፡ የኩሬዎች ስም፡ — ኤርትራ፡ ጣና፡ ዙዋይ፡ ሐረማያ ።

—12—

የተጸውያን ስም፡ በወል፡ ስምና፡ በወገን፡ ቅጽል፡ ደንብ፡ ካልሆነ፡ በቀር፡ ብዛት፡ የለውም ።

ምሳሌ፡ ሰሎሞን፡ ምኒልክ፡ ያለውን፡ ሰሎሞኖች፡ ምኒልኮች፡ ብሎ፡ አንዱን፡ ሰው፡ ለማብዛት፡ አይቻልም ። ነገር፡ ግን፡ በየወል፡ ስም፡ ደንብ፡ ሆኖ፡ «በኢትዮጵያ፡ የነገሡ፡ ምኒልኮች፡ ሁለት፡ ናቸው፡ ቢል ። ወይም፡ በወገን፡ ቅጽል፡ ደንብ፡ ሰሎሞናዊ፡ ምኒልካዊ፡ ያለውን፡ ሰሎሞናውያን፡ ምኒልካውያን፡ ብሎ፡ ቢያበዛ፡ አያስከለክልም ።

—13—

በተጸውያን ስም፡ ላይ፡ እየተደረሰ፡ የሚገቡ፡ ለወንድም፡ ለሴትም፡ የሚሆኑ፡ ድርጅቶች፡ ስሞች፡ አሉ ። እነርሱም፡ የማዕርግ፡ ስምና፡ የአክብሮት ስም ናቸው ።

(ሀ) የማዕርግ ስም፡ ከቤተ፡ መንግሥት፡ ወይም፡ ከቤተ፡ ክህነት፡ በሹመት፡ የሚገኝ፡ ነው ።

ምሳሌ፡ አዲስ አበባ፡ አዲስ አበባ፡ አዲስ አበባ፡ ሐይቅ፡ ራስ፡ ደጃዝማች፡ ራታውራሪ፡ መልአክ፡ ፀሐይ፡ ግራ፡ ጌታ፡ ይህን፡ የመሰለ፡ ሁሉ፡ ነው ።

(ለ) የአክብሮት ስም፡ የሚባለው፡ በሹመት፡ ሳይሆን፡ በፈቃድና፡ በልማድ፡ የሚደረግ፡ ሰዎች፡ ነው ። ለእርሱም፡ ልዩ፡ ልዩ፡ ስላት፡ አለው ።

የአክብሮት ስም ።

- ተባባሪ፡ ጾታ፡ አቶ፡ ጌታ፡ የጌታ፡ አያ፡ ወይም፡ አይዋ፡
- እንስት፡ ጾታ፡ ወይዘሮ፡ አመሮቴ፡ ጌታህ፡ እንኩሩ፡

የተዘዎቶ ስም ።

ተባባሪ፡ ጾታ፡ አባባ፡ ጋሼ፡ አጉቲ ።

እንስት፡ ጾታ፡ እማማ፡ እተዩ፡ አክስቲ ።

—14—

ድርብ፡ ስሞች፡ በተጸውያን ስሞች፡ ላይ፡ ተደርገው፡ ሲገቡ፡ ክፍላቸው፡ ከተጸውያን ስም፡ ነው ። ተነጥለው፡ ሲነገሩ፡ ግን፡ ክፍላቸው፡ ከወል፡ ስም፡ ይሆናል ። የሚከተለውን፡ ተመልከት ።

የማዕርግ ስም፡ «አዲ» ምኒልክ፡ የኢትዮጵያ፡ ንጉሠ ነገሥት፡ ነበሩ ። (የተጸውያን፡ የኢትዮጵያ፡ ንጉሠ ነገሥት፡ «አዲ» ይባላል ። (የወል ።) የአክብሮት ስም ።

አቶ፡ «ብርሃን»፡ ባለቤቱን፡ «ወይዘሮ»፡ ተዋበችን፡ ያከብራል ። (የተጸውያን፡)

አቶ፡ የሚባል፡ ወንድ፡ ነው ። «ወይዘሮ»፡ የምትባል፡ ሴት፡ ናት፡ (የወል፡)

—15—

በአግርኛ፡ ቋንቋ፡ የተጸውያን ስም፡ ከስም፡ ክፍል፡ ብቻ፡ ሳይሆን፡ ከተውላጠ፡ ስምና፡ ከቅጽል፡ ከግሥና፡ ከሌሎችም፡ የንግግር፡ ክፍሎች፡ ጋር፡ እየተቀላቀለ፡ ወይም፡ ሳይቀላቀል፡ ይገኛል ።

ከተውላጠ፡ ስም፡ «የኔ፡ ነህ፡ አንተን፡ ይስጠኝ፡ እሱ፡ እንዳለ፡» . . .

ከቅጽል፡ «ላሩይ፡ ሥዩም፡ መኰንን፡ ዐቢይ፡»

ከግሥ፡ «ከበደ፡ ዘለቀ፡ አየለ፡ ድፋባቸው፡ ይጨነቁ፡ ይጋርዱ፡ ተዋበች፡ ፈለቀች፡ እየለች፡»

ከመስተዋድድ፡ «አንደ፡ ልቡ፡ በጋሻው፡ በፈቃዱ፡ በፍርዱ፡»

ከቃለ፡ አጋኖ፡ አብዱ፡ ሆይ፡ አትሞችሆኖ፡»

—16—

በዕለተ፡ ጥምቀት፡ ቀላውስት፡ የሚሰይሙት፡ የክርስትና፡ ስም፡ ንድነቱ፡ ብዙ፡ ነው ።

ሀ) የቅዱስን፡ ስም፡ በቁሙ፡ መጠሪያ፡ ይሆናል ።

ምሳሌ፡ አብርሃም፡ (ኢጥሮስ፡ ሚካኤል፡ አስቴር፡ ማራ) እንደማለት፡ ነው ።

ለ) ወልደ፣ ወለተ፣ ገብረ፣ ዓመተ፣ ተክለ፣ ኃይለ፣ . . . እነዚህን፣ የመሰሉ፣ ቃላት፣ የቅዱሳንን፣ ስም፣ ዘርፍ፣ እያደረጉ፣ ተገጣጥመው፣ መጠሪያ፣ ይሆናሉ።

ምሳሌ፣ ወልደ፣ ማርያም፣ ወለተ፣ ሚካኤል፣ ገብረ፣ ሥላሴ፣ ዓመተ፣ ጳጳስ፣ ተክለ፣ ጊዮርጊስ፣ ገብረ፣ ክርስቶስ፣ ኃይለ፣ ሥላሴ፣ እንደማለት፣ ነው።

ሐ) ልዩ፣ ልዩ፣ የሆኑ፣ የምስጢር፣ ቃላትን፣ በመመርመር፣ የተሰየሙ፣ ብዙ፣ ዓይነቶች፣ ስሞች፣ ይገኛሉ።

ምሳሌ፣ ሥምረተ፣ አብ፣ ስርጉተ፣ ማርያም፣ ሰዋስው፣ ድንግል፣ አርአያ፣ ሥላሴ፣ አርአያ፣ ዮሐንስ፣ እንደ፣ ማለት፣ ነው።

ለለዚህም፣ በሶለተ፣ ጥምቀት፣ የሚሰየሙት፣ የክርስትና፣ ስሞች፣ ብዙ፣ ዓይነቶች፣ ናቸው።

-17-

የወል፣ ስም፡

የወል፣ ስም፣ የተባለው፣ ዓይነቱ፣ አንድ፣ ሆኖ፣ የሚገኝ፣ ነገር፣ ሁሉ፣ በጠቅላላ፣ የሚጠራበት፣ ስም፣ ነው።

ምሳሌ፣ ሰው፣ አገር፣ ተራራ፣ በሕር፣ ወንዝ፣ መጽሐፍ፣ መሬት፣ ዝግባ፣ ጎመን፣ ስንደ፣ ስንደደ፣ በግ፣ አንበሳ፣ እንደማለት፣

እነሆ፣ ከላይ፣ እንደተጻፈው፣ ቃል፣ «ሰው»፣ በተባለ፣ ጊዜ፣ በጠቅላላ፣ የሁሉ፣ ስም፣ መሆኑን፣ ያመለክታል፣ እንጂ፣ «ሰሎሞን፣ ምኒልክ»፣ እንደማለት፣ ለአንድ፣ ሰው፣ የሚሰጥ፣ ልዩ፣ ስም፣ አይደለም።

አገር፣ በተባለ፣ ጊዜ፣ ከዓለም፣ ክፍል፣ የሆኑ፣ ቦታዎች፣ የሚጠሩበት፣ ስም፣ መሆኑን፣ ያመለክታል፣ እንጂ፣ «ኢትዮጵያ፣ ግብጽ፣ ሸዋ»፣ እንደማለት፣ ላንድ፣ ቦታ፣ ብቻ፣ የተሰጠ፣ ልዩ፣ ስም፣ አይደለም።

አንበሳ፣ በተባለም፣ ጊዜ፣ ከአራዊት፣ ክፍል፣ የሆነ፣ በያገሩ፣ ያለው፣ አንበሳ፣ ሁሉ፣ የሚጠራበት፣ ጠቅላላ፣ ስም፣ እንጂ፣ በተለይ፣ ሆኖ፣ ለምናየው፣ ለአንድ፣ አንበሳ፣ ብቻ፣ የሚሰጥ፣ ስም፣ አይደለም። እንግዲህ፣ ሌላውን፣ ሁሉ፣ በዚሁ፣ ምሳሌ፣ መመርመር፣ ነው።

-18-

ወል፣ ማለት፣ የጋራ፣ «የጋር»፣ ማለት፣ ስለሆነ፣ የወል፣ በተባለ፣ ጊዜ፣ የጋርዮቹ፣ ማለት፣ ነው። ለዚሁም፣ ማስረጃ፣ ጻኛ፣ የሁሉ፣ ነው፣ ሲባል፣ «ጻኛ፣ የወል፣ ምስሰ፣ የመዝል»፣ ተብሎ፣ ይተረታል።

-19-

የወል፣ ስም፣ በነጠላና፣ በብዙ፣ ቁጥር፣ ሊነገር፣ ይቻላል።

ነጠላ፡	ብዙ፡	ነጠላ፡	ብዙ፡
ሰው፡	ሰዎች፡	ከተማ፡	ከተሞች፡
አገር፡	አገሮች፡	አንበሳ፡	አንበሶች፡
ወንዝ፡	ወንዞች፡	በግ፡	በጎች፡

የተደውረ፣ ስም፣ እንደ፣ የወል፣ ስም፣ ይሆናል። ይህንንም፣ በ፡ተ፡ቁ፡12፣ ተመልከት።

-20-

የጥቅል፣ ስም፡

የጥቅል፣ ስም፣ የሚባለው፣ ብዙው፣ የወል፣ ስም፣ ወደ፣ አንድ፣ ወገን፣ ተጠቅልሎ፣ የሚጠራበት፣ የማኅበር፣ ወይም፣ የነገድ፣ ስም፣ ነው።

ምሳሌ፣ ፍጥረት፣ ሠራዊት፣ መንጋ፣ እንጨት፣ እህል፣ እንደማለት።

እነሆ፣ የፍጥረት፣ ዓይነቱና፣ ክፍሉ፣ ብዙ፣ እንደሆነ፣ እናውቃለን። ነገር፣ ግን፣ ሁሉንም፣ በአንድ፣ ቃል፣ ለመናገር፣ ብንፈልግ፣ ፍጥረት፣ በማለት፣ ስብስብን፣ በዘጎብረት፣ እንናገራለን።

የእንስሳትም፣ ዓይነታቸውና፣ ስማቸው፣ ብዙ፣ እንደሆነ፣ እናውቃለን። ነገር፣ ግን፣ አንድነት፣ ተቀላቅለው፣ በተሰማሩ፣ ጊዜ፣ በግ፣ ፈረስ፣ በሬ፣ ብሉ፣ በመጥፈት፣ ፈንታ፣ መንጋ፣ ብለን፣ በማኅበር፣ ስማቸው፣ እንናገራለን።

በግ፣ ወይም፣ በሬ፣ መባል፣ በየሰፍራው፣ ያለ፣ በግና፣ በሬ፣ ሁሉ፣ የሚጠራበት፣ የወል፣ ስም፣ ነው። መንጋ፣ የሚባለው፣ ስም፣ ግን፣ ለበግ፣ መይም፣ ለበሬ፣ ብቻ፣ ሳይሆን፣ እንስሳት፣ ሁሉ፣ በዘጎብረት፣ የሚጠሩበት፣ ስም፣ እንደሆነ፣ አስተውል።

-21-

የቂሳቀስ፣ ስም፡

የቂሳቀስ፣ ስም፣ የሚባለው፣ ለሰው፣ አገልግሎት፣ የሚገባ፣ የቤት፣ ዕቃ፣ ነው። ከማናቸውም፣ ዓይነት፣ የተሠራ፣ ዕቃ፣ ወይም፣ ሌላ፣ ነገር፣ ሁሉ፣ ለሰው፣ ጉዳይ፣ የሚገባ፣ ከሆነ፣ ቂሳቀስ፣ ይባላል።

ምሳሌ፣ ልብስ፣ አልጋ፣ ወንበር፣ ጫማ፣ እንደማለት፣ ነው።

— 22 —

የቂሳቀስ፡ ስም፡ የወል፡ ስም፡ ይወረረሳሉ። ልዩነታቸውም፡ የሚታወቀው፡ በአነጋገር፡ አገባብ፡ ብቻ፡ ነው። እንጂ፡ በተረፈ፡ ልዩነት፡ የለባቸውም።

ምሳሌ፡ ዓሣ፡ ጨው፡ ብረት፡ ሥጋ፡ ስንዴ፡

(ሀ) የወል፡ ስም።	(ለ) የቂሳቀስ፡ ስም።
«ዓሣ» በባሕር፡ ውስጥ፡ ይኖራል።	«ዓሣን» መብላት፡ በብልሃት፡ ነው።
«ጨው» ከባሕር፡ ይነበራል።	«ጨው» ወጥን፡ ያጣፍጣል።
ከሥጋ፡ የተወለደ፡ «ሥጋ» ነው።	«ሥጋን» የሚበላ፡ ይጠነክራል።
አገረ፡ «ስንዴን» ያበቅላል።	«የስንዴ» ዳቦ፡ ይጣፍጣል።

እነሆ፡ ከዚህ፡ በላይ፡ አንዳየነው፡ በ«ሀ» ክፍል፡ የተጻፉት፡ ሁሉ፡ ለሰው፡ ጉዳይ፡ ወይም፡ ለቤት፡ ጉዳይ፡ የሚገቡ፡ መሆናቸውን፡ ንግግሩ፡ አያመለክትምና፡ «ዓሣ፡ ጨው፡ ሥጋ፡ ስንዴ፡» የተባሉት፡ የወል፡ ስሞች፡ ናቸው። በ«ለ» ክፍል፡ ግን፡ ለሰው፡ ጥቅም፡ እንደገቡ፡ ንግግሩ፡ ያመለክታልና፡ የቂሳቀስ፡ ስሞች፡ ይባላሉ።

ስለዚህም፡ የወልና፡ የቂሳቀስ፡ ስም፡ ልዩነት፡ በአነጋገሩ፡ ምሥጢር፡ ብቻ፡ ነው።

— 23 —

የነገር፡ ስም።

በዓይን፡ የማይታይ፡ በእጅ፡ የማይዳሰስ፡ ባሕርይንና፡ ሥራን፡ የሚያመለክት፡ ቃል፡ ሁሉ፡ የነገር፡ ስም፡ ወይም፡ የግብር፡ ስም፡ ይባላል።

ምሳሌ፡ ንጽሕፍ፡ ጤና፡ ኃጢአት፡ ድቅ፡ ወዳጅነት፡ ጠላትነት፡ አሳብ፡ ድምፅ፡ ብርሃን፡ ጨለማ፡ . . . ይህን፡ የመሰለ፡ ሁሉ።

— 24 —

የነገር፡ ስሞች፡ በብዙ፡ የሚገኙት፡ ከግሥ፡ ክፍል፡ ነው። ስለዚህም፡ አንዳንድ፡ ጊዜ፡ ግግሩን፡ ስሞች፡ ይባላሉ። በቅኔ፡ ትምህርት፡ ቤት፡ ግን፡ ጥራ፡ ዘር፡ አርእስት፡ የሚባሉት፡ ናቸው። እነዚህም፡ ሁሉ፡ የግብር፡ ስሞች፡ ናቸው።

ምሳሌ፡ መረጃ፡ አፈላለግ፡ ፍለጋ፡ ፍላጎት፡ መልበስ፡ አለባበስ፡ ልብስ፡ መልበጃ፡ እንደግለት፡ ነው።

በእነዚህም፡ ሌላ፡ በቅጽል፡ ላይ፡ «ነት» የሚል፡ ትርጉም፡ ፈጽሞ፡ እየጨመሩ፡ የመሆንን፡ ስሜት፡ የሚገልጹ፡ የግብር፡ ስሞች፡ አሉ።

ምሳሌ፡	ቅጽል፡	የግብር፡ ስም።
ክፉ፡		ክፉነት።
ጨካኝ፡		ጨካኝነት።
በደለኛ፡		በደለኛነት።

ይህ፡ መልመኝ።

(ሀ) የስም፡ ዓይነቶች፡ ስንት፡ ናቸው። ? — ስማቸው፡ ማን፡ ማን፡ ይባላል። ? — የተጻውያ፡ ስም፡ ማለት፡ ምን፡ ማለት፡ ነው። ? — የወል፡ ትርጓሜ፡ ምን፡ ድር፡ ነው። ? — የጥቅል፡ ስም፡ የተባለበት፡ ምክንያት፡ ምንድር፡ ነው። ? — የቂሳቀስ፡ ስም፡ የተባለውስ፡ ምን፡ ዓይነት፡ ነው። ? — የነገር፡ ስም፡ እንደት፡ ያለ፡ ዓይነት፡ ነው። ?

እ፡ የተጻውያ፡ ስሞች፡ — ሂ፡ የወል፡ ስሞች፡ ጻፍ። ከቀሩትም፡ የስም፡ ዓይነቶች፡ ከያንዳንዳቸው፡ ሄ፡ ሄ፡ ቃላትን፡ ጻፍ።

(ለ) ከዚህ፡ በታች፡ ከተጻፈው፡ ምንባብ፡ ስሞችን፡ በየዓይነታቸው፡ እየለየህ፡ አመልክት። (ምንባብ፡ የግብር፡ ቃል፡ ነው። ትርጓሜው፡ ማንበቢያ፡ ወይም፡ ማሰብ፡ በቢያ፡ ማለት፡ ነው።)

ምንባብ።

ከግራኝ፡ ሽብር፡ በኋላ፡ ሸዋ፡ በብዙ፡ በላባት፡ የተከፈለ፡ አገር፡ ነበር። ባላባቶች፡ አንድ፡ ዘር፡ አንድ፡ ወገን፡ ነበሩ። በየአገሩ፡ የነበሩት፡ በላባቶች፡ ከዚህ፡ በታች፡ ተመልክተዋል።

በአንወኪያ፡ መርድ፡ አዝማች፡ ዘሚካኤል። — በኢፍራታ፡ ወልደ፡ ገብርኤል። — በግድም፡ ለታ። — በመንዝ፡ ከይጫ፡ እስከ፡ ጭማ፡ ማማ፡ ከርይ፡ እስከ፡ አንጃትላ፡ ባላምባራስ፡ ላሉ። — በግሼ፡ አውላብዮስ። — በደብ፡ ጌታቸው። — በምሐይ፡ እዛዥ፡ መሃደ። — በመርሐ፤ ወልዱ። — በሞረት፡ ጥፋ። — በተጉለት፡ ይገባዋል። — በወገና፡ ሕርያቸው። — በዑልጋ፡ ቀይ፡ አብዬ፡ ጥቁር፡ አብዬ። — በጠራ፡ ሌቂ፡ ወረቂ፡ ይባሉ፡ ነበር።

እነዚህ፡ ሁሉ፡ በየራሳቸው፡ በየወገናቸው፡ ይኖሩ፡ ነበር። እንጂ፡ በአንድ፡ አባጋዝ፡ ተጠቅልለው፡ አይገዙም፡ ነበር። የሆነ፡ ሆኖ፡ ከጎን፡ ለሚመጣ፡ ባለጋራ፡ መልያየት፡ አልነበረም።

ክፍል ፡ ዪ ፡ የተፈጥሮ ፡ ጾታ ።

— 25 —

የሕይወት ፡ ነፍስ ፡ ያለው ፡ ፍጥረት ፡ ሁሉ ፡ ሰውም ፡ እንስሳም ፡ ቢሆን ፡ በባሕርይ ፡ የወንድነት ፡ ወይም ፡ የሴትነት ፡ መለዎ ፡ ይገኝበታል ። የሕይወት ፡ ነፍስ ፡ የሌለባቸው ፡ ፍጥረታት ፡ ግን ፡ የወንድነትና ፡ የሴትነት ፡ መለዎ ፡ የለባቸውም ። እነዚህም ፡ ሁሉ ፡ በሰዎስው ፡ ደንብ ፡ የተወሰኑ ፡ ስም ፡ አላቸው ።

(ሀ) በተፈጥሮ ፡ ባሕርይ ፡ ወንድ ፡ የሆነ ፡ ሁሉ ፡ «ጾታው» ፡ ተባብሶ ፤ ነው ፡ ይባላል ። የወንድ ፡ ወገን ፡ ማለት ፡ ነው ።

(ለ) በተፈጥሮ ፡ ባሕርይ ፡ ሴት ፡ የሆነ ፡ ሁሉ ፡ ጾታው ፡ «እንስት» ፡ ነው ፡ ይባላል ። የሴት ፡ ወገን ፡ ማለት ፡ ነው ።

(ሐ) የሕይወት ፡ ነፍስ ፡ የሌለው ፡ ፍጥረት ፡ ግን ፡ የወንድነት ፡ ወይም ፡ የሴትነት ፡ ባሕርይ ፡ የለውምና ፡ «ግብዝ» ፡ ፡ ጾታ ፡ ይባላል ። ነፃ ፡ የሆነ ፡ ወይም ፡ ከሁለቱ ፡ የተለየ ፡ ወገን ፡ ማለት ፡ ነው ።

በግዕዝ ፡ ተባብሶ ፡ እንስት ፡ የሚለው ፡ ቃል ፡ ወደ ፡ ቅጽልነት ፡ ሲለወጥ ፡ ተባብሶ ፡ እንስታይ ፡ ያሰኛል ። ተባብሶ ፡ እንስታይ ፡ ማለት ፡ ከግዕዝ ፡ ቃል ፡ የተመሠረተ ፡ ነው ። በአማርኛም ፡ ለከብቶች ፡ ብቻ ፡ ተባብሶ ፡ እንስት ፡ ተብሎ ፡ ይነገራል ። በአማርኛ ፡ ወንድ ፡ ሴት ፡ የሚባል ፡ ቃል ፡ በእንጨቶች ፡ ላይ ፡ ሲነገር ፡ ይኖራል ። ከዚህም ፡ የተነሣ ፡ ከሊቃውንት ፡ ወገን ፡ ወንድ ፡ ጾታ ፡ ሴት ፡ ጾታ ፡ ያሰኛል ፡ ብለው ፡ የበየኑ ፡ አሉ ። ደራሲውም ፡ ይህን ፡ አሳብ ፡ በሙሉ ፡ ይቀበለዋል ።

(መ) የሕይወት ፡ ነፍስ ፡ ያለው ፡ ፍጥረት ፡ ስም ፡ ወንድ ፡ ወይም ፡ ሴት ፡ መሆኑን ፡ የማይለይ ፡ የሆነ ፡ እንደሆነ ፡ ጾታው ፡ «የወል» ፡ ነው ፡ ይባላል ። ይኸውም ፡ ልጅ ፡ አያት ፡ አስተማሪ ፡ እንደማለት ፡ ያለ ፡ ነው ። ወል ፡ ማለት ፡ ምን ፡ እንደሆነ ፡ ቁ. 18 ፡ ተመልከት ።

— 26 —

ተባብሶ ፡ ወይም ፡ እንስት ፡ ያልሆነ ፡ ስም ፡ ሁሉ ፡ በወንድ ፡ ወይም ፡ በሴት ፡ አንቀጽ ፡ ቢጠራ ፡ አያስከለክልም ። ይሁን ፡ እንጂ ፡ እንደሌላው ፡ ሆኖ ፡ በወንድ ፡ ስም ፡ የሚጠራ ፡ ነገር ፡ አለ ።

ምሳሌ ፡ ነፋስ ፡ ነፈስ ፡ ገፍም ፡ ዘንግ ፡ ወንዙ ፡ ደረቀ ፡ ውኃው ፡ ደፈረሰ ፡ ጎሕ ፡ ቀደደ ፡ መከር ፡ ደረሰ ፡ ገደል ፡ ተናደ ፡ ይባላል ።

እንደዚሁም ፡ ደግሞ ፡ በሴት ፡ ስም ፡ የሚጠራ ፡ ነገር ፡ አለ ።
ምሳሌ ፡ ጨረቃ ፡ ወጣች ፡ የአጥቢያ ፡ ኮከብ ፡ ታየች ፡ ኢትዮጵያ ፡ እጃቿን ፡ ወደ ፡ አግቢአብሐር ፡ ታደርሳለች ፡ ይባላል ።

— 27 —

ስምች ፡ በተባባሰው ፡ በእንስት ፡ ጾታ ፡ ሲገቡ ፡ ልዩ ፡ ልዩ ፡ ጠባይ ፡ አላቸው ።
ጠባያቸውም ፡ (ሀ) ቃል ፡ ለዋጭ ፡ (ለ) ቅጽል ፡ ፈላጊ ፡ ተብሎ ፡ በሁለት ፡ አካሄድ ፡ ይመደባል ።

ቃል ፡ ለዋጭ ፡ የሚባለው ፡ ለወንድ ፡ ስም ፡ በተነገረው ፡ ቃል ፡ አንጻር ፡ ስለ ፡ ሴት ፡ ስም ፡ የሚነገረው ፡ ቃል ፡ ግብሩ ፡ አንድ ፡ ሁኖ ፡ ሳለ ፡ በፍጹም ፡ ልዩ ፡ ሲሆን ፡ ነው ።

ምሳሌ ፡ ወንዱን ፡ አባት ፡ ብሎ ፡ በአንጻሩ ፡ ሴቲቱን ፡ እናት ፡ ይላል ። ይህም ፡ በፍጹም ፡ የተለየ ፡ ቃል ፡ እንደሆነ ፡ አስተውሎ ። በዚህ ፡ ዓይነት ፡ የሆኑ ፡ ቃላት ፡ ብዙ ፡ ሆኑ ፡ አይደሉም ።

ቅጽል ፡ ፈላጊ ፡ የሚባለው ፡ ወንድና ፡ ሴትን ፡ የማያስለይ ፡ ቃል ፡ ነው ። ጾታው ፡ የወል ፡ ነው ።

ምሳሌ ፡ ልጅ ፡ አያት ፡ አስተማሪ ፡ ሲባል ፡ ወንድ ፡ ወይም ፡ ሴት ፡ መሆኑን ፡ ለይቶ ፡ አያስታውቅም ። ሴቶችም ፡ ወንዶችም ፡ ሊጠሩበት ፡ ይቻላል ፡ ማለት ፡ ነው ። ነገር ፡ ግን ፡ ለይቶ ፡ ለመናገር ፡ ያለባን ፡ እንደሆነ ፡ «ወንድ ፡ ወይም ፡ ሴት» ፡ የሚል ፡ ቃል ፡ እየጨመርን ፡ ወንድ ፡ ልጅ ፡ ሴት ፡ ልጅ ፡ ወንድ ፡ አያት ፡ ሴት ፡ አያት ፡ ወንድ ፡ አስተማሪ ፡ ሴት ፡ አስተማሪ ፡ አያልን ፡ እንናገራለን ።

አጅ ፡ ማናቸውም ፡ ሰው ፡ ሲሞት ፡ ወንድ ፡ ልጅ ፡ በይኖረው ፡ ርስቱ ፡ ለሴት ፡ ልጁ ፡ ይሰጥ ። (ዘኁል ፡ ፳፮ ፡ ፪ ።)

ስለዚህም ፡ ወንድንና ፡ ሴትን ፡ የማያስለይ ፡ ቃላት ፡ ቅጽል ፡ ፈላጊዎች ፡ ይባላሉ ። በአማርኛ ፡ ቋንቋ ፡ በዚህ ፡ ደንብ ፡ የሚገቡ ፡ ቃላት ፡ ብዙዎች ፡ ናቸው ።

እነዚህንም ፡ ሁሉ ፡ ከዚህ ፡ በታች ፡ ጽፈን ፡ እናመለክታለን ።

(ሀ) ቃል ፡ ለዋጭ ።

ተባ.ጾታ.	እን.ጾታ.	ተባ.ጾታ.	እን.ጾታ.	ተባ.ጾታ.	እን.ጾታ.
እፄ ፡	እቲፄ ፡	ወንድም ፡	እኅት ፡	ጎረምሳ ፡	ኩረሳ ፡
አቶ ፡	ወይቲሮ ፡	አጎት ፡	አክስት ፡	ሎሌ ፡	ገረድ ፡
ጌታ ፡	እመቤት ፡	ወንድ ፡	ሴት ፡	በሬ ፡	ሳም ፡
አባት ፡	እናት ፡	ባል ፡	ሚስት ፡	ወይፈን ፡	ጊደር ፡

ለ) ቅጽል ፈላጊዎች

ሰዎች	ቀዳሚያ	እንዲሁ	ሰዎች	ቀዳሚያ	እንዲሁ
አጽ	ወንድ	ሴት	ገብር	ወንድ	ሴት
ጥገቤት	ወንድ	ሴት	አገልግሎት	ወንድ	ሴት
አስተማሪ	ወንድ	ሴት	ወጭ	ወንድ	ሴት
አገልጋይ	ወንድ	ሴት	አጋዘን	ወንድ	ሴት
አፋት	ወንድ	ሴት	አህያ	ወንድ	ሴት

የሃገር መልመጃ

ሀ) የተፈጥሮ ጸቃዎች ስንት ናቸው? ስንት ማን? ማን ይባላል? ክብር ስንት ጸቃ? ስንት ከአንስት ጸቃ? ስንት ከወልደ ጸቃ? ስንት ስንት ጸቃ?

ለ) ከዚህ በታች የተጻፈውን ቃል በየጸቃው ለይተህ ተናገር

ላም	በፊት	አባት	ወይሬን	ወረቀት
ሕዝብ	ተከላ	አስተማሪ	ዘሆን	ወለላማ
ጥጥር	ጥርት	አጽ	ደመና	አውሎስ
ርግብ	ኃይል	አገት	ጅብ	አጥርስ
ሰማይ	ገብር	አክስት	ጌታ	ወሐይ
ቀን	አናት	ወንድም	ጊደር	ፈረስ

ሐ) ከዚህ በታች ከተጻፈው ምንባብ ስምችን በየጸቃው ለየለሁ ተናገር

ምንባብ

በግራፍ፣ ሽብር፣ ጊዜ፣ ከአጼ፣ ልብ፣ ድንግል፣ ልጆች፣ አንደኛው፣ አቤቶ፣ ያዕቆብ፣ በሸቀ፣ ቀርቶ፣ ነበር፣ እርሱም፣ ገራም፣ ፋሲል፣ ሥግግር፣ ወልደአጼ፣ ገራም፣ ፋሲል፣ የሱስንጥስ፣ አባት፣ ነው፣ ገራም፣ ፋሲል፣ ሱስንጥስን፣ የወለደው፣ ከወገኛው፣ በላባት፣ ከሕርያቱ፣ ልጅ፣ ከወይዘሮ፣ ሐሙስ፣ ነው።

ሥግግር፣ ቃል፣ የሸቀ፣ መላኩን፣ አባት፣ ነው፣ የምስፍኛው፣ ገዛት፣ የተጀመረውና፣ እየተላላም፣ የሚገኘው፣ ከነጋሚ፣ ከርስቶስ፣ ወዲህ፣ ነው።

እነሆ፣ ከሥግግር፣ ቃል፣ ጀምሮ፣ ያሉትን፣ የሸቀ፣ መላኩን፣ እንደ፣ ትውልዱ፣ ሞት፣ ተራ፣ ጽፈኛዎቹ

ሥግግር፣ ቃል፣ ወረደ፣ ቃልን፣ ይወልዳል። — ወረደ፣ ቃል፣ ልብስ፣ ቃልን፣ ይወልዳል። ልብስ፣ ቃል፣ ከወይዘሮ፣ ስንበልት፣ ነጋሚን፣ ይወልዳል። — ነጋሚ፣ ስንበልትን፣ ይወልዳል። — ስንበልት፣ መርድ፣ አዝማች፣ አብዬን፣ ይወልዳል። መርድ፣ አዝማች፣ አብዬ፣ (ስመ፣ ጥምቀቱ፣ ወረደ፣ ቃል፣) መርድ፣ አዝማች፣ አምሳይን፣ ይወልዳል። — መርድ፣ አዝማች፣ አምሳይ፣ ከወይዘሮ፣ ዕውቀት፣ መርድ፣ አዝማች፣ አስፋውስን፣ ይወልዳል። — መርድ፣ አዝማች፣ አስፋውስን፣ (ስመ፣ ጥምቀቱ፣ ተምረው)፣ መርድ፣ አዝማች፣ ወስን፣ ሰገድን፣ ይወልዳል። — መርድ፣ አዝማች፣ ወስን፣ ሰገድ፣ (ስመ፣ ጥምቀቱ፣ ወልደ፣ ጊደርጊስ)፣ ከወይዘሮ፣ ዘንብ፣ ወርቅ፣ ንጉሥ፣ ሣህለ፣ ሥላሴን፣ ይወልዳል። — ንጉሥ፣ ሣህለ፣ ሥላሴ፣ ኃይለ፣ መለከትን፣ ይወልዳል። — ኃይለ፣ መለከት፣ ከወይዘሮ፣ አጅግአየሁ፣ አጼ፣ ምኒልክን፣ ይወልዳል።

የአጼ፣ ምኒልክን፣ አልጋ፣ የያዙ፣ በፊት፣ የሴት፣ ልጃቸው፣ የወይዘሮ፣ ሸቀረገድ፣ ልጅ፣ አቤቶ፣ ሊያሱ፣ ናቸው። በኋላም፣ ሌቲቱ፣ ልጃቸው፣ ንግሥት፣ ዘውዲቱ፣ ምኒልክ፣ ናቸው።

የተወዳጅ፣ ንጉሣችን፣ የአጼ፣ ኃይለ፣ ሥላሴ፣ ትውልድ፣ ከንጉሥ፣ ሣህለ፣ ሥላሴ፣ ላይ፣ ሊደርስ፣ በአንደኛው፣ ዘርፍ፣ ይወርዳል።

ንጉሥ፣ ሣህለ፣ ሥላሴ፣ ወይዘሮ፣ ተናኘ፣ ወርቅንና፣ ሌሎችንም፣ ይወልዳሉ። —

ወይዘሮ፣ ተናኘ፣ ወርቅ፣ የደባውን፣ ባላባት፣ ደጃዝማች፣ ወልደ፣ ሚካኤልን፣ አግብተው፣ ልዑል፣ ራስ፣ መኩንንን፣ ይወልዳሉ። — ልዑል፣ ራስ፣ መኩንንም፣ ከወይዘሮ፣ የሺ፣ አመቤት፣ ንጉሠ፣ ነገሥት፣ ቀዳማዊ፣ አጼ፣ ኃይለ፣ ሥላሴን፣ ወለዱ።

«አቤቱ፣ ግዛትህን፣ ለንጉሡ፣ ስጠው፣ ጽድቅህንም፣ ለንጉሡ፣ ልጅ።»

* ልብስ፣ ቃል፣ የግለሰብ፣ በጥራት፣ እውነት፣ ወረደ፣ ቃል፣ ስንበልትን፣ ወልደ፣ ስንበልት፣ ነጋሚን፣ ወልደ፣ የግራ፣ ቃል፣ ይገኛል።

ክፍል I ፣ ቁጥር =

- 28 -

አንድ፡ ነገር፡ በነጠላው፡ በተነገረ፡ ጊዜ፡ ያ፡ የተነገረው፡ ቃል፡ የአንድ፡ ቁጥር፡ ወይም፡ ነጠላ፡ ቁጥር፡ ይበላል። በነጠላ፡ የተነገረውም፡ ያ፡ ቃል፡ በብዙነት፡ በተነገረ፡ ጊዜ፡ የብዙ፡ ቁጥር፡ ይበላል። ስለዚህም፡ በሰዋሰው፡ ደንብ፡ ርዕሰ ምላት፡ በአንድ፡ ቃል፡ የተነገረ፡ ርብዙ፡ ምላት፡ በብዙነት፡ የተነገረ፡ ምላት፡ ነው።

ቁጥር፡ በተባለው፡ ክፍል፡ የምናገኘው፡ ጥቅም፡ አንዱን፡ ቃል፡ ወደ፡ ብዙ፡ ተለውጦ፡ ማየት፡ ነው።

- 29 -

ከስሞች፡ ክፍል፡ የተጻውያ፡ ስም፡ ብዛትን፡ አይፈልግም፡ ሁልጊዜ፡ በነጠላ፡ ብቻ፡ ይነገራል። ነገር፡ ግን፡ መደቡን፡ ለቅቆ፡ ከወል፡ ስም፡ መደብ፡ የገባ፡ እንደሆነ፡ በብዙ፡ መጠራት፡ አለበት።

ምሳሌ፡ በግብጽ፡ ፲፯፡ ፈርዖኖች፡ ነገሠዋል፡ ይበላል። በዚህ፡ ምሳሌ፡ የተጻፈው፡ የተጻውያ፡ ስም፡ የነበረው፡ ፈርዖን፡ ወደ፡ ወል፡ ስም፡ ተለውጦ፡ እንደበዛ፡ አስተውል።

የወል፡ የቴሳቀስ፡ የነገር፡ ስሞች፡ በነጠላም፡ በብዙም፡ ይነገራሉ።

ምሳሌ፡ ፈረስ፡ ፈረሶች፡ ቤት፡ ቤቶች፡ ብልሃት፡ ብልሃቶች፡ እንደሚለት፡ ነው።

- 30 -

የጥቅል፡ ስሞች፡ በነጠላ፡ ወይም፡ በብዙ፡ ይነገራሉ።

ምሳሌ፡ መንጋ፡ መንጎች፡ ማጎበር፡ ማጎበሮች፡ ወረዳች፡ ወረዳቶች፡ እንደሚለት፡ ነው። ጻሩ፡ ግን፡ የጥቅል፡ ስሞች፡ ውስጠ፡ ብዛት፡ ያላቸው፡ ስለሆኑ፡ ቃላቸው፡ ወደ፡ ብዙነት፡ ሳይለወጥ፡ በአንድ፡ ወይም፡ በብዙ፡ ቃል፡ ይነገሩ፡ አያስገቡም። ይህም፡ እንደዚህ፡ ነው። መንጋ፡ ማጎበር፡ የጥቅል፡ ስም፡ ነው። መንጋው፡ ወይም፡ ማጎበሩ፡ ተሰበሰቡ፡ ቢል፡ እንደዚሁም፡ ደግሞ፡ መንጋው፡ ወይም፡ ማጎበሩ፡ ተሰበሰቡ፡ ቢል፡ መንጎቹ፡ ማጎበሮቹ፡ ካላሉ፡ ተብሎ፡ አያስቅርም፡ ማለት፡ ነው።

- 31 -

ለብዙ፡ ቁጥር፡ መደቡ፡ ነጠላ፡ ቁጥር፡ ነው። ስለዚህም፡ ብዙ፡ ቁጥር፡ ሁልጊዜ፡ ከነጠላው፡ ቁጥር፡ ይመሠረታል። ስሞችን፡ ብዙ፡ ለማድረግ፡ ስንፈልግ፡ በነጠላው፡ ስም፡ ላይ፡ የማብዛ፡ ቅጥያ፡ ምች፡ ወይም፡ ች፡ እያልን፡ እንዲሁም፡ ለን። የአጭማመሩም፡ ደንብ፡ እንደሚከተለው፡ ነው።

(ሀ) መድረሻው፡ ራብስ፡ ሳድስ፡ የሆነ፡ ቃል፡ የመጨረሻ፡ ፊደሉን፡ ሳብሶ፡ አድርጎ፡ ች፡ ይጨመርበትና፡ ብዙ፡ ይሆናል። ምሳሌ፡ ጌታ፡ ጌቶች፡ ሰው፡ ሰዎች፡ እንደሚለት፡ ነው።

(ለ) መድረሻው፡ ሳብሶ፡ የሆነ፡ ቃል፡ የመጨረሻ፡ ፊደሉ፡ ሳይለወጥ፡ ች፡ ይጨመርበትና፡ ብዙ፡ ይሆናል። ምሳሌ፡ በቅሎ፡ በቅሎች፡ መሰንቆ፡ መሰንቆች፡ እንደሚለት፡ ነው።

(ሐ) መድረሻው፡ ከሶብ፡ ማለስ፡ ኃምስ፡ የሆነ፡ ቃል፡ መጨረሻ፡ ፊደሉ፡ ሳይለወጥ፡ ምች፡ ይጨመርበትና፡ ብዙ፡ ይሆናል።

ምሳሌ፡ ክፉ፡ ክፉዎች፡ ፊታውራሪ፡ ፊታውራሪዎች፡ ገበሬ፡ ገበሬዎች፡ እንደሚለት፡ ነው።

ከሌላውንት፡ ወገን፡ ርዕሰ በሚባል፡ ክፍል፡ ያሳየውን፡ ውሳኔ፡ የማይፈቅዱ፡ አሉ። እንዳሳዩትም፡ ክፉ፡ ክፍች፡ ፊታውራሪ፡ ፊታውራሪዎች፡ ገበሬ፡ ገበሬዎች፡ ያሰኛል፡ ብለው፡ ያውጃሉ። አንዳንዶቹ፡ ደግሞ፡ ማናቸውም፡ ስም፡ ብዙ፡ ሲሆን፡ የመጨረሻ፡ ፊደሉ፡ ሳይለወጥ፡ ምች፡ ይጨመርበት፡ ያስፈልጋል፡ ብለው፡ አንድ፡ ዓይነት፡ የሆነ፡ ውሳኔን፡ ያበጃሉ። ይኸውም፡ ክፉ፡ ክፉዎች፡ ፊሪ፡ ፊሪዎች፡ ጌታ፡ ጌታዎች፡ ገበሬ፡ ገበሬዎች፡ በቅሎ፡ በቅሎዎች፡ እንደሚለት፡ ነው። ይህ፡ ውሳኔ፡ በአንድ፡ ዓይነት፡ ደንብ፡ የተደነገገ፡ ስለሆነ፡ ለሕሊና፡ የሚስማማ፡ ነው።

(መ) የብዛት፡ ደንብ፡ በተውላጠ፡ ስምና፡ በግሥ፡ በኩል፡ ሲሆን፡ የላይኛውን፡ ውሳኔ፡ ርች፡ ምች፡ የተባለውን፡ አይከተልም። ለነርሱ፡ ልዩ፡ ደንብ፡ አላቸው።

ተውላጠ፡ ስም፡ በብዙ፡ ሲነገር፡ እኔ፡ የሚለው፡ እኛ፡ አንተ፡ የሚለው፡ እነአንተ፡ ይሆናል። በግሥ፡ በኩልም፡ የብዛትን፡ ምልክት፡ የሚለጥ፡ የእርባታ፡ መሪ፡ የሚባለው፡ ዝርዝር፡ ነውና፡ ከስፍራው፡ ስንደርስ፡ እንናገረዋለን። ቁ፡ ያጽዳ፡ ያጽድ፡ እይ።

-32-

ስሞች፡ ብዙ፡ የሚሆኑበት፡ ውሳኔ፡ በዚህ፡ ይታያል፡ ተጽፎ፡ ይታያል።

(ሀ) ደንበኛው፡ የአማርኛ፡ ቋንቋ፡ «ች» ወይም፡ «ዎች» እየተጨመረበት፡ ብዙ፡ ይሆናል። የሚከተለውን፡ ተመልከት።

ነጠላ፡	ብዙ፡	ነጠላ፡	ብዙ፡	ነጠላ፡	ብዙ፡
ብዙ፡	ብዙዎች፡	አማራ፡	አማሮች፡	ቤት፡	ቤቶች፡
ክፉ፡	ክፉዎች፡	ወይራ፡	ወይሮች፡	ስም፡	ስሞች፡
ኩሩ፡	ኩሩዎች፡	ጋላ፡	ጋሎች፡	ልጅ፡	ልጆች፡
ቀጣሪ፡	ቀጣሪዎች፡	ጌታ፡	ጌቶች፡	ፈረስ፡	ፈረሶች፡
አውንጋንጋ፡	አውንጋንጋዎች፡	ገበሬ፡	ገበሬዎች፡	በቅሎ፡	በቅሎች፡
ፈረ፡	ፈረዎች፡	አንክሴ፡	አንክሴዎች፡	መሰንቆ፡	መሰንቆች፡
ፈቃውራሪ፡	ፈቃውራሪዎች፡	በሬ፡	በሬዎች፡	ማንቆ፡	ማንቆች፡

(ለ) አማርኛ፡ የወረሰባቸው፡ አንዳንድ፡ የግዕዝ፡ ቃላት፡ እንደ፡ ግዕዝ፡ ደንብ፡ ይበዛሉ።

ነጠላ፡	ብዙ፡	ነጠላ፡	ብዙ፡	ነጠላ፡	ብዙ፡
ሊቅ፡	ሊቃውንት፡	ነፍስ፡	ነፍሳት፡	ነቢይ፡	ነቢዮች፡
መልአክ፡	መላእክት፡	ንጉሥ፡	ንጉሥት፡	ጸድቅ፡	ጸድቃን፡
መኰንን፡	መኰንንት፡	መጽሐፍ፡	መጽሐፍት፡	ቃል፡	ቃላት፡
መምህር፡	መምህራን፡	ሐዋርያ፡	ሐዋርያት፡	ልዑል፡	ልዑላን፡

(ሐ) ፍጹም፡ ግዕዝ፡ ሳይሆን፡ ከግዕዝ፡ ጋር፡ ዝምድና፡ ያለው፡ የአማርኛ፡ ቃል፡ እንደ፡ ግዕዝም፡ እንደ፡ አማርኛም፡ ሊበዛ፡ ይችላል።

ነጠላ፡	ብዙ፡
ቁስ፡	ቁሶች፡ ወይም፡ ቀሳውስት፡
መነኮሴ፡	መነኮሴዎች፡ ወይም፡ መነኮሳት፡
ገዳም፡	ገዳሞች፡ ወይም፡ ገዳማት፡
ደብር፡	ደብሮች፡ ወይም፡ እድባራት፡

መ) አንዳንድ፡ ቃል፡ መደቡ፡ ግዕዝ፡ ሆኖ፡ ሳለ፡ ብዙቱ፡ በአማርኛ፡ ደንብ፡ ይሆናል።

ነጠላ፡	ብዙ፡	ነጠላ፡	ብዙ፡	ነጠላ፡	ብዙ፡
እግር፡	እግሮች፡	መወረት፡	መወረቶች፡	ልብ፡	ልቦቶች፡
ግደግ፡	ግደግች፡	ጠረጴዛ፡	ጠረጴዞች፡	እገት፡	እገቶች፡
ፈረስ፡	ፈረሶች፡	ባሕር፡	ባሕሮች፡	ጸም፡	ጸሞች፡
እንበላ፡	እንበላች፡	ቤት፡	ቤቶች፡	ባሕርይ፡	ባሕርዮች፡
ጸንፍ፡	ጸንፍች፡	መገን፡	መገንቶች፡	ቤት፡	ቤቶች፡

-33-

ከዚህ፡ በላይ፡ በቀ. 32 «ለ» ያመለክትነውን፡ ውሳኔ፡ አንዳንድ፡ ሊቃውንት፡ አይፈቅዱትም። እንደ፡ አሳባቸውም፡ ስሞች፡ ሁሉ፡ ወደ፡ ብዙነት፡ በተለወጡ፡ ጊዜ፡ ከግዕዝ፡ ሳይደባሉቱ፡ በአማርኛው፡ ደንብ፡ ብቻ፡ እንዲበዙ፡ ይፈልጋሉ። ይኸውም፡ እንደሚከተለው፡ ነው።

ነጠላ፡	ብዙ፡	ነጠላ፡	ብዙ፡	ነጠላ፡	ብዙ፡
ሊቅ፡	ሊቆች፡	ነፍስ፡	ነፍሶች፡	ነቢይ፡	ነቢዮች፡
መልአክ፡	መልአክች፡	ንጉሥ፡	ንጉሥች፡	ጸድቅ፡	ጸድቆች፡
መኰንን፡	መኰንንች፡	መጽሐፍ፡	መጽሐፍች፡	ቃል፡	ቃሎች፡
መምህር፡	መምህርች፡	ሐዋርያ፡	ሐዋርያዎች፡	ልዑል፡	ልዑሎች፡

ይህ፡ አሳባቸው፡ አንድ፡ ውሳኔን፡ ብቻ፡ የሚያዝዝ፡ ስለመሆኑ፡ ለተማሪው፡ ድክምን፡ የሚያቀል፡ ሊሆን፡ በቻለ፡ ነበር። ነገር፡ ግን፡ የአማርኛ፡ ቋንቋችን፡ በግዕዝ፡ የተገለጸ፡ ከግዕዝ፡ ጋር፡ የተሰበሰበ፡ ስለሆነ፡ አንዳንድ፡ ጊዜ፡ የግዕዝን፡ ደንብ፡ መከተሉ፡ የማይቀር፡ ነው።

-34-

ከግዕዝ፡ የተወረሱ፡ የብዙ፡ ቃላት፡ አንዳንድ፡ ጊዜ፡ እንደ፡ ልማድ፡ ሆኖ፡ በጸያፍ፡ አበዛዝ፡ ይነገራሉ።

ምሳሌ፡ ጸድቃን፡ የሚለውን፡ ጸድቃኖች፡ መላእክት፡ የሚለውን፡ መላእክቶች፡ ከሆኑት፡ የሚለውን፡ ከሆናቸው፡ ቀሳውስት፡ የሚለውን፡ ቀሳውስቶች፡ ከራሱ፡ የሚለውን፡ ከራሴቡች፡ . . . አንደግለት፡ ነው።

ይህን፡ የመሰለውን፡ የብዛት፡ ደንብ፡ ልማዳዊ፡ ጸያፍ፡ እንለዋለን።

— 35 —

ማናቸውንም፣ ነገር፣ በየወገኑ፣ ጠቅልሎ፣ ለመናገር፣ በሰፊለገ፣ ጊዜ፣ በአንዱ፣ ስም፣ ላይ፣ « እነ » እየተጨመረ፣ የብዙ፣ ይሆናል ።

ምሳሌ፡ (ሀ) እነ፡ በቀለ፡ ወደ፡ ተማሪ፡ ቤት፡ መጡ ።

(ለ) እነ፡ እርሱ፡ (እነርሱ፡) ሰዋስውን፡ ይማራሉ ።

(ሐ) የትምህርት፡ ጠላቶች፡ እነ፡ ስንጥና፡ እነ፡ ሀኪት፡ ናቸው ።

በለዚህ፣ « እነ » የተባለው፣ ቃል፣ ወገን፣ አብገር፣ ወይም፣ እንዳኝ፣ አብገር፣ ተብሎ፣ ይጠራል ። እነ፣ ከእ፣ ፊደል፣ በቀር፣ ሌሎቹ፣ ፊደላት፣ ሲከተሉት፣ በነጥብ፣ ቢከፈል፣ ጸያፍ፣ እያሰኝም፣ የአ፣ ፊደል፣ ሲከተለው፣ ግን፣ በነጥብ፣ አይከፈልም ። ምክንያቱም፣ የአ፣ ፊደል፣ ድምፁን፣ ለተከታዩ፣ ጥሎ፣ እርሱ፣ ፊሱ፣ መጥፋት፣ ልማዱ፣ ስለሆነና፣ በዚያ፣ ፈንታ፣ የሚተካ፣ ስለሆነ፣ ነው ።

፬ኛ፡ መልመኛ ።

(ሀ) በሰዋስው፡ ደንብ፡ ስሞችን፡ የምናበዛበት፡ ክፍል፡ ስሙ፡ ማን፡ ይባላል? ።
ጅ ነጠላ፡ ስም፡ ጅ የብዙ፡ ስም፡ ጸፍ ።

(ለ) ከዚህ፡ በታች፡ በነጠላነት፡ የተጻፉትን፡ ምላት፡ ወደ፡ ብዙነት፣ በብዙነት፣ የተጻፉትንም፣ ወደ፡ ነጠላነት፡ እኩራቸው ።

ሀብት፡	መሳፍንት፡	ቂስ፡	አገሮች፡	ዳገት፡
ሃይማኖት፡	መላእክት፡	በላባት፡	ከሩብ፡	ገደል፡
ሊቃውንት፡	መዝሙር፡	ቤተ መንግሥት፡	ወንዝ፡	ጥበብ፡
ልብ፡	ሥራ፡	ተስፋ፡	ዓይን፡	ሚሮች፡
ሕግ፡	ርስት፡	ችንካሮች፡	ዛፍ፡	ጽጋግ፡
መንግሥታት፡	ርግብ፡	ኅዘን፡	የትምህርት፡ ቤቶች፡	ፍየል፡

(ሐ) ከዚህ፡ በታች፡ ከተጻፈው፡ ምንባብ፡ ስሞችን፡ እየለየህ፣ አመልክት ።
በነጠላ፡ ቁጥር፣ የተጻፈውን፣ ወደብዙነት፣ ለውጠው ።

ምንባብ ።

ነጋሢ፣ ክርስቶስ፣ የሚባል፣ አንድ፣ የሸዋ፣ መስፍን፣ ነበረ ። አንዳንድ፣ ጊዜም፣ ዘርፉ፣ ቀርቶ፣ ነጋሢ፣ ተብሎ፣ ይጠራል ። እርሱ፣ በ፲፯፻፳፭፣ ዓ፡ ም፡ ዓይኔ፣ የምትባል፣ ከተማውን፣ መመረቱ ። በከተማውም፣ አንድ፣ ቤተ፣ ክርስቲያን፣ በእግዝእትና፣ ሚናዋ፡ ጸጸ፡ ።

ከዚህም፣ በኋላ፣ ነጋሢ፣ በምሥራቅና፣ በደቡብ፣ ያለውን፣ አገር፣ እያቀና፣ ምድርን፣ በገመድ፣ እየለከ፣ ለሕዝቡ፣ ያከፍል፣ ጀመረ ። መሬትን፣ በግብር፣ እያደረገ፣ ገብር፣ ግንደበል፣ ቂስ፣ አወዳሽ፣ እያለ፣ መትከል፣ የጀመረ፣ ነጋሢ፣ ክርስቶስ፣ ነው፣ ይባላል ።

በግራኝ፣ ምክንያት፣ ዋናው፣ ቤተ፣ መንግሥት፣ ከሸዋ፣ አልፎ፣ ወደ፣ ጎንደር፣ ተዛውሮ፣ ነበር ። በዚያን፣ ጊዜም፣ የሸዋ፣ መሳፍንት፣ ከዋናው፣ ቤተ፣ መንግሥት፣ ጋር፣ የነበራቸውን፣ ግንኙነት፣ ይብዛ፣ ይነስ፣ እንጂ፣ አልተውትም፣ ነበር ። ስለዚህም፣ ነጋሢ፣ ክርስቶስ፣ በአድያም፣ ሰገድ፣ እያሱ፣ ጊዜ፣ ወደ፣ ጎንደር፣ ተጠርቶ፣ ሄዱ፣ ሳለ፣ በ፲፯፻፶፬፣ ዓ፡ ም፣ በዚያው፣ ሞተና፣ ፊት፣ አቡ፣ በሚባል፣ ደብር፣ ተቀበረ ። አልጋውንም፣ ልጁ፣ ስብስቱ፣ ወረሰ ።

ክፍል፡ ፱፡ መጋቢት ።

— 36 —

ስሞች፣ ወይም፣ ስሞችን፣ መስለው፣ የሚገኙ፣ ቃላት፣ በሀረፍተ፣ ነገር፣ ሙስጥ፣ ተገጣጥመው፣ በተነገሩ፣ ጊዜ፣ የቃሉን፣ ንብረት፣ የምናውቅበት፣ ክፍል፣ መጋቢት፣ ይባላል ። ይኸውም፣ ስም፣ (መጋቢት) በቅኔ፣ ትምህርት፣ ቤት፣ የታወቀና፣ የተለመደ፣ ነው ።

— 37 —

የስሞች፣ መጋቢት፣ እንደሚከተለው፣ በ፫፣ ተመድቦአል ።

(ሀ) በለቤት ።

(ለ) ተሳቢ ። { ተጠቃሽ፣ ተሳቢ ።
የመከተዋድድ፣ ተሳቢ ።

(ሐ) ዘርፍ ።

በለቤት፣ የሚባለው፣ አንቀጽ፣ የሚነገርለት፣ ስም፣ ነው ። ተሳቢ፣ የሚባለውም፣ ስለ፣ አንቀጽ፣ የሚነገረው፣ ነገር፣ ነው ። ዘርፍ፣ የሚባለውም፣ በበለቤት፣ ወይም፣ በተሳቢ፣ ላይ፣ ተጨምሮ፣ የሚገባ፣ ቃል፣ ነው ።

የተሳቢ፣ ዓይነቱ፣ ሁለት፣ ነው ። አንቀጽ፣ ገቢር፣ ሲሆን፣ ለአንቀጽ፣ ቀጥተኛ፣ ተገኝ፣ የሆነው፣ ቃል፣ ተጠቃሽ፣ ወይም፣ ርቱዕ፣ ተሳቢ፣ ይባላል ። ከመከተዋድድ፣ ቃላት፣ አንዳንዶቹን፣ እያስከተለ፣ በገቢር፣ ወይም፣ በተገብሮ፣ አንቀጽ፣ የሚገዛው፣ ቃል፣ የመከተዋድድ፣ ተሳቢ፣ ይባላል ።

— 38 —

በለቤትን፣ ለማወቅ፣ ብንፈልግ፣ የተነገረውን፣ የገሥ፣ አንቀጽ፣ ያዘን፣ ማን? ወይም፣ ምን? ብለን፣ በመጠየቅ፣ በለቤቱን፣ እናገኛለን ።

ምሳሌ ፡ ያዕቆብ ፡ ደክመ ።

እነሆ ፡ በዚህ ፡ በተጻፈው ፡ ዐረፍተ ፡ ነገር ፡ የአንቀጹ ፡ ባለቤት ፡ ያዕቆብ ፡ ነው ።
«ደክመ» ፡ ባለው ፡ ነገሩን ፡ ያቆመ ፡ እንደሆነ ፡ ማን ? ወይም ፡ ምን ? ብሎ ፡ መጠየቅ ፡ አለ
ብን ፡ በዚህም ፡ ጊዜ ፡ እገሌ ፡ ወይም ፡ ያዕቆብ ፡ የሚል ፡ መልስ ፡ ለማግኘት ፡ እንችላለን ።

ስለዚህም ፡ አንቀጹ ፡ የተነገረለትን ፡ ሰው ፡ ወይም ፡ ነገር ፡ የሚያስታውቅን ፡ ቃል ፡
ባለቤት ፡ ይባላል ። እንደ ፡ ግብሩስ ፡ ቢሆን ፡ ስም ፡ ጠሪ ፡ ወይም ፡ ተገዥ ፡ ሊባል ፡ በተ
ገባው ፡ ዘር። ነገር ፡ ግን ፡ «ባለቤት» ፡ የተባለው ፡ ቃል ፡ በቅኔ ፡ ትምህርት ፡ ቤት ፡ ተለ
ምዶ ፡ የኖረ ፡ ስለሆነ ፡ በዚሁ ፡ አጽንኦታል ።

-39-

ስሞች ፡ በባለቤትነት ፡ የሚከተለውን ፡ ሙያ ፡ ይይዛሉ ።

የአንቀጽ ፡ ባለቤት ፡ { ስለሞን ፡ ነገሠ ፡ (አንቀጹ ፡ ተገብሮ ፡ ነው) ፡
ስለሞን ፡ ቤተ መቅደስን ፡ ወራ ፡ (አንቀጹ ፡ ገቢሮ ፡ ነው) }

ሰሚ ፡ ባለቤት ፡ { አጻቃቅን ፡ ሀይ ፡ ስም ፡ ይቀደስ ፡ } ፡ አንቀጹ ፡ የዘየመደባለሁን ፡ ያስፈልጋል ፡
{ ራሳን ፡ ተምህርትን ፡ አጥፍ ፡ }

-40-

ተጠቃሽ ፡ ተሳቢ ፡ የተባለውን ፡ ለማወቅ ፡ ብንፈልግ ፡ የተነገረውን ፡ የግሥ ፡
አንቀጽ ፡ ይዘን ፡ ማንን ? ወይም ፡ ምንን ? ብለን ፡ ስንጠይቅ ፡ ተሳቢውን ፡ ለማግኘት ፡
እንችላለን ። እንደዚህም ፡ የሚደረገው ፡ አንቀጹ ፡ ላቢ ፡ ወይም ፡ ገቢር ፡ የሆነ ፡ እንደ
ሆነ ፡ ነው ።

ምሳሌ ፡ ያዕቆብ ፡ ዮሴፍን ፡ መረቀው ።

እነሆ ፡ በዚህ ፡ በተጻፈው ፡ ዐረፍተ ፡ ነገር ፡ የአንቀጹ ፡ ተሳቢ ፡ ዮሴፍ ፡ ነው ።
ያዕቆብ ፡ መረቀ ፡ ብቻ ፡ ብሎ ፡ ነገሩን ፡ ቢያቆም ፡ ምንን ? ወይም ፡ ማንን ? ብለን ፡ መጠ
የቅ ፡ ያስፈልገናል ። በዚህም ፡ ጊዜ ፡ እገሌን ፡ ወይም ፡ ዮሴፍን ፡ የሚል ፡ አንድ ፡ መልስ ፡
ለማግኘት ፡ እንችላለን ።

ስለዚህም ፡ አንቀጹ ፡ የተነገረበትን ፡ ምክንያት ፡ የሚያስታውቅን ፡ ቃል ፡ ሁሉ ፡
ተጠቃሽ ፡ ተሳቢ ፡ ይባላል ። ተጠቃሽ ፡ የተባለውም ፡ ቃል ፡ በቅኔ ፡ ትምህርት ፡ ቤት ፡ የተ
ለመደ ፡ ነው ።

-41-

ተጠቃሽ ፡ ተሳቢን ፡ ለማድረግ ፡ በስሞች ፡ ላይ ፡ የምንጨምረው ፡ ቃል ፡ «ን»
ነው ።

ስሞች ፡ ከዚህ ፡ በታች ፡ እንደ ፡ ተጻፈው ፡ በተጠቃሽ ፡ ሙያ ፡ ይውላሉ ።
ምሳሌ ፡ ውበሽት ፡ አንበሳን ፡ ገደለ ። (ተጠቃሽ ፡ ተሳቢ ፡)
ከበደ ፡ የዱር ፡ አንበሳን ፡ ገደለ ። (ባለዘርፍ ፡ ተሳቢ ፡)
ዝማነህ ፡ አርጌ ፡ አንበሳን ፡ ገደለ ። (ባለቅጽል ፡ ተሳቢ ፡)
በላይነህ ፡ መዝሙሩን ፡ ዘመረ ። (ዘመዳዊ ፡ ተሳቢ ፡)

-42-

የመስተዋድድ ፡ ተሳቢ ፡ የተባለውን ፡ ለማጠቅ ፡ ብንፈልግ ፡ የተነገረውን ፡ አን
ቀጽ ፡ ይዘን ፡ ለማን ? ወይም ? ከየት ? እስከየት ? ከማን ፡ ጋር ? ብለን ፡ ስንጠ
ይቅ ፡ ምክንያቱን ፡ ለማግኘት ፡ እንችላለን ።

እነዚህንም ፡ ሁሉ ፡ የሚያዋህዱና ፡ የሚያስማሙ ፡ የመስተዋድድ ፡ ቃላት ፡ ናቸው ።

ምሳሌ ፡ ያዕቆብ ፡ በረከቱን ፡ ለዮሴፍ ፡ ሰጠ ፡ (ለ) ተቀባይ ።
ጥሩነህ ፡ ተዋቢችን ፡ በአለንጋ ፡ ገረፋች (በ) ማድረጊያ ።
ጌታነህ ፡ ወደ ፡ ቤቱ ፡ ሄደ ። (ወደ) መገስገሽ ።
ከአብርሃም ፡ እስከ ፡ ዳዊት ፡ ሾፀ ፡ ትውልድ ፡ ነው ። ከ እስከ ፡ መነሻና ፡
መድረሻ ።

ያዕቆብ ፡ ከልጆቹ ፡ ጋር ፡ ተሰደደ ። (ከ ጋር) ተጫፋሪ ።
እነሆ ፡ ከዚህ ፡ በላይ ፡ በተሰጠው ፡ ምሳሌ ፡ «ተቀባዩ ፡ ዮሴፍ ፡ ማድረጊያው ፡ አለ
ንጋ ፡ መገስገሻው ፡ ቤት ፡ መነሻው ፡ አብርሃም ፡ መድረሻው ፡ ዳዊት ፡ ተጫፋሪው ፡ ልጆች ፡»
የሚለው ፡ ቃል ፡ ነው ።

-43-

ዘርፍ ፡ የሚባለው ፡ በባለቤት ፡ ወይም ፡ በተሳቢ ፡ ላይ ፡ እየተደረበ ፡ በመስተዋ
ድድ ፡ ተዛምዶ ፡ በላንገዘብን ፡ የሚያመለክት ፡ ቃል ፡ ነው ። ዘርፍ ፡ አያያዥ ፡ «የ»ነው ።
በተጠቃሽ ፡ ተሳቢ ፡ ላይ ፡ ሲገባ ፡ ግን ፡ የራሱን ፡ እያያዥ ፡ የን ፡ ውጦ ፡ የተሳ
ቢያቸን ፡ መስተዋድድ ፡ ተሸክሞ ፡ ይጓዛል ።

ምሳሌ ፡ የሳኦል ፡ ቤት ፡ ፈረሰ ፡ (የባለቤት ፡ ዘርፍ ።)
ዳዊት ፡ የሳኦልን ፡ መንግሥት ፡ ወሰደ ። (የተጠቃሽ ፡ ተሳቢ ፡ ዘርፍ ።)
ሴዲቅያስ ፡ ለፋርስ ፡ ንጉሥ ፡ ገዘረ ። (የተቀባይ ፡ ተሳቢ ፡ ዘርፍ ።)
ኤልያስ ፡ በአሳት ፡ ስረገላ ፡ ፀረገ ። (የማድረጊያ ፡ ተሳቢ ፡ ዘርፍ ።)
ጥላሁን ፡ ወደ ፡ ጌታውን ፡ ቤት ፡ ሄደ ። (የመገስገሽ ፡ ተሳቢ ፡ ዘርፍ ።)
ያዕቆብ ፡ ከፈርዖን ፡ አገር ፡ ደረሰ ። (የመድረሻ ፡ ተሳቢ ፡ ዘርፍ ።)
ያዕቆብ ፡ ከግብጽ ፡ ሰዎች ፡ ጋር ፡ ኖረ ። (የተጫፋሪ ፡ ተሳቢ ፡ ዘርፍ ።)
እነሆ ፡ ከዚህ ፡ በላይ ፡ በተሰጠው ፡ ምሳሌ ፡ የሳኦል ፡ ቤት ፡ ፈረሰ ፡ የሳኦልን ፡ መን

ግሥት፡ ወሰደ፡ ባለጊዜ፡ ዘርፍ፡ እያያዝ፡ ምልክት፡ «የ» አልጠፋም። በሌሎች፡ ላይ፡ ግን፡ «የ» ተውጦ፡ ጠፍቶ፡ የመስተዋድድ፡ ቃል፡ ብቻ፡ እንደቆመ፡ አስተውል። በጭሩም፡ «ለየፋርስ፡ ንጉሥ፡ ገዳረ፡ በየአሳት፡ ስረገላ፡ ዐረገ፡ ወደ፡ የጌታውን፡ ቤት፡ ሄደ። ከየፈርዖን፡ እገር፡ ደረሰ። ከየግብጽ፡ ሰዎች፡ ጋር፡ ኖረ።» አይባልም፡ ግለት፡ ነው።

-44-

ከግብ፡ የተወረሱ፡ ባለዘርፍ፡ የሆኑ፡ ቃላት፡ በአግርኛ፡ ይገኛሉ።

ምሳሌ። ቤተ፡ መንግሥት፡ ቤተ፡ ክርስቲያን፡ ቤተ፡ ክህነት፡ ሥነ፡ በዓል፡ ቤተ፡ መቅደስ፡ እንደግለት፡ ነው። እነዚህም፡ እንደገና፡ ዘርፍ፡ ሆነው፡ በሚገቡበት፡ ጊዜ፡ የአግርኛውን፡ ደንብ፡ ይከተላሉ። ይኸውም፡ የቤተ፡ ክርስቲያን፡ ጉልላት፡ የቤተ፡ መቅደስ፡ ሹም፡ እንደግለት፡ ነው።

ጅጅ፡ መልመጃ

(ሀ) ስሞች፡ በዐረፍተ፡ ነገር፡ ውስጥ፡ የሚመደቡባቸው፡ ሙያዎች፡ ስንት፡ ናቸው? ። ተጠቃሽ፡ ተሳቢ፡ ምን፡ ዓይነት፡ ነው? ። የመስተዋድድ፡ ተሳቢ፡ ምን፡ ዓይነት፡ ነው? ። በለቤት፡ ዘርፍ፡ የተባሉት፡ ቃላት፡ ዓይነታቸው፡ እንዴት፡ ያሉ፡ ነው? ።

(ለ) ከባለቤትና፡ ከዘርፍ፡ ጅ፡ ጅ፡ ቃላት፡ ጸፍ፡ ቋተጠቃሽ፡ ተሳቢ፡ ፤ ቃላት፡ ጸፍ። ከመስተዋድድ፡ ተሳቢ፡ ፤ ጅ፡ ቃላት፡ ጸፍ።

(ሐ) ከዚህ፡ ቦታች፡ ከተጻፈው፡ ምንባብ፡ ላይ፡ የስሞችን፡ ሙያ፡ እየለየህ፡ ተናገር።

ምንባብ

በሸዋ፡ ስብስታያኖስ፡ የሚባል፡ መስፍን፡ ነበር። የቅልም፡ ስሙ፡ ስብስታ፡ ይባላል። በ፲፯፻፶፬፡ ዓ.ም. አባቱ፡ ነጋሢ፡ ክርስቶስ፡ ተንደር፡ ላይ፡ ቢሞት፡ አልጋውን፡ ወረሰና፡ ወገኑንና፡ ባላገሩን፡ ስብስቦ፡ ስለ፡ አባቱ፡ ሞት፡ ከእስልቀስ፡ በኋላ፡ «እንግዲህ፡ ስሜ፡ መርድ፡ አዝማች፡ ነውና፡ መርድ፡ አዝማች፡ ብለህ፡ ጥራኝ፡ አልዘያ፡ እቀጣለሁ።» ብሎ፡ ለሕዝቡ፡ አስታወቀ። ስምን፡ መልአክ፡ ያመጣዋል።

መርድ፡ አዝማች፡ ስብስታያኖስ፡ ጋሎችን፡ ወግቶ፡ ካይፋት፡ እስከጥቶአቸዋል። መላ፡ ዝዛቱ፡ ፲፭፡ ዓመት፡ ያህል፡ ነው። ቆይቶም፡ ልጁ፡ አብዬ፡ ሸፈተበትና፡ ጽላ፡ ሜዳ፡ በሚባለው፡ ስፍራ፡ ላይ፡ በ፲፯፻፶፬፡ ዓመተ፡ ምሕረት፡ በግንቦት፡ ወር፡ ተዋግቶአል። በዚህም፡ በውጊያው፡ ላይ፡ ስብስቱ፡ ሞተ፡ ይባላል። ከዚህ፡ በኋላ፡ ልጁ፡ አብዬ፡ አልጋውን፡ ወረሰ።

ክፍል ፡ ፩ ፡ የስሞች፡ ዝርዝር፡ አፈታት

-45-

በዐረፍተ፡ ነገር፡ ውስጥ፡ የሚገኘው፡ ቃል፡ በየወገን፡ በየወገኑ፡ ተለይቶ፡ ሙያው፡ እየተነገረ፡ በተፍታታ፡ ጊዜ፡ ተዘርዝሮ፡ ተፈታ፡ ይባላል። አሁንም፡ የስሞችን፡ ዝርዝር፡ አፈታት፡ ስናመለክት፡ ዓይነታቸውንና፡ ቁጥራቸውን፡ ጸታቸውንና፡ ሙያቸውን፡ ለይቶ፡ መናገር፡ ያስፈልገናል።

-46-

ከዚህ፡ በታች፡ የተጻፈው፡ ወንጠረዥ፡ ስሞች፡ በያንዳንዳቸው፡ የሚዘረዘሩባቸውን፡ አርአከቶች፡ ያመለክታል።

ዓይነት፡	ጸታ፡	ቁጥር፡	ሙያ፡
የተጻውያ፡ ስም፡	ተባዕት፡	ነጠላ፡	ባለቤት፡
የወል፡ ስም፡	እንስት፡	ብዙ፡	ተሳቢ፡
የጥቅል፡ ስም፡	ግዑዝ፡		ዘርፍ፡
የቂሳቀስ፡ ስም፡	የወል፡		
የነገር፡ ስም፡			

ምሳሌ፡ (ሀ) ልጆች፡ ትምህርትን፡ ይወዳሉ።

«ልጆች» የወል፡ ስም፤ የወል፡ ጸታ፤ የብዙ፡ ቁጥር፤ ሙያ፡ ባለቤት፤ ባለቤትነቱ፡ ለአንቀጽ፡ ይወዳሉ፡ ነው።

«ትምህርት» የነገር፡ ስም፤ ግዑዝ፡ ጸታ፤ ነጠላ፡ ቁጥር፤ ሙያ፡ ተሳቢ፤ ተሳቢነቱ፡ የአንቀጽ፡ ይወዳሉ፡ ነው።

ን፡ የገቢር፤ ወይም፡ የርቀ፡ ተሳቢ፡ ምልክት።

ይወዳሉ፡ ገቢር፡ አንቀጽ፡

(ለ) የጥሩነህ ሙጽሐፍ፣ በወረቀት፣ ተሸፍኖአል ።

«የ» መስተዋድድ፣ ዘርፍ፣ አያያዝ፣ ጥሩነህ፣ የሚበለውን፣ ዘርፍ፣ አያያዝአል ።

«ጥሩነህ» የተጸውያ፣ ስም፣ ተባብሮ፣ ጸታ፣ ነጠላ፣ ቁጥር፣ ሙያ፣ ዘርፍ፣ በመስተዋድድ፣ የ፣ ተያይዞ፣ ለመጽሐፍ፣ ዘርፍ፣ ሆኖአል ።

«መጽሐፍ» የቂሳቀስ፣ ስም፣ ግዑዝ፣ ጸታ፣ ነጠላ፣ ቁጥር፣ ሙያ፣ ባለቤት፣ ባለቤትነቱ፣ ለአንቀጽ፣ ተሸፍኖአል፣ ነው ።

«በ» መስተዋድድ፣ ሙያው፣ ማድረጊያ፣ ወረቀት፣ በሚለው፣ ተሳቢ፣ ላይ፣ ገዢ፣ ሆኖአል ።

«ወረቀት» የቂሳቀስ፣ ስም፣ ግዑዝ፣ ጸታ፣ ነጠላ፣ ቁጥር፣ ሙያ፣ ተሳቢ፣ በመስተዋድድ፣ «በ» ተገዝቶ፣ የማድረጊያ፣ ተሳቢ፣ ሆኖአል ።

«ተሸፍኖአል» ተገብሮ፣ አንቀጽ፣ ነው ።

(ሐ) ተዋበች፣ መጽሐፍዋን፣ ይዛ፣ ከጓደኞቿ፣ ጋር፣ ወደ፣ ትምህርት፣ ቤት፣ ሄደች ።

«ተዋበች» የተጸውያ፣ ስም፣ እንስት፣ ጸታ፣ ነጠላ፣ ቁጥር፣ ሙያ፣ ባለቤት፣ ባለቤትነቱ፣ ለአንቀጽ፣ ሄደች፣ ነው ።

«መጽሐፍዋን» የቂሳቀስ፣ ስም፣ ግዑዝ፣ ጸታ፣ ነጠላ፣ ቁጥር፣ ሙያ፣ ተሳቢ፣ ተውላክ፣ ግሥ፣ (በዝ፣ አንቀጽ)፣ «ይዛ» ስለአታል ።

«ይዛ» ተውላክ፣ ግሥ፣ (በዝ፣ አንቀጽ)

«ከጓደኞቿ፣ ጋር» የነገር፣ ስም፣ የወል፣ ጸታ፣ የብዙ፣ ቁጥር፣ ሙያ፣ ተሳቢ፣ በመስተዋድድ፣ «ከ፣ ጋር» ተገዝቶ፣ የአንቀጽ፣ ሄደች፣ ተሳቢ፣ ሆኖአል ።

«ወደ» መስተዋድድ፣ ሙያው፣ መገሰገሻ፣ ትምህርት፣ ቤት፣ በሚለው፣ ተሳቢ፣ ላይ፣ ገዢ፣ ሆኖአል ።

«ትምህርት፣ ቤት» የቂሳቀስ፣ ስም፣ ግዑዝ፣ ጸታ፣ ነጠላ፣ ቁጥር፣ ሙያ፣ ተሳቢ፣ በመስተዋድድ፣ «ወደ» ተገዝቶ፣ የአንቀጽ፣ «ሄደች» ተሳቢ፣ ሆኖአል ።

ምዕራፍ፣ ይ፣ ተውላጠ፣ ስም

—47—

መግለጫ

ተውላጠ፣ ስም፣ የሚበለው፣ በስም፣ ፈንታ፣ እየተተካ፣ የሚገባ፣ ቃል፣ ነው ።
የተነገረውን፣ ስም፣ እንዳይደጋግም፣ ለማድረግ፣ ብንፈልግ፣ በእርሱ፣ ስፍራ፣ ሌላ፣ ቃል፣ እንተካሰን፣ ይህም፣ ተተክቶ፣ የሚገባው፣ ቃል፣ ተውላጠ፣ ስም፣ ይባላል ።
ትርጓሜው፣ የስም፣ ልዋጭ፣ ወይም፣ የስም፣ ምትክ፣ ማለት፣ ነው ።

ምሳሌ። «ገጭንሽ፣ የገጭንሽ፣ መጽሐፍ፣ ትወዳለች ። በመጽሐፍም፣ የገጭንሽ፣ ትምህርት፣ ታጠናለች ። በማለት፣ ፈንታ፣ «ገጭንሽ፣ መጽሐፍዋን፣ ትወዳለች ፤ በእርሱም፣ ትምህርትዋን፣ ታጠናለች ፤» ብለን፣ እንናገራለን ።

እነሆ፣ «የ፣ እርሱ፣ ች» በስሞቹ፣ በገጭንሽና፣ በመጽሐፍ፣ ስፍራ፣ እንደ፣ ተተኩ፣ አስተውል ።

—48—

ተውላጠ፣ ስም፣ በስም፣ ስፍራ፣ የሚገባ፣ ስለ፣ ሆነ፣ የሰም፣ እክል፣ መሰል፣ ነው ። ስለዚህም፣ ጸታውና፣ ቁጥሩ፣ ምትክ፣ የሆነበትን፣ ስም፣ እንዲመስል፣ ያስፈልጋል ።

ክፍል፣ ፩ ።

የተውላጠ፣ ስም፣ ዓይነቶች

—49—

ተውላጠ፣ ስም፣ ከዚህ፣ በታች፣ በተጻፉት፣ በደ፣ ታላላቅ፣ ክፍሎች፣ ይከፈላል ።
ሀ) ምድብ፣ ተውላጠ፣ ስም፣ ምሳሌ ። እኔ፣ አንተ፣ እርሱ፣
ለ) አመልካች፣ ተውላጠ፣ ስም፣ ምሳሌ ። ይህ፣ ያ፣ ው፣
ሐ) መጠይቅ፣ ተውላጠ፣ ስም፣ ምሳሌ ። ማን፣ ምን፣ የቱ፣
ከዚህም፣ ሌላ፣ ድርብ፣ መዘከር፣ አጸፋ፣ አገናዛቢ፣ የሚባሉ፣ ንኡሳን፣ ክፍሎች፣ አሉ ። ሁሉም፣ በየቦታቸው፣ ይነገራሉ ።

—50—

(ሀ) ምድብ፣ ተውላጠ፣ ስም ።

ምድብ፣ ተውላጠ፣ ስም፣ የሚበለው፣ ከሰስት፣ ላይ፣ ተመድበው፣ በሚነገሩት፣ ስሞች፣ ስም፣ እየተተካ፣ የሚገባው፣ ቃል፣ ነው ።

ራሱ፣ ተናጋሪ፣ ሲሆን፣ በ፩ኛ፣ መደብ፣ ያለ፣ ሰው፣ ይባላል ። ይኸውም፣ «እኔ፣ እኛ» የሚለው፣ ነው ።

በአጠገብ ሆኖ የሚነጋገሩት ሲሆን በደኛ መደብ ያለ ሰው ይባላል ። ይኸውም አንተ አንቺ እርሶም እንደአንተ የሚለው ነው ።

በሩቅ ሆኖ የሚነገርለት ወይም የሚነገርበት ግን በደኛ መደብ ያለ ሰው ይባላል ። ይኸውም እርሱ እርሱም እንርሱ እርሳቸው እንደአርሳቸው የሚለው ነው ።

—51—

ምድቦች የተባሉት ዋነኞቹ የስም ምትኮች ከዚህ በታች በዝርዝር የተጻፉት ናቸው ። ከፊሊ ቃል ተባ ማለት ተባቦት እን ማለት እንስት ማለት ነው ።

መደብ	ጾታ	ነጠላ	ብዙ	የአገርኛ ቃል	
				ነጠላ	ብዙ
ሸኛ	ተባ. እን.	እኔ	እኛ	እርስዎ	እነአንተ
ደኛ	ተባ.	አንተ	እነአንተ	እርስዎ	እነአንተ
	እን.	አንቺ	እነአንተ	እርሳቸው	እነአንተ
ፎኛ	ተባ.	እርሱ	እነእርሱ	እርሳቸው	እነእርሳቸው
	እን.	እርሷ	እነእርሷ	እርሳቸው	እነእርሳቸው

—52—

ከዚህ በላይ በቁ፡ 51 እንደሚታየው አንተ ብሎ እንደአንተ እርሱ ብሎ እንደእርሱ ተብሎ እንደተጻፈ አስተውል ።

የሩክ ፊደል ሌላውን አናግሮ ራሱ ተውጦ የሚቀር ስለሆነ በተለመደው ንግግር እንርሱ እንርሳቸው ተብሎ ይጻፋል ። ነገር ግን የ ለ ድምፅ ምንም እንኳ በንግግር ሊገለጽ የማይቻል ሲሆን በጽሕፈት ጊዜ ሥርወ ፊደሉ እንዳይጠፋ ለማድረግ ደራሲው ያስብበታል ።

የለ ፊደላት የሚቀሩበት ወይም የማይቀሩበት ውሳኔ በየደኛ ይገኛል ።

—53—

ድርብ ተውላጠ ስም

ነገርን አስረግጦ ለመናገር በስፈለገ ጊዜ ስለ አጽንዖት ነገር በምድቦች ተውላጣተ ስም ላይ እየተደረበ የሚነገሩ ቃላት አሉ ። እነእርሱም ፡ ፊሊ በገዛ እጅ ቅል ፡ ናቸው ። በሰዋሰው ደንብ ድርብ ተውላጠ ስም ተብለው ይጠራሉ ።

ድርቦች ተውላጣተ ስም በዋነኞቹ ተውላጣተ ስም ደንብ እየተዘረዘሩ ይገባሉ ።

ምሳሌ ፡ እኔ ፡ ራሴ ፡ አንተ ፡ ራስህ ፡ እኔ ፡ በገዛ ፡ እጄ ፡ አንተ ፡ በገዛ ፡ እጅህ ። እኔ ፡ ለቅሌ ፡ አንተ ፡ ለቅላህ ፡ . . . እንደማለት ነው ።

—54—

«ቅሉ» ሳይዘረዝር አንተ ቅሉ እርሱ ቅሉ እያለ በገባ ጊዜ ከፍሉ ከመስተጻምር ነው እንጂ ከተውላጠ ስም አይደለም ። የትርጓሜውም ፡ ስሜት ፡ ራስን ፡ ሳይለቅ ፡ እንኳ ፡ ማለት ነው ።

ምሳሌ ፡ «እኔ ቅሉ» ወይም ፡ «እኔ ፡ ራሴ ፡ እንኳ» ቢል አንድ ነው ።

ከሊቃውንት ወገን «እኔ ቅሌ አንተ ቅላህ እርሱ ቅሉ እርሱም ቅልም እኛ ቅላችን እነአንተ ቅላችሁ» እንርሱ ቅላቸው እያለ በገዛ መደቦች ይዘረዝራል ። የሚሉ አሉ ነገር ግን ደራሲው የሚያጸናው የላይኛውን ውሳኔ ነው ።

—55—

ነገሩን በጣም ለማጠናከር በተፈለገ ጊዜ «እኔ ፡ ራሴ ፡ በገዛ ፡ እጄ ፡ እርሱ ፡ ራሱ ፡ በገዛ ፡ እጁ ፡ አንተ ፡ ራስህ ፡ በገዛ ፡ እጅህ ፡ እያለ እየተደራረበ ይገባል ። እንደዚህም ፡ ሲሆን ፡ እጽፍ ፡ ድርብ ተውላጠ ስም ይባላል ።

—56—

መዘከር ተውላጠ ስም

የተዘነጋ ወይም ያልተረጋገጠ ነገርን ለማስታወስ በስም ፈንታ እያስገባን የምንነጋገርበት ቃል መዘከር ተውላጠ ስም ይባላል ። ትርጓሜው አስቃዋሽ የስም ምትክ ማለት ነው ። ይህንን በሚከተለው አናሳያለን ።

ዓይነት	ጾታ	ነጠላ	ብዙ
የሰው ስም	ተባ.	እገሌ	እነእገሌ
	እን.	እገሌት	እነእገሌት
መዘከር	ተባ. አን.	አንተን	እነአንተን
የነገር መዘከር	ግዑዝ.	አንትን	አንትኖች

ምሳሌ ፡ «ያሕቆብ መጥቶ ነበር ፡ ለማለት አስቦ ሳለ ስሙ ለጊዜው የተዘነጋው እንደሆነ» «እገሌ» መጥቶ ነበር ወይም «አንተን» መጥቶ ነበር ብሎ

ስሙን፡ እያሰላሰለ፡ ይናገራል። «እንተን፡» በማለት፡ ፈንታ፡ አንዳንድ፡ ጊዜ፡ «እንተና፡» ብሎ፡ በማጋነን፡ ይናገረዋል።

እንደዚሁም፡ ደግሞ፡ «መጽሐፉን፡ ስጠኝ፡» ለማለት፡ እስከ፡ ሳለ፡ ስሙ፡ ከአፋ፡ የጠፋበት፡ እንደሆነ፡ «እንትትን፡» ስጠኝ፡ ይላል። የሚናገረው፡ ስለ፡ በታ፡ ሲሆን፡ ግን፡ «እንትና፡» ይላል፡ ይኸውም፡ ወደ፡ እንከበር፡ እሄዳለሁ፡ በማለት፡ ፈንታ፡ ወደ፡ «እንትና፡» እሄዳለሁ፡ ይላል፡ ማለት፡ ነው።

—57—

«እገሌ፡ የሚለው፡ ቃል፡ በምድብ፡ ተውላጠ፡ ስም፡ እየተመራ፡ ስሙ፡ ላልታወቀ፡ ሰው፡ ሁሉ፡ መዘከር፡ ሆኖ፡ ስለሚገባ፡ «እኔ፡ እገሌ፡ ነኝ፡ እንተ፡ እገሌ፡ ነህ፡ እርሱ፡ እገሌ፡ ነው።» . . . እያለ፡ በመሆን፡ አንቀጽ፡ ብቻ፡ በቦታው፡ መደበኛ፡ ሊረባ፡ ይቻላል።

በሌሎች፡ አንቀጾች፡ ግን፡ ሰሜን፡ በላይ፡ ሲሆን፡ በደኛው፡ መደብ፡ በትእዛዝ፡ አንቀጽ፡ ይነገራል።

ምሳሌ፡ «እገሌ፡ ወይም፡ እንተን፡ ትምህርትን፡ አጥኛ» ይላል። በዚህም፡ ጊዜ፡ ቃሉ፡ አጋኖ፡ «ሆይ፡» ውስጠ፡ ታዋቂ፡ ሆኖ፡ ተሠውሮ፡ ቀርቶአል።

ሰሜን፡ በላይ፡ ያልሆነ፡ እንደሆነ፡ ግን፡ በደኛው፡ መደብ፡ በማንኛውም፡ አንቀጽ፡ ይነገራል። ይኸውም፡ «እገሌ፡ መጣ፤ እንተን፡ መጥቶ፡ ነበር፤ ወይም፡ ይምጣ» እንደማለት፡ ነው።

«እንተን፡ እንእንተን፡» በማለት፡ ፈንታ፡ «አንቶኔ፡ እንእንቶኔ፡» ተብሎ፡ የሚነገርበት፡ አገር፡ አለ። «አን» አንዳች፡ አብገር፡ ነው። (ተ. ቁ. 35፡ እይ፡)

—58—

ምድብ፡ ተውላጠ፡ ስም፡ እንደሌላው፡ ስም፡ ሁሉ፡ ተጠቃሽ፡ ተሰቢ፡ ዘርፍ፡ የመስተዋድድ፡ ተገኝ፡ ይሆናል።

ተጠቃሽ፡ ተሰቢ፡ ሲሆን፡ እኔን፡ እንተን፡ አንቶኔን፡ . . . ይላል።

ዘርፍ፡ ሲሆን፡ የእኔ፡ የአንተ፡ የአንቶኔ፡ . . . ይላል።

የመስተዋድድ፡ ተገኝ፡ ሲሆን፡ ለእኔ፡ ለአንተ፡ ለአንቶኔ፡ . . . ይላል።

ሌሎችም፡ መስተዋድድን፡ በ፤ ወደ፡ ስለ፡ ከ—ፓር፤ . . . እንደዚሁ፡ ይገባሉ።

—59—

(ለ) አመልካች፡ ተውላጠ፡ ስም።

አመልካች፡ ተውላጠ፡ ስም፡ የሚባለው፡ በፊት፡ ወይም፡ በኋላ፡ ለሚነገረው፡ ስም፡ አጻፋ፡ የሚሆን፡ ቃል፡ ነው። በስተፊት፡ ወይም፡ በስተኋላው፡ የሚገኘውም፡ ስም፡ አጻፋ፡ ተቀብይ፡ ይባላል።

— 60 —

አመልካች፡ ተውላጠ፡ ስም፡ አንዳንድ፡ ጊዜ፡ አጻፋ፡ ተውላጠ፡ ስም፡ ተብሎ፡ ይጠራል። አጻፋ፡ በብዙ፡ ቃል፡ ይተረጎማል። በዚህ፡ ክፍል፡ ግን፡ ድጋሚ፡ ማለት፡ ነው።

— 61 —

በአመልካች፡ ተውላጠ፡ ስም፡ ክፍል፡ ከሚነገሩት፡ ቃላት፡ ዋናዎቹ፡ እነዚህ፡ የሚከተሉት፡ ናቸው።

ጾታ፡	ነጠላ፡		ብዙ፡	
	የቅርብ፡	የሩቅ፡	የቅርብ፡	የሩቅ፡
ተባ.	ይህ፡ (ይኸ)	ያ፤	እነዚህ፡ ወይም፡ እኒህ፡ (እነያህ፡)	እነዚያ፡ ወይም፡ እኒያ፡ (እኒያ፡)
እን.	ይህች፡	ያች፡	እሊህ፡	እሊያ፡
የወል፡	ኛው፡	ኛው፡	ኞች፡	ኞች፡

ከዚህ፡ በላይ፡ የተጻፉት፡ ቃላት፡ አመልካች፡ ቅጽል፡ ወይም፡ አመልካች፡ ተውላጠ፡ ስም፡ ለመሆን፡ ይችላሉ። (ቁ 110—113፡ እይ)። ልዩነታቸውም፡ የሚታወቀው፡ በአገባባቸው፡ ነው።

ስምን፡ ተከትለው፡ በገቡ፡ ጊዜ፡ ከፍላገት፡ ከአመልካች፡ ቅጽል፡ ነው። ስምን፡ ሳይከተሉ፡ በቂ፡ ሆነው፡ በተነገሩ፡ ጊዜ፡ ግን፡ ከፍላገት፡ ከአመልካች፡ ተውላጠ፡ ስም፡ ይሆናል።

ምሳሌ፡ «ይህ» መጽሐፍ፡ የሙባሽት፡ ነው። (አመልካች፡ ቅጽል) የሙባሽት፡ መጽሐፍ፡ «ይህ» ነው። (አመልካች፡ ተውላጠ፡ ስም)

— 62 —

«ይህ፤ያ» ከመስተዋድድን፡ ጋር፡ ሆነው፡ በተገነዙ፡ ጊዜ፡ የግዕዙ፡ ቃል፡ «ዘ» ጥንቃቄ፡ ስፍራውን፡ ሊፈልግ፡ ይቻላል።

ምሳሌ፡ እንደዚህ፡ ለዚህ፡ በዚህ፡ ስለዚህ፡ እንደዚያ፡ ለዚያ፡ በዚያ፡ ስለዚያ፡ ከላይ፡ በቁ. 61፡ የተጻፈው፡ «ይህ፤ያ» የሚለውም፡ ቃል፡ ወደብዙነት፡ ሲለወጥ፡ እነዚህ፤ እነዚያ፤ እንዳሰኘ፡ አስተውሏል።

አማርኛ፡ ከግዕዝ፡ የተወለደ፡ ስለሆነ፡ የግዕዙን፡ ቃል፡ አንዳንድ፡ ጊዜ፡ ጣልቃ፡ አስገብቶት፡ ይገኛል።

— 63 —

«ይህ፤ያ» እነዚህ፤ እነዚያ፤ . . . » በተባሉት፡ አመልካች፡ ተውላጣተ፡ ስም፡ ላይ፡ በነጠላ፡ «ኛው» እየተሠመረባቸው፡ ይነገራሉ። በብዙ፡ ሲሆን፡ ግን፡

«ኞች» ያስኖሉ፤ ወይም፤ ያለምንም፤ ተጨማሪ፤ አጻፋ፤ ይሆናሉ፤ በዚህም፤ ጊዜ፤ የማረጋገጥን፤ ምግባር፤ ያመለክታሉ።

ምሳሌ ። (ሀ) «ያኛው» መጽሐፍ፤ የውበሽት፤ ነው። (አመልካች፤ ቅጽል፤)

የውበሽት፤ መጽሐፍ፤ «ያኛው»፤ ነው፤ (አመልካች፤ ተውላጠ፤ ስም፤)

(ለ) አጋዘኖችና፤ ላሞች፤ ሁሉም፤ እንስሳ፤ ናቸው።

«እነዚያ»፤ ወይም «እነዚያኞች» (=አጋዘኖች)፤ የጽር፤ እንስሳ፤ ይባላሉ።

እነዚህ፤ ወይም እነዚህኞች፤ (=ላሞች)፤ የቤት፤ እንስሳ፤ ይባላሉ።

— 64 —

ሁለት፤ ነገሮች፤ ተጨናረው፤ በተነገሩ፤ ጊዜ፤ የሩቁ፤ አጻፋ፤ ለፊተኛው፤ የቅርቡ፤ አጻፋ፤ ለኋለኛው፤ ስም፤ አመልካች፤ ይሆናል።

ምሳሌ ። እኔ፤ ዜማንና፤ ቅኔን፤ ተምራክለሁ። ይኸኛውን፤ (=ቅኔ፤) ከጎጃም፤ ያኛውን፤ (=ዜማ፤) ከቤገምድር፤ ተማርሁት።

— 65 —

መድረሻውን፤ ሳድስ፤ ከሚያደርግ፤ ቃል፤ በቀር፤ የቀሩት፤ ቃላት፤ አንድ፤ ዓይነት፤ በሆነ፤ ነገር፤ በተነጻጸሩ፤ ጊዜ፤ «ው» የሚል፤ ቃል፤ ለዚያ፤ ለተነገረው፤ ስም፤ ተተክቶ፤ አጻፋ፤ ይሆናል። መድረሻውን፤ ሳድስ፤ የሚያደርገውም፤ ቃል፤ ሳድሱ፤ ወደ፤ ክፍላቸው፤ ይለወጣል፤ ወይም፤ ሳድሱ፤ ሳይለወጥ፤ አጻፋ፤ ይሆናል።

ምሳሌ ። (ሀ) የቂላ፤ አየር፤ ከደጋው (=አየር፤) ይልቅ፤ ይቀዝቅዛል።

(ለ) የጨረቃ፤ ብርሃን፤ እንደ፤ ዐሐይ (=ብርሃን) አይደለም።

የፀሐይ (=ብርሃን) ይሞቃል፤ የጨረቃው (=ብርሃን) አይሞቅም።

— 66 —

አጻፋ፤ ተውላጠ፤ ስም።

በግሦች፤ ሳይ፤ እየተጫኑ፤ የአርባታ፤ መሪ፤ የሚሆኑት፤ ቃላት፤ በግብራቸው፤ ግጥሙያን፤ አጻፎች፤ ይባላሉ። ክፍላቸውም፤ ከአመልካች፤ ተውላጠ፤ ስም፤ ነው።

እነዚህ፤ ቃላት፤ የባለቤት፤ ዝርዝር፤ የተሳቢ፤ አጻፋ፤ ተብለው፤ ይመደባሉ። እንደ፤ ግብራቸውስ፤ ድርብ፤ ባለቤት፤ ድርብ፤ ተሳቢ፤ መባል፤ በተገባቸው፤ ነበር።

ግጥሙያን፤ አጻፎች፤ በጠቅላላ፤ ከዚህ፤ በታች፤ የተጻፉት፤ ናቸው።

መደብ፤	ጸታ፤	የባለቤት፤ ዝርዝር፤		የተሳቢ፤ አጻፋ፤	
		ነጠላ፤	ብዙ፤	ነጠላ፤	ብዙ፤
፩ኛ	ተባ. እን.	ሁ፤ ገ፤	ን፤	ኝ፤	ን፤
፪ኛ	(ተባ. እን.	ሀ፤ ሸ፤	(አ) ችሁ፤	ሀ፤ ሸ፤	(አ) ችሁ፤
	(አን. ተባ. እን.)	(ክፍላቸው)	(አ) ችሁ፤	(አ) ችሁ፤	(አ) ችሁ፤
፫ኛ	(ተባ. እን.	ግፅዝ፤ ወይም፤ ራብፅ፤	(ክፍላቸው)	ግ፤	(አ) ችሁ፤
	(አን. ተባ. እን.)	(አ) ቅ፤	(ክፍላቸው)	ው፤	(አ) ችሁ፤

ይህ፤ (.) ምልክት፤ በተደረገበት፤ መስመር፤ ሳይ፤ የተጻፉት፤ ቃላት፤ በአካባቢ ሮት፤ መንገድ፤ ለወንድ፤ ወይም፤ ለሴት፤ የሚነገሩ፤ ናቸው።

በቅንፍ፤ ተከበው፤ የሚታዩት፤ የ፡ (አ) ፊደላት፤ በሥርወ፤ ነገሩ፤ እያሉ፤ በንግግር፤ ለማድ፤ ተውጠው፤ የሚቀሩት፤ ናቸው። ግፅዝ፤ ክፍላቸው፤ ራብፅ፤ ተብሎ፤ ምልክት፤ የተደረገበቸውም፤ ስፍራዎች፤ የየግሙን፤ መድረሻ፤ ከመለወጥ፤ በቀር፤ አንደሌሎች፤ ልዩ፤ ፊደል፤ የሌላቸው፤ ቃላት፤ ናቸው።

— 67 —

ግጥሙያን፤ አጻፎች፤ የግሥ፤ አርባታ፤ መሪ፤ በሚሆኑበት፤ በዚያው፤ ጊዜ፤ የአጻፋት፤ ግብራቸውን፤ ይፈጽማሉ። የባለቤት፤ ዝርዝር፤ ወይም፤ የተሳቢ፤ አጻፋ፤ የሚሆኑበትን፤ ግብር፤ ከዚህ፤ በታች፤ በያንዳንዱ፤ እየዘረዘርን፤ እንገልጻለን።

— 68 —

የባለቤት፤ ዝርዝር፤ ፊደል፤ በሚል፤ አንቀጽ፤ እያረባን፤ እናሳያለን።

መደብ፤ ጸታ፤	ነጠላ፤	ብዙ፤
፩ኛ	ተባ. እን.	ሁ፤=እኔ፤ (ፊደላቸው)
፪ኛ	(ተባ. እን.	ሀ፤=አንተ፤ (ፊደላቸው)
	(አን. ተባ. እን.)	ሸ፤=አንቺ፤ (ፊደላቸው)
፫ኛ	(ተባ. እን.	(ግፅዝ፤ ይንገራል፤)
	(አን. ተባ. እን.)	ኝ፤=እርስዋ፤ (ፊደላቸው)

- 69 -

የባለቤት ገርገር፣ የተባሉት፣ ተውላጣተ፣ ስም፣ በመሆን፣ ግሥ፣ ላይ፣ ሲረቡ፣ ጥቂት፣ አመል፣ ይለውጣሉ፣ እነእርሱም፣ የሚከተሉት፣ ናቸው።

መደብ፡	ጾታ፡	ነጠላ፡	የብዙ፡
ጀኖ፡	ተባ. እን.	ኝ፡=እኔ፡ (ነኝ፡)	ን፡=እኛ፡ (ነን፡)
ዩኖ፡	ተባ.	ሀ፡=አንተ፡ (ነሀ፡)	አቸው=እነአንተ፡ (ናቸው)
	እን.	ሽ፡=አንቺ፡ (ነሽ፡)	» » » »
	ተባ. እን.	ዎ፡=እርሰዎ፡ (ነዎ፡)	» » » »
ዩኖ፡	ተባ.	ው፡=እርሱ፡ (ነው፡)	(አ)ቸው=እነእርሱ፡ (ናቸው)
	እን.	(አ)ት=እርሷዋ፡ (ናት፡)	» » » »

ከዚህ፣ በላይ፣ ያመለከትነው፣ የመሆን፣ አንቀጽ፣ ርን፣ ብቻ፣ መሆኑ፣ ነው። በእርሱም፣ ላይ፣ የእርባታ፣ መሪዎች፣ እንደተጨማሪባት፣ አስተውል።

- 70 -

የተሳቢ፣ አጽፋ።

የተሳቢ፣ አጽፋ፣ ነገሩ፣ አንድ፣ ሆኖ፣ ላለ፣ ሁለት፣ ዓይነቶች፣ አሉት። እነእርሱም፣ በየግብራቸው፣ (ሀ) የተጠቃሽ፣ ተሳቢ፣ አጽፋ፣ (ለ) የተቀበይ፣ ተሳቢ፣ አጽፋ፣ ይባላሉ።

(ሀ) የተጠቃሽ፣ ተሳቢ፣ አጽፋ። «ረሰጥ በሚል፣ አንቀጽ፣ እያረባን፣ እናሳያለን።

መደብ፡	ጾታ፡	ነጠላ፡	ብዙ፡
ጀኖ፡	ተባ. እን.	ኝ፡=እኔ፡ (ረሰጥኝ፡)	ን፡=እኛ፡ (ረሰጥን፡)
ዩኖ፡	ተባ.	ሀ፡=አንተ፡ (ረሰጥህ፡)	አቸው=እነአንተ፡ (ረሰጥው፡)
	እን.	ሽ፡=አንቺ፡ (ረሰጥሽ፡)	» » » »
	ተባ. እን.	ዎ፡=እርሰዎ፡ (ረሰጥህ፡)	» » » »
ዩኖ፡	ተባ.	ው፡=እርሱ፡ (ረሰጥው፡)	አቸው=እነእርሱ፡ (ረሰጥው፡)
	እን.	(አ)ት=እርሷዋ፡ (ረሰጥህ፡)	» » » »

(ለ) የተቀበይ፣ ተሳቢ፣ አጽፋ። «ሰጠ» በሚል፣ አንቀጽ፣ እያረባን፣ እናሳያለን።

መደብ፡	ጾታ፡	ነጠላ፡	ብዙ፡
ጀኖ፡	ተባ. እን.	ኝ፡=እኔ፡ (ሰጠኝ፡)	ን፡=እኛ፡ (ሰጠን፡)
ዩኖ፡	ተባ.	ሀ፡=አንተ፡ (ሰጠህ፡)	(አ) ቸው=እነአንተ፡ (ሰጠው)
	እን.	ሽ፡=አንቺ፡ (ሰጠሽ፡)	» » » »
	ተባ. እን.	ዎ፡=እርሰዎ፡ (ሰጠህ፡)	» » » »
ዩኖ፡	ተባ.	ው፡=እርሱ፡ (ሰጠው፡)	አ)ቸው=እነእርሱ፡ (ሰጠው)
	እን.	(አ)ት=እርሷዋ፡ (ሰጠህ፡)	» » » »

በዚህ፣ ሕግ፣ የሚረቡ፣ ግሥች፣ በጣም፣ ጥቂቶች፣ ናቸው። እነእርሱም፣ የመስጠት፣ ግብር፣ የሚያሳዩት፣ ብቻ፣ ናቸው። እንግዲህ፣ ገርገር፣ በግሥ፣ ክፍል፣ ተመልከት፣ (ቁ. 172. እይ።)

- 71 -

ማስገንዘቢያ። ከዚህ፣ በላይ፣ በፈ፣ ተ. ቁ. የተጻፉት፣ የተጠቃሽና፣ የተቀበይ፣ አጽፋት፣ የረቡት፣ ከጽቁ፣ የእርባታ፣ መደቦች፣ በአንደኛው፣ < እርሱ > በሚለው፣ መደብ፣ ብቻ፣ እንደሆነ፣ አስተውል። የተቀረጸው፣ ፤ቱ፣ መደቦች፣ እንደ፣ ሕግ ናቸው፣ በዚህ፣ ዓይነት፣ ይረባሉ።

- 72 -

በቁ. 70፣ የተጻፉት፣ አጽፋት፣ ከመስተዋድሻን፣ ክፍል፣ < ለ፤ በ > እየተጨመሩላቸው፣ ይህረዘራሉ። ከእነእርሱም፣ አብዛኞቹ፣ ትራስ፣ የሚሆናቸውን፣ የአ፣ ፈደላት፣ እየዋጡና፣ ድምጻቸውን፣ እየወረሱ፣ ይነገራሉ።

በጀኖ፣ መደብ፣ < ለኝ፣ ብኝ፣ ለን፣ ብን፣ > ይላል።
በዩኖ፣ መደብ፣ ለሀ፣ ለሀ፣ ለዎ፣ ብሀ፣ ብሽ፣ ብዎ፣ ብሆ፣ ይላል።
በዩኖ፣ መደብ፣ ለት፣ ላት፣ በት፣ ባት፣ ላቸው፣ ባቸው፣ ይላል።
ለ > የበን፣ < በ > የክፋ፣ መፍቻ፣ ይሆናል።

ፖላሌ። ረሰጥኝ፣ =ሰለኔ፣ ወይም፣ ሰለኔ፣ ብሉ፣ ረሰጥ።

ረሰጥብኝ፣ =በእኔ፣ ላይ፣ ወይም፣ እኔን፣ ለመጥጣት፣ ብሉ፣ ረሰጥ። የተረውንም፣ ሁሉ፣ በዚህ፣ አካሄድ፣ መመልከት፣ ነው።

- 73 -

እገናዛቤ ፡ አጸፋ ።

በሰሞኑ ፡ ላይ ፡ እየተጨመሩ ፡ በሰገንዘብ ፡ የሚጠቅሱ ፡ ተውላጣት ፡ ስም ፡ እገናዛቤ ፡ አጸፋ ፡ ይባላሉ ። ጥቂቶች ፡ ብቻ ፡ ሊለወጡ ፡ የቀሩት ፡ በፍ ፡ ተ ፡ ቁ ፡ የተጻፉት ፡ ናቸው ። እነአርሱንም ፡ በሚከተለው ፡ እናሳያለን ።

መደብ ፡ ጾታ ፡	ነጠላ ፡	ብዙ ፡
፩ኛ ፡ ተባ. እገ.	ዩ = የአኔ (ጌታዩ = የአኔ ጌታ)	አ) ችግ፣ የእኛ (ጌታችን = የእኛ ጌታ)
፪ኛ ፡	ተባ.	ሀ = የአንተ (ጌታህ = የአንተ ጌታ)
	እገ.	ሸ = የአንቺ (ጌታሽ = የአንቺ ጌታ)
	ተባ. እገ.	ዎ = የእርስዎ (ጌታዎ = የእርስዎ ጌታ)
፫ኛ ፡	ተባ.	ው = የእርሱ (ጌታው = የእርሱ ጌታ)
	እገ.	ዋ = የእርሱ (ጌታዋ = የእርሱ ጌታ)

- 74 -

በማሰብ ፡ ቋንቋ ፡ « የ » የነበረው ፡ ቃል ፡ በአማርኛ ፡ « ዩ » ተብሎ ፡ ተለውጦ አል ። ይኸውም ፡ ቃል ፡ መድረሻው ፡ ሳድስ ፡ በሆነ ፡ ስም ፡ ላይ ፡ ሲገባ ፡ ራሱ ፡ ተውላጣት ፡ ሳድሱን ፡ ኃምስ ፡ ያደርገዋል ።

ምሳሌ ፡ « ቤትዩ ፡ ፈረሰዩ » ፡ በማለት ፡ ፈንታ ፡ ቤት ፡ ፈረሰ ፡ ይላል ።

እንደዚሁም ፡ ደግሞ ፡ በአ ፡ ፈደል ፡ የሚነሱት ፡ እገናዛቤዎች ፡ ድምዳሜውን ፡ ለተከታዮቻቸው ፡ እያወረሱ ፡ ተውላጣት ፡ ይቀራሉ ።

ምሳሌ ፡ « ጌታአችን ፡ ፈረሰአችን » ፡ በማለት ፡ ፈንታ ፡ « ጌታችን ፡ ፈረሰችን » ይላል ።

- 75 -

(ሐ) መጠይቅ ፡ ተውላጣት ፡ ስም ፡

መጠይቅ ፡ ተውላጣት ፡ ስም ፡ የሚባለው ፡ አንዳች ፡ ነገር ፡ የሚጠየቅበት ፡ ቀል ነው ። « መጠይቅ » ከግሰዝ ፡ የመጣ ፡ ቃል ፡ ነው ። ትርጓሜው ፡ የሚገረገጣቸው ፡ ጠያቂ ፡ አረጋጋጥ ፡ ማለት ፡ ነው ።

- 76 -

መጠይቅ ፡ ተውላጣት ፡ ስም ፡ እነዚህ ፡ ናቸው ።

« ማን ? ምን ? የቱ ? »

« ማን » ፡ ለሰው ፡ « ምን » ፡ ለነገር ፡ « የቱ » ፡ ለሰውም ፡ ለነገርም ፡ ጥያቄ ፡ መጠየቂያ ፡ ይሆናል ። ሁሉንም ፡ ከዚህ ፡ በታች ፡ እንዘረዝራቸዋለን ።

ዓይነት ፡	የሰው ፡ መጠየቅ ፡		የነገር ፡ መጠየቅ ፡	
	ነጠላ ፡	ብዙ ፡	ነጠላ ፡	ብዙ ፡
ባለቤት ፡	ማን ?	እነማን ?	ምን ?	ምናች ?
ተሳቢ ፡	ማንን ፡ ማን ?	እነማንን ፡ እነማን ?	ምንን ፡ ምን ?	ምናችን ?
እገናዛቤ ፡	የማን ?	የእነማን ?	የምን ?	የምናች ?
አማራጭ ፡	የቱ ?	የትኞች ?	የቱ ?	የትኞች ?

ከነዚህ ፡ ከተጻፉት ፡ ጥቂቶች ፡ በምሳሌ ፡ እንገልጻለን ።

ከሰማይ ፡ ማን ፡ ወረደ ? ፡ (የግሥ ፡ ባለቤት)

ምን ፡ ትላለህ ፡ (የግሥ ፡ « አለ » ተሳቢ)

ነቢይ ፡ ስለማን ፡ ይናገራል ? ፡ (የመስተዋድድ ፡ ተገዥ)

ያ ፡ የማን ፡ መጽሐፍ ፡ ነው ? ፡ (እገናዛቤ)

ከእነዚህ ፡ ልጆች ፡ የቱ ፡ ይበልጣል ? ፡ (አማራጭ)

- 77 -

« ምን » ፡ የመሆን ፡ አንቀጽ ፡ ሲጨመርበት ፡ ፊደሉን ፡ ቀንሶ ፡ በጠበቀ ፡ ድምፅ ፡ ይነገራል ። ምንው ? (= ምን ፡ ነው ?)

ምሳሌ ፡ « ምንድን » ወይም ፡ « ምንድር » (= ምን ፡ ነገር) በስም ፡ ላይ ፡ ተጭኖ ፡ ስለገባ ፡ በአመል ፡ ወደትጽል ፡ ያሳባል ።

- 78 -

« ማን ? የቱ ? » እንደ ፡ አመልካች ፡ ተውላጣት ፡ ስም ፡ « ኗው » ፡ እየተጨመረ ባቸው ፡ ማንኛው ? የትኛው ? ተብለው ፡ ይነገራሉ ፤ በዚህም ፡ ጊዜ ፡ ጥበራቸው ፡ አማራጭነት ፡ ነው ።

- 79 -

« ምን » ፡ በማድነት ፡ አካሉን ፡ ሲነገር ፡ የአንክር ፡ ተውላጣት ፡ ስም ፡ ይባላል ። ምሳሌ ፡ ምን ፡ ሰነፍ ፡ ልጅ ፡ ነው ፡ ምንዋ ፡ ልጅ ፡

፩ኛ ፡ መልመጃ ።

1. ተውላጠ ስም ፡ በስንት ፡ ክፍሎች ፡ ይከፈላል ?

ምድብ ፡ ተውላጠ ስም ፡ የሚባለው ፡ እንዴት ፡ ያለ ፡ ነገር ፡ ነው ?

(ሀ) የመጀመሪያውንና ፡ የሁለተኛውን ፡ መደብ ፡ የስም ፡ ምትከች ፡ ንገረኛ ።

(ለ) የሶስተኛውን ፡ መደብ ፡ የስም ፡ ምትከች ፡ ጻፍ ።

2. ድርብ ፡ ተውላጠ ስም ፡ የሚባለው ፡ ምን ፡ ዓይነት ፡ እንደሆነ ፡ ተናገር ፤

ከድርብ ፡ ተውላጠ ስም ፡ ፱ ፡ ቃላት ፡ ጻፍ ፤

3. መዘከር ፡ ተውላጠ ስም ፡ ምን ፡ ዓይነት ፡ እንደሆነ ፡ ንገረኛ ።

ቃሉንም ፡ በያንዳንዱ ፡ ለይተህ ፡ አስታውቀኝ ፤

4. ከአመልካች ፡ ተውላጠ ስም ፡ ክፍል ፡ ፲፪ ፡ ቃላትን ፡ ተናገር ፤

(ሀ) < ይህ ፡ ያ ፡ > የተባሉትን ፡ በምሳሌ ፡ አድርገህ ፡ አስታውቀ ።

(ለ) ግዛውያን ፡ አጻፎች ፡ የተባሉትን ፡ ቁጠራዋው ።

(ሐ) የባለቤት ፡ ዝርዝር ፡ ከተባሉት ፡ ላይ ፡ የግሥ ፡ ቃላትን ፡ እየጨመርህ ፡ አርባ ።

(መ) የተጠቃሽ ፡ ተሳቢ ፡ አጻፎች ፡ በተባሉት ፡ ላይ ፡ ፫ ፡ የግሥ ፡ ቃላትን ፡ እየጨመርህ ፡ አርባ ። የተቀበይ ፡ ተሳቢ ፡ አጻፎች ፡ የተባሉትንም ፡ በቂ ፡ ግምች ፡ አርባዋው ።

5. አገናዛቢ ፡ አጻፋ ፡ ምን ፡ ዓይነት ፡ እንደሆነ ፡ ግለጽ ።

በጅ ፡ ስሞች ፡ ላይ ፡ እየዘረዘርህ ፡ ምሳሌ ፡ ስጠኝ ።

6. መጠየቅ ፡ ተውላጠ ስም ፡ የተባሉትን ፡ ቀጠራዋው ። (ምን ፡ ማን ፡ የታ ፡)

እንዴት ፡ እንደሚገቡ ፡ ፫ ፡ ምሳሌ ፡ ጻፍልኝ ።

7. ከዚህ ፡ በታች ፡ ከተጻፈው ፡ ምንበብ ፡ በተውላጠ ስም ፡ ደንብ ፡ የሆኑትን ፡

ቃላት ፡ እየለየህ ፡ አስታውቀ ።

ምንባብ ።

የስብስቲን ፡ አልጋ ፡ የወረሰ ፡ ልጁ ፡ መርድ ፡ አጭግች ፡ አብዬ ፡ ነው ። እርሱ ፡ ደጋ ፡ ደጋውን ፡ ለቤተ ፡ ክርስቲያን ፡ ርስት ፡ እያደረገ ፡ ቂላ ፡ ቂላፈኝ ፡ ለበላገርና ፡ ለወታደር ፡ እየሰጠ ፡ አገሩን ፡ ያቀናው ፡ ጀመር ።

በዘመኑ ፡ የነበሩት ፡ የጎንደሩ ፡ ንጉሥ ፡ የአጼ ፡ በካፋ ፡ ልጅ ፡ ሳግማዊ ፡ ኢያሱ ፡ ነበሩ ። እናታዋው ፡ አቴ ፡ ምንትዋብ ፡ የቆረ ፡ በላባት ፡ ልጅ ፡ ስለሆኑ ፡ አንዳንድ ፡ ጊዜ ፡

ቋረኛ ፡ ኢያሱ ፡ ይበላሉ ። እርሳቸውም ፡ መኳንንቱንቸውን ፡ ራስ ፡ ወልደ ፡ ልዑልንና ፡ ራስ ፡ ወዳጆን ፡ የጦር ፡ አዝማች ፡ አድርገው ፡ ጦር ፡ ላኩበት ።

መርድ ፡ አዝማች ፡ አብዬ ፡ ዓይኔ ፡ የምትባለውን ፡ የነጋሣን ፡ ከተማ ፡ ምሽግ ፡ አድርጎ ፡ ቂያቸውና ፡ ሁሉን ፡ የጦር ፡ አበጋዞች ፡ ገጠማቸው ። ራስ ፡ ወልደ ፡ ልዑል ፡ ድል ፡ ሆኖ ፡ ተማረከ ። ራስ ፡ ወዳጆ ፡ ግን ፡ በጭንቅ ፡ አመለጠ ።

በዚህ ፡ ጊዜ ፡ ብዙ ፡ የጎንደር ፡ ጭፍራ ፡ ተማረከና ፡ አገሩን ፡ አጥለቀለቀው ። ከዚህ ፡ በኋላ ፡ የሸዋ ፡ ቤተ ፡ መንግሥት ፡ የጎንደርን ፡ ሥነ ፡ ሥርዓት ፡ ተማረ ፡ ይባላል ።

መርድ ፡ አዝማች ፡ አብዬ ፡ ንጉሥ ፡ ለመሆን ፡ ምን ፡ ማድረግ ፡ እንደሚገባ ፡ ምርክኞቹን ፡ እየጠየቀ ፡ ሥርዓቱን ፡ ደንቡን ፡ ይነክብ ፡ ጀመር ። መርድ ፡ አዝማች ፡ እንዲህ ፡ አድርጎ ፡ ሀያ ፡ አምስት ፡ ዓመት ፡ ያህል ፡ እንደገዛ ፡ ሞተና ፡ በሐር ፡ አምባ ፡ ቀዳስ ፡ ሚካኤል ፡ ቤተ ፡ ክርስቲያን ፡ ተቀበረ ። ልጁ ፡ አምሳየስ ፡ አልጋውን ፡ ወረሰ ።

ክፍል ፡ ፪ ፡ የተውላጠ ስም ፡ ዝርዝር ፡ አፈታት ።

-80-

ተውላጠ ስም ፡ እንደ ስም ፡ ተዘርዝሮ ፡ ይፈታል ። በዚህም ፡ ጊዜ ፡ ዓይነቱን ፡ መደቡን ፡ ጾታውን ፡ ቁጥሩን ፡ ሙያውን ፡ ለይቶ ፡ መናገር ፡ ያስፈልጋል ።

ከዚህ ፡ በታች ፡ የተጻፈው ፡ ሠንጠረዥ ፡ ተውላጠ ስም ፡ የሚዘረዝርበት ፡ አርአስተ ፡ ያመለክታል ።

ዓይነት ፡	መደብ ፡	ጾታ ፡	ቁጥር ፡	ሙያ ፡
ምድብ ፡	፩ኛ ፡	ተባባሪ ፡	ነጠላ ፡	ባለቤት ፡
አመልካች ፡	፪ኛ ፡	እንስት ፡	ብዙ ፡	ተሳቢ ፡
መጠይቅ ፡	፫ኛ ፡	የወል ፡		ዘርፍ ፡
		ግዑዝ ፡		አገናዛቢ ፡
				አጻፋ ፡

ምሳሌ ፡ እኔ ፡ እናቴን ፡ እወዳለሁ ፤ እርስዎም ፡ ትወደኛለች ።

«እኔ» ምድብ ፡ ተ.ስ. ፩ኛ ፡ መደብ ፡ የወል ፡ ጾታ ፡ ነጠላ ፡ ቁጥር ፡ ሙያው ፡ ባለቤት ፡ ባለቤትነቱ ፡ ለአንቀጽ ፡ እወዳለሁ ።

«እናቴን» ፡ (እናት ፡ ዬ.ን) የወል ፡ ስም ፡ እንስት ፡ ጾታ ፡ ነጠላ ፡ ቁጥር ፡ ሙያው ፡ ተሳቢ ፡ ተሳቢነቱ ፡ የአንቀጽ ፡ እወዳለሁ ።

(ዬ) አመልካች ፡ ተ.ስ. ሸኛ ፡ መደብ ፡ የወል ፡ ጾታ ፡ ነጠላ ፡ ቁጥር ፡ መያወ፡
 አገናዛቢ ፡ እናት ፡ ከሚለው ፡ ቃል ፡ ጋር ፡ ተስማምቶ ፡ ሳይሆን ፡ ኃምስ ፡ አድርጎ ፡ ውስጠ ፡
 ቀሪ ፡ ሆኖ ፡ በአገንዘቡን ፡ ያመለክታል ። እናትዬ ፡ በማለት ፡ ፈንታ ፡ እናቱ ፡ ባለ ል ።
 «ን» ፡ አመልካች ፡ ቅጽ ለ ፡ ነው ።

«እወዳለሁ ፡» (=እወድ ፡ አለ ፡ ሁ ፡) ግሥ ፡ ገቢር ። አንቀጽ ።

«ሁ» አመልካች ፡ ተ.ስ. ሸኛ ፡ መደብ ፡ የወል ፡ ጾታ ፡ ነጠላ ፡ ቁጥር ፡ መያወ፡
 አጻፋ ፡ አጻፋነቱ ፡ ለባለቤቱ ፡ ለእኔ ፡ ነው ።

«እርስዎም ፡» (=እርስዎ ፡ ም ፡) ምድብ ፡ ተ.ስ. ሸኛ ፡ መደብ ፡ አንስት ፡ ጾታ ፡
 ነጠላ ፡ ቁጥር ፡ መያወ፡ ባለቤት ፡ ባለቤትነቱ ፡ ለአንቀጽ ፡ ትወደኛለች ፡ ነው ።

«ትወደኛለች ፡» (=ትወደ ፡ ች ፡ አለች ፡) ግሥ ፡ ገቢር ። አንቀጽ ።

“ች” ፡ (=እኔን ፡) አመልካች ፡ ተ.ስ. ሸኛ ፡ መደብ ፡ የወል ፡ ጾታ ፡ ነጠላ ፡ ቁጥር ፡ መያወ፡
 ው ፡ ተሳቢ ፡ ተሳቢነቱ ፡ የአንቀጽ ፡ ትወድ ፡ አለች ፡ ነው ። የወደረሰውን ፡ ፈደል ፡ ግዕዝ ፡
 አድርጎ ፡ የወደፊቱን ፡ ፈደል ፡ አን ፡ ው ፡ ጠ ፡ ራ ፡ ሱ ፡ ኛ ፡ (ትወደኛለች ፡) ተብሎ ፡ በፊብስ ፡
 ተነግሮአል ።

ምዕራፍ ፡ ፩ ፡ ቅጽ ለ

—81—

መግለጫ ፡ በስምች ፡ ወይም ፡ በነገሮች ፡ ላይ ፡ እየተጨመረ ፡ ትርጓሜያቸውን ፡
 የሚገልጽ ፡ ቃል ፡ ሁሉ ፡ ቅጽ ለ ፡ ይባላል ። በሀረፍተ ፡ ነገር ፡ ውስጥ ፡ እንዳች ፡ ነገር ፡ በተ
 ነገረ ፡ ጊዜ ፡ ምን ፡ ዓይነት ፡ ስንት ፡ የቱ ፡ ወይም ፡ የትኛው ፡ የሚል ፡ ጥያቄ ፡ ይገባቸዋል ፡
 ይሆናል ። ይህን ፡ የጥያቄውን ፡ ቃል ፡ ለመምላትም ፡ ሌላ ፡ ቃል ፡ እንድንጨምርበት ፡
 ግድ ፡ ይሆንብናል ። በዚህ ፡ ጊዜ ፡ እየጨመርን ፡ የነገሩን ፡ ትርጓሜ ፡ የምንገልጽበት ፡ ቃል ፡
 ቅጽ ለ ፡ የሚባለው ፡ ነው ።

ምሳሌ ፡ መከራንን ፡ ፈረስ ፡ አለው ።

ጥ. ስንት ፡ ም. አንድ ፡ ፈረስ ፡

ጥ. ምን ፡ ዓይነት ፡ ም. ጥቁር ፡ ፈረስ ።

ጥ. የትኛው ፡ ነው ፡ ም. ይኸኛው ፡ ፈረስ ፡ ነው ።

እነሆ ፡ ከዚህ ፡ በላይ ፡ የተነገሩት ፡ «አንድ» (ይህ) ፡ ጥቁር ፡) ቅጽ ለች ፡ ናቸው ።
 ስለ ፡ ፈረሱ ፡ አኳኋን ፡ ለተጠየቀውም ፡ ጥያቄ ፡ የሚያስፈልገውን ፡ ትርጓሜ ፡ እየገለጹ ፡
 እንዳስረዱ ፡ አስተውሉ ።

— 82 —

ቅጽ ለ ፡ በስም ፡ ላይ ፡ ተጨምሮ ፡ በተነገረ ፡ ጊዜ ፡ ተከታይ ፡ ወይም ፡ ዘርፍ ፡ አስ
 ተኔ ፡ ይባላል ። ይኸውም ፡ ጥቁር ፡ ፈረስ ፡ ነጭ ፡ ልብስ ፡ እንደማለት ፡ ነው ። ስምን ፡ ላይ
 ከተል ፡ ለብቻው ፡ በተነገረ ፡ ጊዜ ፡ ግን ፡ በቂ ፡ ይባላል ። በቂ ፡ መባሉም ፡ ለሚነገረው ፡
 የግሥ ፡ ቃል ፡ ባለቤት ፡ ወይም ፡ ተሳቢ ፡ ሆኖ ፡ ሊገባ ፡ የሚችል ፡ ስለሆነ ፡ ነው ። ይኸውም ፡
 «ፈረሱ ፡ ጥቁር ፡ ነው ፡ ከፋን ፡ በክፉ ፡ አትቃወሙት ፡» እንደማለት ፡ ነው ።

— 83 —

ቅጽ ለ ፡ ውስጠ ፡ የ ፡ ግልጽ ፡ የ ፡ የሚባል ፡ አመል ፡ አለው ። ውስጠ ፡ የ ፡ የሚባ
 ለው ፡ ግብውያን ፡ መስተገምሩን ፡ «የ ፡ የም ፡ የሚ ፡ የማ ፡» በንባብ ፡ ሳይጨመሩበት ፡
 በምሥጢር ፡ ብቻ ፡ የሚገኙበት ፡ ቃል ፡ ነው ። ግልጽ ፡ የ ፡ የሚባለው ፡ ግን ፡ «የ ፡ የም ፡ የሚ ፡
 የማ ፡» በዐቢይ ፡ አንቀጽ ፡ ላይ ፡ እየገቡ ፡ የሚገኙበት ፡ ቃል ፡ ነው ።

ምሳሌ ፡

ተከታይ ፡ ቅጽ ለ	ጥቁር ፡ ፈረስ ፡ አለኝ ፡	(ውስጠ ፡ የ ፡)
	የጠቀረ ፡ ፈረስ ፡ አለኝ ፡	(ግልጽ ፡ የ ፡)
በቂ ፡ ቅጽ ለ	ፈረሱ ፡ ጥቁር ፡ ነው ፡	(ውስጠ ፡ የ ፡)
	ፈረሱ ፡ የጠቀረ ፡ ነው ፡	(ግልጽ ፡ የ ፡)

— 84 —

«የ ፡» ዘርፍ ፡ አያያዥ ፡ ሆኖ ፡ የሚገባበት ፡ ስም ፡ ወይም ፡ ነገር ፡ አንዳንድ ፡ ጊዜ ፡
 ቅጽ ለ ፡ ይሆናል ። በንባብ ፡ ዘርፍ ፡ እየመሰለ ፡ በምሥጢር ፡ ግብርን ፡ ያመለክታል ። ይህን ፡
 የመሰለ ፡ ቃል ፡ ሁሉ ፡ ዘርፍ ፡ አስተኔ ፡ ቅጽ ለ ፡ ተብሎ ፡ ተሰይሞአል ።

ምሳሌ ፡ «የገማንህ ፡ ቤት ፡» ትልቅ ፡ ነው ፡ (ዘርፍ ፡)

«የገንብ ፡ ቤት ፡» ብዙ ፡ ዘመን ፡ ይኖራል ። (ዘርፍ ፡ አስተኔ ፡ ቅጽ ለ ፡)

እነሆ ፡ «የሆንህ ፡ ቤት ፡» የሚለው ፡ ቃል ፡ የቤቱ ፡ ጌታ ፡ ሆኖ ፡ መሆኑን ፡
 ስለሚያመለክት ፡ ዘርፍ ፡ ነው ። «የገንብ ፡ ቤት ፡» የሚለው ፡ ግን ፡ ቤቱ ፡ የተገነባ ፡ መሆ
 ኑን ፡ ነው ። እንጂ ፡ የቤቱ ፡ ጌታ ፡ ግንብ ፡ መሆኑን ፡ አያስረዳንም ። ስለዚህም ፡ ይህን ፡
 የመሰለው ፡ ቃል ፡ ሁሉ ፡ ዘርፍ ፡ አስተኔ ፡ ቅጽ ለ ፡ ተብሎአል ።

ክ ፍ ለ ፡ ፩ ።

— 85 —

የቅጽ ለ ፡ አመሠራረት ።

ቅጽ ለ ፡ ከስሞች ፡ ላይ ፡ ሊመሠረት ፡ ይችላል ። እንደ ፡ ግዕዝ ፡ ደንብ ፡ ዊ ፡ በስ
 ሞች ፡ ላይ ፡ በተጨመረ ፡ ጊዜ ፡ የወገን ፡ ወይም ፡ የግብር ፡ ቅጽ ለ ፡ ይሆናል ። ተባ ፡ ጾታ

በነጠላ፡ ቁጥር፡ ዊ፡ በብዙ፡ ቁጥር፡ ወያን፡ እን፡ ጾታ፡ በነጠላ፡ ቁጥር፡ ዊት፡ በብዙ፡ ቁጥር፡ ወያት፡ ያሰኛል፤ ይኸውም፡ እንደሚከተለው፡ ነው።

ስም፡	ተባ. ጾታ፡		እን፡ ጾታ፡	
	ነጠላ፡	ብዙ፡	ነጠላ፡	ብዙ፡
ያዕቆብ፡	ያዕቆባዊ፡	ያዕቆባውያን፡	ያዕቆባዊት፡	ያዕቆባውያት፡
አስራኤል፡	አስራኤላዊ፡	አስራኤላውያን፡	አስራኤላዊት፡	አስራኤላውያት፡
ኢትዮጵያ፡	ኢትዮጵያዊ፡	ኢትዮጵያውያን፡	ኢትዮጵያዊት፡	ኢትዮጵያውያት፡
እንግሊዝ፡	እንግሊዛዊ፡	እንግሊዛውያን፡	እንግሊዛዊት፡	እንግሊዛውያት፡
እንስሳ፡	እንስሳዊ፡	እንስሳውያን፡	እንስሳዊት፡	እንስሳውያት፡
መጽሐፍ፡	መጽሐፋዊ፡	መጽሐፋውያን፡	መጽሐፋዊት፡	መጽሐፋውያት፡
ብርሃን፡	ብርሃናዊ፡	ብርሃናውያን፡	ብርሃናዊት፡	ብርሃናውያት፡

ከዚህ፡ በላይ፡ የተጻፈው፡ የቅጽል፡ ደንብ፡ በተጻፈው፡ ስም፡ ላይ፡ ሲገባ፡ የወገን፡ ቅጽል፡ ይሆናል። በሌሎቹ፡ ስሞች፡ ላይ፡ ሲገባ፡ ግን፡ የግብር፡ ቅጽል፡ ነው።

- 86 -

የወገን፡ ቅጽል፡ በአግርኛ፡ ደንብ፡ ሲገባ፡ እንደሚከተለው፡ ይሆናል።

(ሀ) መድረክው፡ ከሰብ፡ ወይም፡ ሳብሰ፡ የሆነ፡ የቦታ፡ ስም፡ ይ፡ እየተጨመረ በት፡ የወገን፡ ስም፡ ይሆናል።

(ለ) መድረክው፡ ሣልስ፡ ወይም፡ ራብሰ፡ ወይም፡ ሳድስ፡ የሆነ፡ የቦታ፡ ስም፡ የመድረክ፡ ፊደሉን፡ ወደ፡ ኃምስነት፡ ለውጦ፡ የወገን፡ ቅጽል፡ ይሆናል።

(ሐ) መድረክው፡ ኃምስ፡ የሆነ፡ የቦታ፡ ስም፡ ግን፡ ምንም፡ ሳይለወጥ፡ ያው፡ ፊሉ፡ የወገን፡ ቅጽል፡ ይሆናል። ይህንንም፡ ሁሉ፡ በሚከተለው፡ እናመለክታለን።

የቦታ፡ ስም፡	ወገን፡ ቅጽል፡
ክልብ፡	የጁ፡ (—የየጁ፡ ስው፡)
	ጅሩ፡ (—የጅሩ፡ ስው፡)
	ወሉ፡ (—የወሉ፡ ስው፡)
ሳብሰ፡	ሲጻም፡ (—የሲጻም፡ ስው፡)
ሣልስ፡	አሩሴ፡ (—የአሩሴ፡ ስው፡)
ራብሰ፡	ላስታ፡ (—የላስታ፡ ስው፡)
	ሸዋ፡ (—የሸዋ፡ ስው፡)
	ቆሚ፡ (—የቆሚ፡ ስው፡ ወይም፡ ዜማ፡)
	ቡልጋ፡ (—የቡልጋ፡ ስው፡)
	ወግደ፡ (—የወግደ፡ ስው፡)

ኃምስ፡	መራቤቲ፡	መራቤቲ፡	(=የመራቤቲ፡ ስው፡)
	ሰላሌ፡	ሰላሌ፡	(=የሰላሌ፡ ስው፡)
	አጋሚ፡	አጋሚ፡	(=የአጋሚ፡ ስው፡)
	ገሼ፡	ገሼ፡	(=የገሼ፡ ስው፡)
ላድስ፡	ሆላንድ፡	ሆላንድ፡	(=የሆላንድ፡ ስው፡)
	ዋረት፡	ዋረት፡	(=የዋረት፡ ስው፡)
	ተጉለት፡	ተጉለት፡	(=የተጉለት፡ ስው፡ ወይም፡ ዜማ፡)
	ጎንደር፡	ጎንደር፡	(=የጎንደር፡ ስው፡)
	ጎጃም፡	ጎጃም፡	(=የጎጃም፡ ስው፡)

- 87 -

ከዚህ፡ በላይ፡ በአግርኛ፡ ደንብ፡ የተጻፈው፡ የወገን፡ ቅጽል፡ በብዛት፡ ጊዜ፡ እንደ፡ ስም፡ ደንብ፡ ይበዛል። ይህም፡ ጎንደር፡ ጎንደርች፡ እንደግሰት፡ ነው። አመልካች፡ ቅጽል፡ ሳይጨመርበት፡ በተነገረ፡ ጊዜም፡ ሁሉንም፡ ጾታ፡ ያስተባባራል። ይኼውም፡ እገራ፡ ጎንደር፡ ነው። እንግሊት፡ ጎንደር፡ ናት፡ ያሰኛል፡ ግለት፡ ነው። ገዢ፡ ግን፡ አመልካች፡ ቅጽል፡ የተጨመረበት፡ እንደሆነ፡ ጎንደርው፡ ጎንደርይቱ፡ እያለ፡ ተባባትና፡ እንስት፡ ጾታውን፡ ይለያል።

- 88 -

የቦታን፡ ስም፡ ወገን፡ ቅጽል፡ ለማድረግ፡ በተፈለገ፡ ጊዜ፡ ስሙ፡ የአግርኛውን፡ ወይም፡ የግዕዙን፡ ደንብ፡ የማይከተል፡ ሊሆን፡ በዘርፍ፡ ሊያያዝ፡ ይነገራል።

ምሳሌ፡ —ከፈ፡ ወይም፡ ከፋዊ፡ ብሉ፡ በመናገር፡ ፈንታ፡ የከፋ፡ ስሙ፡ ሊባል፡ ይቻላል፡ ግለት፡ ነው። እንዲሁም፡ ሆና፡ ሲገባ፡ ዘርፍ፡ አስተኔ፡ ወገን፡ ቅጽል፡ ተባሉ፡ ይጠራል።

- 89 -

የቦታ፡ ስም፡ (እንዳንድ፡ ጊዜም፡ የተቀለ፡ ስም፡) ና፡ የሚል፡ ቃል፡ በተጨማሪበት፡ ጊዜ፡ ጽንጽን፡ ወይም፡ የግርግ፡ ልማድና፡ ባህል፡ ያመለክታል። መድረክው፡ ከሰብ፡ ሣልስ፡ ኃምስ፡ ሳድስ፡ ሳብሰ፡ የሆነ፡ ቃል፡ ሁሉ፡ ፊደሉ፡ ሳይለወጥ፡ ና፡ ይጨመርበታል። መድረክው፡ ራብሰ፡ የሆነ፡ ቃል፡ ግን፡ የመድረክ፡ ፊደሉ፡ ሳድስ፡ ሆና፡ ና፡ ይጨመርበታል።

ምሳሌ 1		
ከሰብ	የጁ	የጁኛ (—የየጁ፡ንግግር፡ወይም፡በህል፡ሀገር፡)
	ጅሩ	ጅሩኛ (—የጅሩ፡ » » »)
ግልሰ	አሩሲ	አሩሲኛ (—የአሩሲ፡ » » »)
	አማራ	አማርኛ (—የአማራ፡ነገድ፡ቋንቋ፡)
ራብሶ	ወለጋ	ወለጋኛ (—የወለጋ፡ንግግር፡ወይም፡በህል፡ሀገር፡)
	ጋላ	ጋላኛ (—የጋላ፡ነገድ፡ቋንቋ፡)
	ከምባታ	ከምባታኛ (—የከምባታ፡ሕዝብ፡ቋንቋ፡)
ታዎስ	ሱግሌ	ሱግልኛ (—የሱግሌ፡ሕዝብ፡ቋንቋ፡)
	አደራ	አደራኛ (—የአደራ፡ሕዝብ፡ቋንቋ፡)
ሳድስ	አገው	አገውኛ (—የአገው፡ሕዝብ፡ቋንቋ፡)
	እንግሊዝ	እንግሊዝኛ (—የእንግሊዝ፡ሕዝብ፡ቋንቋ፡)
	ዐረብ	ዐረብኛ (—የዐረብ፡ሕዝብ፡ቋንቋ፡)
	ጎንደር	ጎንደርኛ (—የጎንደር፡ባህል፡ወይም፡ንግግር፡)
ሳብሶ	ሲዳሞ	ሲዳሞኛ (—የሲዳሞ፡ሕዝብ፡ቋንቋ፡)
	ወላሞ	ወላሞኛ (—የወላሞ፡ሕዝብ፡ቋንቋ፡)

— 90 —

ቅጽል፡ ከወል፡ ስምና፡ ከቂሳቀስ፡ ስም፡ ሲገኝ፡ ይችላል። ቅጥያ፡ የሚሆኑትም፡ ራደሳት፡ ኛ፡ ም፡ ማ፡ ናቸው። እነእርሱም፡ በልዩ፡ ልዩ፡ አካላት፡ እየገቡ፡ በሕርድ፡ ወይም፡ ግብርን፡ ወይም፡ ወገንነትን፡ ያመለክታሉ።

ምሳሌ 1 ስም፡	ቅጽል፡
ተራራ	ተራራማ፡ ወይም፡ ተራራም፡ (—ተራራ፡ የበዛበት፡ አገር፡)
ድንጋይ	ድንጋይማ፡ ወይም፡ ድንጋይም፡ (—ድንጋይ፡ የበዛበት፡ ስፍራ፡)
ቂላ	ቂላኛ፡ (—በቂላ፡ የሚኖር፡)
ደጋ	ደገኛ፡ (—በደጋ፡ የሚኖር፡)
ከተማ	ከተማኛ፡ (—የከተማ፡ ባህል፡)
ፈረስ	ፈረስኛ፡ (—ፈረስን፡ መጋለጥ፡ የሚያውቅ፡)
ጦር	ጦርኛ፡ (—የጦርን፡ ሥራ፡ የሚያውቅ፡)
ወንጀል	ወንጀልኛ፡ (—ወንጀልን፡ የመራ፡ ስው፡)

— 91 —

በወል፡ ስም፡ ክፍል፡ የሚነገሩ፡ የአካላት፡ ስምችና፡ ሌሎች፡ አንዳንድ፡ ነገሮች፡ ጌ፡ የሚል፡ ታል፡ እየተጨመረበት፡ በተነገሩ፡ ጊዜ፡ አጠገብነትን፡ እየገለጹ፡ አመልካች፡ ቅጽል፡ ይሆናሉ።

ምሳሌ፡ ስም፡ ቅጽል፡

ራስ	ራስጌ	(—በራስ፡ በኩል፡ ወይም፡ በራስ፡ አጠገብ፡ ያለ፡)
እጅ	እጅጌ	(—በእጅ፡ በኩል፡ ወይም፡ በእጅ፡ አጠገብ፡ ያለ፡)
አንገት	አንገትጌ	(—በአንገት፡ በኩል፡ የሚገኝ፡)
ወገብ	ወገብጌ	(—በወገብ፡ በኩል፡ ያለ፡)
ዳር	ዳርጌ	(—በዳር፡ በኩል፡ የሆነ፡)

እነዚህ፡ ታላቅ፡ በምሥጢር፡ የበታ፡ ቅጽሎች፡ ስለሆኑ፡ ከዚህ፡ ተናግረናቸዋል። ሌላው፡ ስፍራቸውም፡ በተውሰከ፡ ግሥ፡ ክፍል፡ ነው።

— 92 —

ቅጽል፡ ከነገር፡ ስም፡ ላይ፡ ይመሠረታል። አብዛኛው፡ የነገር፡ ስም፡ መሠረቱ፡ ከግሥ፡ ታል፡ ስለሆነ፡ ከነገር፡ ስም፡ ላይ፡ የሚገኘውም፡ ቅጽል፡ ግሣዊ፡ ተብሎ፡ ይጠራል።

ግሣዊ፡ ቅጽል፡ ተከታይ፡ ወይም፡ በቂ፡ ሆኖ፡ ሊገባ፡ ይችላል። ተከታይ፡ ወይም፡ በቂ፡ ማለት፡ አንደኛ፡ አንደሆነ፡ ተ፡ ቁ፡ 82፡ ተመልከት።

ከአርአክት፡ ላይ፡ ሊመሠረት፡ — መገደል፡ ብሎ፡ መገደያ፡ መገረፍ፡ ብሎ፡ መገረፍያ፡ ማንበብ፡ ብሎ፡ ማንበቢያ፡ ይላል። ይኸውም፡ በታን፡ ወይም፡ ሶታን፡ የሚያመለክት፡ ነው።

ከጥሬ፡ ዘር፡ ላይ፡ ሊመሠረት፡ — ክፋት፡ ብሎ፡ ክፋተኛ፡ ወይም፡ ክፋትም፡ ነገር፡ ብሎ፡ ነገረኛ፡ ቁመት፡ ብሎ፡ ቁመታም፡ ብርሃን፡ ብሎ፡ ብርሃናዊ፡ ይላል። ይኸውም፡ በሕርድንና፡ ግብርን፡ የሚያመለክት፡ ነው።

— 93 —

ቅጽል፡ ከግሥ፡ ክፍል፡ ይገኛል። ውስጠ፡ የ፤ ድጋፍ፡ ፈላጊ፡ ሳድስ፡ ቅጽል፡ መስተፃምራዊ፡ ቅጽል፡ ተብሎ፡ ይከፈላል። ውስጠ፡ የ፤ እና፡ ድጋፍ፡ ፈላጊ፡ ቅጽል፡ የወንድንና፡ የሴትን፡ ጾታ፡ ለይተው፡ አያስታውቁም፤ የቀሩት፡ ግን፡ እየለዩ፡ ያስታውታሉ።

(ሀ) ውስጠ፡ የ፤ የሚባለው፡ ቅጽል፡ አስተማሪ፤ ፈላጊ፤ ጸሐፊ፤ አጥማቂ፤ ገዳይ፤ ንጋዥ፤ ጥቁር፤ ቀይ፤ . . . ይህን፡ የመሰለ፡ ሁሉ፡ ነው። ግሥ፡ በአስማድ፡ መን

ገደ፡ ውስጥ፡ የ፡ ቅጽ፡ ችግር፡ ያስገኛል፡ ይኸውም፡ ልሳጊ፡ አስፈላጊ፡ አፈላላጊ፡ አፋላጊ፡ ተፈላጊ፡ ተፈላላጊ፡ ተፋላጊ፡ እንደማለት፡ ነው፡-

(ሰ) ድጋፍ፡ ፈላጊ፡ የሚባለው፡ ቅጽ፡ ገብ፡ ወለድ፡ አደር፡ አባድ፡ ይህን፡ የመሰለ፡ ሁሉ፡ ነው፡-

ምሳሌ፡ ፍውሃ-ገብ፡ መሬት፡ አለኝ፡

ልብ-ወለድ፡ ታሪክ፡ ጽፈክለሁ፡

ተግራው፡ ጦም-አደር፡ ነው፡

አውቀ-አባድ፡ መነዘሌ፡ ያታላላ፡ እንደማለት፡ ነው፡-

እነሆ፡ ውሃ፡ ልብ፡ ጦም፡ ወውቆ፡ የተባሉት፡ ታላት፡ ከወደኋላው፡ ተወያረው፡ ለቅጽ፡ ድጋፍ፡ እንደሆኑት፡ አስተውሎ፡ ይህን፡ የመሰለውም፡ ቃል፡ በንኡስ፡ ጭረት፡ ተጋጥሞ፡ እንዲጻፍ፡ ውሳኔ፡ ተደርጎልኝ፡ ንኡስ፡ ጭረት፡ የተባለውም፡ (-) ነው፡-

(ሐ) ሳይከፈል፡ ቅጽ፡ የሚባለው፡ አግርኛ፡ ከግዕዝ፡ የወረሰውና፡ በአካሄድም፡ የግዕዝን፡ ደንብ፡ የሚከተለው፡ ቃል፡ ነው፡-

ተባ.	ነጠላ፡ ብዙ፡	ክቡር፡ ክቡራት፡	ወውቆ፡ ወውቆች፡	ቅጽ፡ ቅጾች፡	ብዕራት፡ ብዕራቶች፡	ሕያው፡ ሕያዎች፡
አን.	ነጠላ፡ ብዙ፡	ክቡር፡ ክቡራት፡	ወውቆ፡ ወውቆች፡	ቅጽ፡ ቅጾች፡	ብዕራት፡ ብዕራቶች፡	ሕያው፡ ሕያዎች፡

(መ) መስተፃፍራዊ፡ ቅጽ፡ የሚባለው፡ በዐቢይ፡ እንቅጽ፡ ላይ፡ በኅላፊ፡ የ፡ በአሁኑና፡ በትንቢት፡ የም፡ የሚ፡ የማ፡ እየተወሰደበት፡ የሚነገረው፡ ቃል፡ ነው፡-
አንዳንድ፡ ጊዜም፡ በግብሩ፡ ግልጽ፡ የ፡ ታላቅ፡ ይጠራል፡ ይኸውም፡ እንደሚከተለው፡ ነው፡-

በኅላፊ፡ ሲገባ፡ የ፡ የመጣ፡ የሄደ፡ የለበሰ፡ ይላል፡

በአሁንና፡ በትንቢት፡ ሲገባ፡ የም፡ የምመጣ፡ የምሄድ፡ የምለበስ፡ ይላል፡

የሚ፡ የሚመጣ፡ የሚሄድ፡ የሚለበስ፡ ይላል፡

የማ፡ የማይመጣ፡ የማይሄድ፡ የማይለበስ፡ ይላል፡

ከነገር፡ ስምና፡ ከግሥ፡ ክፍል፡ የሚመወረቱ፡ ቅጽ፡ ተከታይ፡ ወይም፡ በቂ፡ ሆነው፡ ይቀላሉ፡ ተከታይ፡ በቂ፡ ማለት፡ ምን፡ እንደሆነ፡ ከሁን፡ በፊት፡ በ82 ተቁ. አመልክተናል፡

ቅጽ፡ ከተውሰከ፡ ግሥ፡ ላይ፡ በተዘዋዋሪ፡ መንገድ፡ ይመወረታል፡ አዘዋወሩም፡ እንደሚከተለው፡ ነው፡ በመጀመሪያ፡ ተውሰከ፡ ግሥ፡ የነገር፡ ስም፡ ወይም ሆን፡ ይለወጥና፡ በዚያ፡ ላይ፡ ቅጽ፡ ይመደባል፡ ይኸውም፡ የግብር፡ ቅጽ፡ ነው፡-

ምሳሌ፡	ተውሰከ፡ ግሥ፡	የነገር፡ ስም፡	ቅጽ፡
	ጸጥ፡	ጸጥታ፡	ጸጥተኛ፡
	ዝም፡	ዝምታ፡	ዝምተኛ፡
	ዝግ፡	ዝግታ፡	ዝግተኛ፡
	ከፍ፡	ከፍታ፡	ከፍተኛ፡
	ዝቅ፡	ዝቅታ፡	ዝቅተኛ፡
	አል፡	አሉታ፡	አሉተኛ፡

ቅጽ፡ ከመስተዋድድ፡ ከፍል፡ ይመወረታል፡ ይኸውም፡ በታን፡ ወይም፡ ጊዜን፡ የሚያመለክት፡ የግብር፡ ቅጽ፡ ነው፡-

ምሳሌ፡	መስተዋድድ፡	ቅጽ፡
	ላይ፡	ላይኛ፡
	ታች፡	ታችኛ፡
	ፊት፡	ፊትኛ፡
	ኋላ፡	ኋለኛ፡
	መካከል፡	መካከለኛ፡

ከፍል፡ ደ፡ የቅጽ፡ ዓይነቶች፡

ቅጽ፡ ከዚህ፡ በታች፡ በተጻፉት፡ በ፪፡ ታላላቅ፡ ክፍሎች፡ ይከፈላል፡ እነርሱም፡ ደግሞ፡ በንኡሳን፡ ክፍሎች፡ ተከፍለው፡ ይመደባሉ፡

፩ኛ፡ የዓይነትና፡ የግብር፡ ቅጽ፡

(ሀ) የወገን፡ ቅጽ፡ ሊትተድያዊ፡ ጎንደራ፡ አግርኛ፡

(ለ) የግብር፡ ቅጽ፡ መልካም፡ ደግ፡ ቀር፡

(ሐ) የዓይነት፡ ቅጽ፡ ቀይ፡ ጥቁር፡ ረድም፡ አጥር፡

ቅጽ፡ ለግጥናት፡ ምን፡ ዓይነት? ወይም፡ እንዴት፡ ያለ? ተብሎ፡ ይጠየቃል፡

ይኖ፡ የአጎዛ፡ የመጠን፡ ቅጽ ለ

(ሀ) የተወሰነ፡ አጎዛ፡ አንድ፡ ሁለት፡ ሶስት፡ አንደኛ፡ ሁለተኛ . . .

(ለ) ያልተወሰነ፡ አጎዛ፡ አያሌ፡ ጥቂት፡ ሁሉ፡ . . .

ቅጽ ለ፡ ለማግኘት፡ ስንት፡ ወይም፡ ምን፡ ያህል፡ ተብሎ፡ ይጠየቃል ።

ይኖ፡ አመልካች፡ ቅጽ ለ

(ሀ) የተወሰነ፡ አመልካች፡ ይህ፡ ያ፡ ይህች . . .

(ለ) ያልተወሰነ፡ አመልካች፡ ሙ፡ ጥ፡ ይ፡ . . .

(ሐ) ጠቃሽ፡ አመልካች፡ ነ፡

(መ) አዛውንት፡ ቅጽ ለ፡ የ፡ የም፡ . . .

ቅጽ ለ፡ ለማግኘት፡ የትኛው፡ ወይም፡ ማንኛው፡ ተብሎ፡ ይጠየቃል ።

በአመልካች፡ ቅጽ ለ፡ ክፍል፡ ከተነገሩት፡ ቃላት፡ አብዛኞቹ፡ በተውላጠ፡ ስም፡ ክፍል፡ የተነገሩት፡ ናቸው፡ (ቁ 59-65፡ እይ)፡ በሰዚህም፡ አንዳንድ፡ ጊዜ፡ አመልካች፡ ቅጽ ለ፡ በመባል፡ ፈንታ፡ የተውላጠ፡ ስም፡ ቅጽ ለ፡ ተብሎ፡ ይጠራል ።

-98-

ይኖ፡ የዓይነት፡ የግብር፡ ቅጽ ለ

(ሀ) የወገን፡ ቅጽ ለ

የወገን፡ ቅጽ ለ፡ የሚባለው፡ በተጽውያ፡ ስም፡ ላይ፡ ዊ፡ የሚል፡ በዕድ፡ መድረሻ፡ እየተጨመረበት፡ ወይም፡ መድረሻውን፡ ኃምስ፡ እያደረገ፡ ወገንነትን፡ የሚገልጽ፡ ቃል፡ ነው፡ ይኸውም፡ ኢትዮጵያዊ፡ ያዕቆባዊ፡ ጎንደራ፡ ሸዌ፡ እንደማለት፡ ነው፡ (ቁ. 85-86)

ኛ፡ የሚል፡ በዕድ፡ መድረሻ፡ በተጽውያ፡ ስም፡ ላይ፡ በተጨመረ፡ ጊዜ፡ ቋንቋን፡ ወይም፡ ያገርን፡ ባህል፡ ያመለክታል፡ ይኸውም፡ አማርኛ፡ ፓልኛ፡ ጎንደርኛ፡ እንደማለት፡ ነው፡ በአንዳንድ፡ የወል፡ ስሞች፡ ላይ፡ ሲጨመር፡ ግን፡ ስፍራን፡ አመልካች፡ ይሆናል፡ ይኸውም፡ ቂለኛ፡ ደገኛ፡ . . . እንደማለት፡ ነው፡

-99-

በዘርፍ፡ ደንብ፡ እየገቡ፡ ወገንን፡ ወይም፡ መኖሪያን፡ የሚገልጹ፡ የወል፡ ስሞች፡ ዘርፍ፡ አስተኔ፡ ቅጽ ለ፡ ተብሎ፡ በወገን፡ ቅጽ ለ፡ ክፍል፡ ይነገራሉ ።

ምሳሌ፡ የወርቅ፡ ሰዓት፡ (ከወርቅ፡ ወገን፡ የተወራ)

የአንኮበር፡ ሰው፡ (በአንኮበር፡ የሚኖር)

የወንዝ፡ ዓጣ፡ (ከወንዝ፡ የተገኘ)

-100-

(ለ) የግብር፡ ቅጽ ለ

የግብር፡ ቅጽ ለ፡ የሚባለው፡ የተነገረው፡ ነገር፡ በምን፡ አኳኋን፡ እንዳለ፡ የሚያመለክት፡ ቃል፡ ነው፡ ስለዚህም፡ አንዳንድ፡ ጊዜ፡ የባሕርይ፡ ቅጽ ለ፡ ተብሎ፡ ይጠራል ።

የግብር፡ ቅጽ ለ፡ በ፣ አካሄዶች፡ ይመደባል ።

(ሀ)፡ ደንበኛው፡ የግብር፡ ቅጽ ለ፡ ከገሥ፡ ክፍል፡ ይገኛል፡ ይኸውም፡ ደግ፡ ክፉ፡ መልካም፡ መጥር፡ ክፉ፡ . . . የሚለው፡ ነው፡

(ለ)፡ ከተጽውያ፡ ስም፡ በቀር፡ በሌላው፡ ስም፡ ላይ፡ ኛ፡ ያ፡ ግ፡ ግ፡ ግ፡ ግ፡ የሚል፡ ባዕድ፡ መድረሻ፡ እየተጨመረበት፡ የግብር፡ ቅጽ ለ፡ ይሆናል ።

(ቁ. 90-91 እይ)

ኛ፡ (=የሆነ፡ ወይም፡ ያለበት)፡ ቂልሃተኛ፡ አመለኛ፡ ወፈኛ፡ . . .

ኛ፡ (=የሆነ፡ ወይም፡ ያለበት)፡ ውሸታም፡ ቅዝታም፡ ድንጋያም፡ . . .

ግ፡ (=ያለበት፡ ወይም፡ የሞላበት)፡ ድንጋያግ፡ ተፈፈግ፡ ውሀግ፡ . . .

ጊ፡ የሚጨመርበት፡ ቃል፡ በቅጽ ለ፡ በተውላከ፡ ግሥም፡ ክፍል፡ ይነገራል፡ ይኸውም፡ እጅጉ፡ ራስጌ፡ ጻርጌ፡ . . . እንደማለት፡ ነው፡ ትርጓሜው፡ አጠገባኝነት፡ የሚገልጽ፡ ነው፡

(ሐ) አንዳንድ፡ የግብር፡ ቅጽ ለ፡ ድጋፍ፡ ቃል፡ እየተደረገለት፡ ይነገራል፡ ይኸውም፡ ልብ-ወለድ፡ ሥራ-ፈት፡ ዐውቆ-አበድ፡ . . . እንደማለት፡ ነው፡ (ቁ. 93)

(ለ) እይ

-101-

መልካትን፡ የሚያመለክቱ፡ ቃላት፡ በግብር፡ ቅጽ ለ፡ ክፍል፡ ሆነው፡ ይነገራሉ፡ እነሱም፡ በደረጃ፡ ቃል፡ የሚነገሩት፡ ቅጽ ለ፡ ቂል፡ አስተኔ፡ . . . ናቸው፡

(ሀ) በደረጃ፡ ቃል፡ የሚነገሩት፡ አብዛኞቹ፡ የዓይነት፡ የግብር፡ ቅጽ ለ፡ ናቸው፡ እነርሱም፡ መድረሻዊውን፡ ላድስ፡ አድርገው፡ በደ፡ ወይም፡ በ፣ ፈደላት፡ ይገኛሉ ።

ምሳሌ፡ ቂል፡ ጥኝ፡ ቀይ፡ ነቁ፡ ጅል፡ ቅጠል፡ የሚለውን፡ ቃል፡ ቂልቂል፡ ጥኝጥኝ፡ ቀያቀይ፡ ነቁ፡ ጅላጅል፡ ቅጠላቅጠል፡ እንደማለት፡ ሁሉ፡ ነው፡

(ለ) ቂል፡ በወል፡ ስም፡ በነገር፡ ስም፡ ላይ፡ እየተጨመረ፡ ይገባል፡ ትርጓሜውም፡ መሰል፡ ወይም፡ መሳይ፡ ግለት፡ ነው፡ አንዳንድ፡ ጊዜ፡ ጥቂትነትን፡ ስለሚያመለክት፡ የመጠን፡ ቅጽ ለ፡ ይሆናል ።

ምሳሌ ፡ አስተማሪው ፡ ወርቅ ፡ ብጤ ፡ ሰዓት ፡ አለው ።

አስተማሪው ፡ ሰነፍ ፡ ብጤ ፡ ነው ።

የውብሽት ፡ ፈረስ ፡ ጥቁር ፡ ብጤ ፡ ነው ።

ውብሽት ፡ የኔ ፡ ብጤ ፡ ተማሪ ፡ ነው ።

በሰጥኔ ፡ ውስጥ ፡ ልብስ ፡ ብጤ ፡ አለኝ ።

በስንደው ፡ ውስጥ ፡ እንክርዳድ ፡ ብጤ ፡ አለበት ።

የግብር ፡ ቅጽ ል ፡

የመጠን ፡ ቅጽ ል ፡

(ሐ) አስተኔ ፡ በማንኛውም ፡ ስም ፡ ላይ ፡ እየተጨመረ ፡ ይገባል ። ትርጓሜው ፡ የሚመስል ፡ ወይም ፡ ያለበት ፡ ማለት ፡ ነው ።

ምሳሌ ፡ ብህ ፡ አስተኔ ፡ መሬት ፡ አታክልትን ፡ ያፋፋል ።

ፈረሱ ፡ ቀይ ፡ አስተኔ ፡ ነው ።

— 102 —

(ሐ) የዓይነት ፡ ቅጽ ል ።

የዓይነት ፡ ቅጽ ል ፡ የሚባለው ፡ የተነገረው ፡ ነገር ፡ የሚታወቅበትን ፡ ምልክት ፡ የሚገልጽ ፡ ቃል ፡ ነው ።

ምሳሌ ፡ ጥቁር ፡ ቀይ ፡ ነጭ ፡ ረጅም ፡ አጭር ፡ ትልቅ ፡ ትንሽ ፡ . . . ይህን ፡ የመስለ ፡ ሁሉ ፡ ነው ።

አስተውል ፤ ትልቅ ፡ ትንሽ ፡ ረጅም ፡ አጭር ፡ . . . የዓይነት ፡ ቅጽ ል ፡ ፍቺው ፡ እንጂ ፡ የመጠን ፡ አይባልም ። የዓይነትን ፡ ቅጽ ል ፡ ለማግኘት ፡ ጥያቄው ፡ ምን ፡ ዓይነት ፡ ? ወይም ፡ እንዴት ፡ ያለ ፡ ? የሚል ፡ ነው ። የመጠንን ፡ ቅጽ ል ፡ ለማግኘት ፡ ግን ፡ ጥያቄው ፡ ስንት ፡ ? ወይም ፡ ምን ፡ ያህል ፡ ? የሚል ፡ ነው ። ልዩነቱን ፡ በዚህ ፡ ልትረዳው ፡ ትችላለህ ።

— 103 —

ይኖ ፡ የአኅዝና ፡ የመጠን ፡ ቅጽ ል ፡

የአኅዝ ፡ ቅጽ ል ፡ የሚባለው ፡ ማናቸውም ፡ ነገር ፡ በተራ ፡ ወይም ፡ በመድበል ፡ ሆኖ ፡ ቁጥሩ ፡ ልኩ ፡ የሚታወቅበት ፡ ቃል ፡ ነው ። ይኸውም ፡ « አንድ ፡ ሁለት ፡ ሶስት ፡ . . . » እንደማለት ፡ ነው ።

መጠን ፡ ማለትም ፡ ብዙ ፡ ወይም ፡ ጥቂት ፡ የሆነውን ፡ ነገር ፡ በመድበል ፡ የሚያስታውቅ ፡ ስለሆነ ፡ ወደ ፡ አኅዝ ፡ ደርበን ፡ መድበነዋል ። ይኸውም ፡ « ሁሉ ፡ አያሌ ፡ ነጠላ ፡ እጥፍ ፡ . . . » እንደማለት ፡ ነው ።

የአኅዝ ፡ ቅጽ ል ፡ (ሀ) የተወሰነ ፡ (ለ) ያልተወሰነ ፡ ተብሎ ፡ በሁለት ፡ መደቦች ፡ ይመደባል ።

— 104 —

(ሀ) የተወሰነ ፡ አኅዝ ።

የተወሰነ ፡ አኅዝ ፡ የሚባለው ፡ እርግጠኛውን ፡ ቁጥር ፡ የሚያመለክት ፡ ቃል ፡ ነው ። ከዚህ ፡ በታች ፡ በአኅዝና ፡ በዝርዝር ፡ የተጻፈው ፡ ቃል ፡ መደበኛ ፡ ቀጥር ፡ ይባላል ።

፩ ፡ አንድ	፳ ፡ ስምንት	፶ ፡ አምስት
፪ ፡ ሁለት	፳፱ ፡ ዘጠኝ	፷ ፡ ስላ
፫ ፡ ሶስት	፷፫ ፡ ዐሥር	፷፱ ፡ ሰባ
፬ ፡ አራት	፷፩ ፡ ዐሥር ፡ አንድ	፹ ፡ ስማንያ
፭ ፡ አምስት	፷፮ ፡ ሀያ	፺ ፡ ዘጠና
፮ ፡ ስድስት	፷፱ ፡ መላላ	፻ ፡ መቶ
፯ ፡ ሰባት	፷፻ ፡ አርባ	፻፱ ፡
		ሚሊዮን

— 105 —

መደበኛ ፡ ቀጥር ፡ የብዙ ፡ ሆኖ ፡ ስለ ፡ በልግድ ፡ የነጠላ ፡ ስም ፡ ቅጽ ል ፡ ይሆናል ።

ምሳሌ ፡ ፳፭ ፡ ፈረስ ፡ ገዛሁ ፡	(=፳፭ ፡ ፈረሶችን ፡ ገዛሁ ፡)
ይ ፡ ቤት ፡ አለኝ ፡	(=፪ ፡ ቤቶች ፡ አለኝ ፡)
፫ ፡ ልጅ ፡ ወልጃለሁ ፡	(=፫ ፡ ልጆችን ፡ ወልጃለሁ ፡)

ይሁን ፡ እንጂ ፡ በነገር ፡ ስምና ፡ በቂላቀስ ፡ ስም ፡ ላይ ፡ የብዙ ፡ ቀጥር ፡ ለነጠላ ፡ ስም ፡ ቢቀጽል ፡ ጸያፍ ፡ አይሆንም ።

ምሳሌ ፡ አምስቱን ፡ እንጀራና ፡ ሁለቱን ፡ ዓሣ ፡ እንሥቅ ፡ ያዘ ።
ሁለት ፡ ልብስ ፡ ያለው ፡ አንዱን ፡ ለሌላው ፡ ይስጥ ፤
እስራኤል ፡ በግብጽ ፡ ፬፻፱ ፡ ዓመት ፡ ኖሩ ።
ከአዲስ ፡ አበባ ፡ እስከ ፡ አክሱም ፡ ፲፩ ፡ ቀን ፡ ያስገዛል ።

— 106 —

በመደበኛው ፡ ቀጥር ፡ ላይ ፡ «ኖ ፡ ያ ፤» የሚል ፡ ባዕድ ፡ መድረሻ ፡ ሲጨመርበት ፡ ሕገኛ ፡ ቀጥር ፡ ይባላል ። ይኸውም ፡ አንደኛ ፡ ሁለተኛ ፡ ሶስተኛ ፡ ወይም ፡ አንድያ ፡ ሁለትያ ፡ ሶስትያ ፡ እንደማለት ፡ ነው ። አንደኛ ፡ ሁለተኛ ፡ በማለት ፡ ፈንታ ፡ መጀመሪያ ፡ ዳግመኛ ፡ ተብሎ ፡ ይቆጠራል ። ሕገኛን ፡ ቀጥር ፡ በዝርዝር ፡ ሳይሆን ፡ በእ

ጎዝ፣ ፊደል፣ ሰመጽ፣ በተረፈ፣ ጊዜ፣ ኖ፣ የሚል፣ ቃል፣ ብቻ፣ ይጨመርበታል ።
ይኸውም፣ ሸኛ፣ ፀኛ፣ ይላል፣ እንጂ፣ ሸደኛ፣ ደተኛ፣ አይባልም፣ ማለት፣ ነው ።

ቀዳማዊ፣ ዳግማዊ፣ ሣላሳዊ፣ ... የሚለው፣ የግዕዝ፣ ሕገኛ፣ ቁጥር፣ ስለ፣ ነገሥታት፣ ስም፣ ተራ፣ በአግርኛ፣ የተለመደ፣ ነው ።

-107-

በመደበኛው፣ ቁጥር፣ ላይ፣ እጅ፣ የሚል፣ ቃል፣ ተጨምሮ፣ በተነገረ፣ ጊዜ፣ የግብዓት፣ ምግባር፣ ይገለጥበታል ።

ምሳሌ፣ አንድ፣ እጅ፣ ሁለት፣ እጅ፣ ሶስት፣ እጅ፣ ... ይላል፣ ትርጓሜውም፣ አንድ፣ ጊዜ፣ ሁለት፣ ጊዜ፣ ሶስት፣ ጊዜ፣ ማለት፣ ነው ።

የመቀነሰን፣ ምግባር፣ የሚያመለክቱ፣ ሲሶ፣ እርቦ፣ እምኞ፣ ሀሥራት፣ ... ተብለው፣ የሚነገሩ፣ ቃላት፣ አሉ ። ትርጓሜያቸውም፣ ከ። ሸ፣ ከ፬፣ ሸ፣ ከ፭፣ ሸ፣ ከ፮፣ ሸ፣ ማለት፣ ነው ።

-108-

(ሰ) ያልተወሰነ፣ አኅዝ ።

ያልተወሰነ፣ አኅዝ፣ የሚባለው፣ በመድበል፣ (ወይም፣ በጅምላ) ሆኖ፣ የሚነገረው፣ ቁጥር፣ ነው ። ይኸውም፣ «በዙ፣ ጥቂት፣ አያሌ፣ ምንም፣ ሁሉ፣ አንዳንድ፣ መላው፣ ሞረሰ፣ አጥፍ፣ ነጠላ፣ » ይህን፣ የመሰለ፣ ሁሉ፣ ነው ።

አንደ፣ እነዚህ፣ ያሉት፣ ቃላት፣ የተነገረውን፣ ነገር፣ መብዛቱንና፣ ማነሱን፣ ያስቃውቃሉ፣ እንጂ፣ በተለይ፣ እርግጠኛ፣ ቀጥሩን፣ ስለማይገልጹ፣ የመጠን፣ አኅዝ፣ ይባላሉ ።

-109-

ፅተወሰነ፣ አኅዝ፣ ላይ፣ ያህል፣ የሚል፣ ቃል፣ በተጨማሪበት፣ ጊዜ፣ ያልተወሰነ፣ አኅዝ፣ ይሆናል ።

ምሳሌ፣ የሰዋስው፣ ደቀ፣ መዘመርት፣ ፃ፣ ናቸው፣ (የተወሰነ፣ አኅዝ) ።
የሰዋስው፣ ደቀ፣ መዘመርት፣ ሄ፣ ያህል፣ ናቸው፣ (ያልተወሰነ፣ አኅዝ) ።

-110-

፪ኛ፣ አመልካች፣ ቅጽ ።

አመልካች፣ ቅጽ፣ አንደ፣ አኅዝ፣ ሁሉ፣ «የተወሰነ፣ ያልተወሰነ፣ » ተብሎ፣ ጭላት፣ በፍልፋች፣ ይመደበል ።

ማናቸውም፣ ነገር፣ በተለይ፣ ተረጋግጦ፣ «ይህ፣ ሰው፣ ያ፣ ቤት»፣ ተብሎ፣ በተነገረ፣ ጊዜ፣ የቅጽሉ፣ ቃል፣ የተወሰነ፣ አመልካች፣ ይባላል ።

በእርግጥ፣ የታወቀ፣ ሳይሆን፣ «ሰውየው፣ ቤቱ»፣ ተብሎ፣ በተነገረ፣ ጊዜ፣ ግን፣ ያልተወሰነ፣ አመልካች፣ ቅጽ፣ ይባላል ።

-111-

(ሀ) የተወሰነ፣ አመልካች ።

የተወሰነ፣ አመልካች፣ የሚባሉት፣ ከዚህ፣ ቀጥለው፣ የተጻፉት፣ ሩቅንና፣ ቅርብን፣ የሚያስቃውሙ፣ ቃላት፣ ናቸው ።

ምሳሌ፣ (ሀ) የቅርብ፣ ቅጽ	የሩቅ፣ ቅጽ
ተባ. ይህ፣	ያ፣
እን. ይህች፣	ያች፣
	} ነጠላ፣

ተባ. እን. { እነዚህ፣ እኒህ፣	{ እነዚያ፣ እኒያ፣
እን. እሊህ፣	እሊያ፣
	} ብዙ፣

የመስተዋድድ፣ ቃል፣ ሲጨመርባቸው፣ ዘ፣ የሚል፣ ፊደል፣ ይገኝበባቸዋል ።

ምሳሌ፣ (ለ) የቅርብ፣ ቅጽ	የሩቅ፣ ቅጽ
ተባ. እንደዚህ፣	እንደዚያ፣
እን. እንደዚች፣ (እንደዚህች)፣	እንደዚያች፣
ተባ. እን. እንደነዚህ፣	እንደነዚያ፣
	ብዙ፣

-112-

(ለ) ያልተወሰነ፣ አመልካች ።

ያልተወሰነ፣ አመልካች፣ የሚባሉት፣ የሚከተሉት፣ ናቸው ። እነእርሱም፣ የቅርቡን፣ ወይም፣ የሩቁን፣ ሊያመለክቱ፣ ይችላሉ ።

ተባ. «ው፣ የ፣ የው፣ ከዕብ፣ ፊደል፣ አንድ፣ ማናቸው፣ ማንኛው፣ ሌላ፣ እን. ዋ፣ ደቱ፣ የ፣ የዋ፣ ማንኛዋ፣ ማናቸዋ፣ ...
ይህን፣ የመሳሰለው፣ ቃል፣ በጣም፣ ትንሽ፣ ነው፣ አገባቡም፣ እንደሚከተለው፣ ነው ።

ምሳሌ ሁሉ ለ፡ አንበሳው ለ፡ አገሩ ለ፡

የ፡ ወይም ለ፡ የ፡ ሕገ-ወ፡ ተቋማት ለ፡

ከሕግ ለ፡ ፈጽሞ ለ፡ ወንጀል ለ፡ ደረሰ ለ፡

አንድ ለ፡ አንድ ለ፡ ደረሰ ለ፡ አንድ ለ፡ ይቀድም ለ፡

ማንኛውም ለ፡ ቀን ለ፡ ሲደርስ ለ፡ ማንኛውም ለ፡ ይፈጸማል ለ፡

ማንኛውም ለ፡ ወይም ለ፡ ማንኛውም ለ፡ ማንኛውም ለ፡ ሊፈርድብኝ ለ፡ አይችልም ለ፡

ሌላ ለ፡ በሌላ ለ፡ ቀን ለ፡ አመጣለሁ ለ፡

ዋጋ ለ፡ የ፡ ከተማዋ ለ፡ ወይም ለ፡ ከተማዋ ለ፡ ተደረገኝ ለ፡

የ፡ የ፡ ሕገ-ወ፡ የ፡ ዘርፍ ለ፡ የ፡ አንድ ለ፡ አንድ ለ፡ አንድ ለ፡

ወላ ለ፡ አሰባሰብ ለ፡

ማንኛውም ለ፡ ማንኛውም ለ፡ ማንኛውም ለ፡ ከ፡ ቀን ለ፡ ማንኛውም ለ፡
(ማንኛውም ለ፡) ትበልጣለች ለ፡

— 113 —

(ሐ) ጠቃሽ ለ፡ አመልካች ለ፡

ጠቃሽ ለ፡ አመልካች ለ፡ የሚባለው ለ፡ ፡ ነው ለ፡ ትርጓሜው ለ፡ ያ፡ ማለት ለ፡ ነው ለ፡
ለገጪ ለ፡ አንቀጽ ለ፡ ተገዢ ለ፡ የሚሆነው ለ፡ ተሳቢ ለ፡ ያመለክታል ለ፡

ምሳሌ ሁሉ ለ፡ ፈጽሞ ለ፡ ይወዳል ለ፡

እነሆ ለ፡ ተሳቢው ለ፡ ጠቅላይ ለ፡ አንድ ለ፡ አስተውሏል ለ፡

— 114 —

(መ) አዛውንት ለ፡ ቅጽ ለ፡

አዛውንት ለ፡ ቅጽ ለ፡ የሚባለው ለ፡ መስተጻፍ ለ፡ የ፡ እየሰበሰቡ ለ፡ ግሥ ለ፡ ከሰዎች ለ፡ ጋር ለ፡
የሚዘመድበት ለ፡ ቃል ለ፡ ነው ለ፡ ስለዚህም ለ፡ አንድ ለ፡ ጊዜ ለ፡ መስተጻፍ ለ፡ ቅጽ ለ፡ ተ
ብሎ ለ፡ ይጠራል ለ፡ (ቁ. 93 (መ) እይ)

በገላፊ ለ፡ አንቀጽ ለ፡ የ፡ በአሁን ለ፡ በትንቢት ለ፡ የም ለ፡ በስተ ለ፡ መነሻ ለ፡ ይወድቁበ
ቃል ለ፡ በእ ለ፡ ፈጽሞ ለ፡ ግሥ ለ፡ ሲሆን ለ፡ መስተጻፍ ለ፡ ራሱ ለ፡ ይሆናል ለ፡ ይ፡ በለበ
ትም ለ፡ ስፍራ ለ፡ ማለት ለ፡ ይሆናል ለ፡

ምሳሌ ሁሉ ለ፡ ገላፊ ለ፡ ያመነ ለ፡ የተጠመቀ ለ፡ ይዳን ለ፡

ያሁን ለ፡ ትንቢት ለ፡
(የምታደርገውን ለ፡ ፈጥህ ለ፡ አድርግ ለ፡
የሚሞት ለ፡ ሽማግሌ ለ፡ አይርገምህ ለ፡
የማስተምርህን ለ፡ ሰማኝ ለ፡

ክፍል ሁሉ ለ፡ የማንጸጸር ለ፡ ደንብ ለ፡

— 115 —

አንድ ለ፡ ነገር ለ፡ ከሰላው ለ፡ ጋር ለ፡ በተነጻጸረ ለ፡ ጊዜ ለ፡ አንድ ለ፡ አብልጦ ለ፡ ወይም ለ፡
አሳንሶ ለ፡ ለመናገር ለ፡ ስንፈልግ ለ፡ የመስተዋድድ ለ፡ ክፍል ለ፡ የሆነውን ለ፡ «ከ—ይልቅ ለ፡» እና ለ፡
ከተውላክ ለ፡ ግሥ ለ፡ ክፍል ለ፡ የሆኑትን ለ፡ «እጅግ ለ፡ በጣም ለ፡» በየቅጽሉ ለ፡ ላይ ለ፡ እየጨመርን ለ፡
ለማበላለጥ ለ፡ እንችላለን ለ፡ ቅጽሉ ለ፡ በደረሰ ለ፡ ቃል ለ፡ ሲነገር ለ፡ አማራጭ ለ፡ ይበላል ለ፡ ማንጸ
ጸር ለ፡ በማለት ለ፡ ፈንታ ለ፡ ማበላለጥ ለ፡ ያሰኛል ለ፡ የሚሉ ለ፡ አሉ ለ፡ ደራሲው ለ፡ ግን ለ፡ አሳቡን ለ፡
በዚሁ ለ፡ ያጸናዋል ለ፡

— 116 —

«ከ—ይልቅ ለ፡» ተነጻጽሮውን ለ፡ ቃል ለ፡ በመከከል ለ፡ አድርጎ ለ፡ ይገባል ለ፡ ከማንኛውም ለ፡
ግደነት ለ፡ ቅጽ ለ፡ ስም ለ፡ ጋር ለ፡ እየተዛመደ ለ፡ አበላላጭ ለ፡ ይሆናል ለ፡

ምሳሌ ሁሉ ለ፡ ውብሽት ለ፡ ጌታሁን ለ፡ ይማራሉ ለ፡

ከውብሽት ለ፡ ይልቅ ለ፡ ጌታሁን ለ፡ ትጉህ ለ፡ ነው ለ፡

ውብሽት ለ፡ ከትምህርት ለ፡ ይልቅ ለ፡ ጨዋታን ለ፡ ይወዳል ለ፡

«ከ» ብቻውን ለ፡ ሆኖ ለ፡ ሲገባ ለ፡ ሲያነጸጽር ለ፡ አብላጭ ለ፡ መባሉ ለ፡ ቀርቶ ለ፡ አማራጭ ለ፡
ይበላል ለ፡ (ቁ. 118 ለ፡ እይ)

— 117 —

«እጅግ ለ፡ በጣም ለ፡» የተባሉት ለ፡ ቃላት ለ፡ ለየራሳቸው ለ፡ ተለይተው ለ፡ ሲገቡ ለ፡ አብላ
ጮች ለ፡ ይሆናሉ ለ፡ «እጅግ ለ፡» ለሚለው ለ፡ የመጠን ለ፡ ቅጽ ለ፡ ለሚለው ለ፡ የግደ
ነት ለ፡ የግብር ለ፡ ቅጽ ለ፡ ይስማሙታል ለ፡

«እጅግ ለ፡ በጣም ለ፡» ተብሎ ለ፡ በአንድነት ለ፡ ሲገባ ለ፡ አበላላጭ ለ፡ ሆኖ ለ፡ በ፡ ደረጃ ለ፡ ይነገራል ለ፡

የመጀመሪያው ለ፡ ደረጃ ለ፡ ተነጻጽሮ ለ፡ ሁለተኛው ለ፡ ደረጃ ለ፡ አብላጭ ለ፡ ሰስተኛውም ለ፡
አበላላጭ ለ፡ ይበላል ለ፡ ሁሉንም ለ፡ በሚከተለው ለ፡ ሰሌዳ ለ፡ ተመልከት ለ፡

ተነጻጽሪ ለ፡	አብላጭ ለ፡ ደረጃ ለ፡	አበላላጭ ለ፡ ደረጃ ለ፡
ብዙ ለ፡	እጅግ ለ፡ ብዙ ለ፡	እጅግ ለ፡ በጣም ለ፡ ብዙ ለ፡
ጥቂት ለ፡	እጅግ ለ፡ ጥቂት ለ፡	እጅግ ለ፡ በጣም ለ፡ ጥቂት ለ፡
ረጅም ለ፡	እጅግ ለ፡ ረጅም ለ፡	እጅግ ለ፡ በጣም ለ፡ ረጅም ለ፡
ጥቁር ለ፡	በጣም ለ፡ ጥቁር ለ፡	እጅግ ለ፡ በጣም ለ፡ ጥቁር ለ፡
ክፉ ለ፡	በጣም ለ፡ ክፉ ለ፡	እጅግ ለ፡ በጣም ለ፡ ክፉ ለ፡
ብልሃተኛ ለ፡	በጣም ለ፡ ብልሃተኛ ለ፡	እጅግ ለ፡ በጣም ለ፡ ብልሃተኛ ለ፡
ድንጋጌ ለ፡	በጣም ለ፡ ድንጋጌ ለ፡	እጅግ ለ፡ በጣም ለ፡ ድንጋጌ ለ፡

— 118 —

የቀጽ ልጅ ልጅ ተደጋግሞ በተነገረ ጊዜ አማራጭ ይበላል ።
ምሳሌ፡ ትጉህ፡ ትጉሁ፡ ተግራ፡ ጠንክሮ፡ ይማራል ። ሰነፍ፡ ሰነፉ፡ ይማግጣል ።
 የወይን፡ ፍሬ፡ ጥቁር፡ ጥቁሩ፡ ይጣፍጣፍል ። ቀይ፡ ቀዩ፡ ይከመድዳል ።
 (ከ) ብቻውን፡ ገብቶ፡ አማራጭ፡ ሲሆን፡ እንደሚከተለው ሆኖ ይገባል ።
 ከመጥት፡ መሰንበት፡ ይሻላል ።
 ከመልክም፡ ሸቱ፡ መልክም፡ ስም፡ ይሻላል ።

५५ : आचार्य :

- (ሀ) — ቅጽ ል፡ እንዴት፣ ያለ፡ ታል፡ ነው ?
 ቅጽ ልን፡ ለማግኘት፡ እንዴት፡ ተብሎ፡ ይጠየቃል ?
 ቅጽ ል፡ በጋራውን፡ ሆኖ፡ ሲነገር፡ ማን፡ ይበላል ?
 በስም፡ ላይ፡ ተጨምሮ፡ ሲነገርበት፡ ማን፡ ይበላል ?
 በቂ፡ ግለት፡ ምን፡ ግለት፡ ነው ?
- (ለ) — ቅጽ ል፡ ከምን፡ ከምን፡ ላይ፡ ይመድቧል ?
 ከስም፡ ላይ፡ እንዴት፡ እንደሚገኝ፡ አስረዳኝ ።
 ከግሙ፡ ከፍልጹ፡ እንዴት፡ እንደሚመድቦት፡ አስረዳኝ ።
- (ሐ) — የቅጽ ል፡ ጥያቄች፡ ስንት፡ ናቸው ?
 የጥያቄትና፡ የግብር፡ ቅጽ ል፡ የሚበላው፡ እንዴት፡ ያለ፡ ነው ?
 የአጉዞና፡ የመጠን፡ ቅጽ ል፡ ለመልክት፡ ቅጽ ል፡ የሚበላው፡ እንዴት፡ ያለ፡ ነው ? ከጥያቄት፡ ሼ፡ ሼ፡ ታላት፡ ጻፍ ።
- (መ) — የግብላለጥ፡ ደረጃ፡ እንዴት፡ እንደሆነ፡ ጥያቄትን፡ እየለየህ፡ ንገረኝ ?
 ከጥያቄትም፡ ፪፡ ፪፡ ታላት፡ ግብረጃ፡ ጽፈህ፡ አስረዳኝ ።
- (ሠ) — ከዚህ፡ በታች፡ ከተጻፉት፡ ምንዓቶች፡ ቅጽ ሎችን፡ እየለየህ፡ በየአማኑሁ፡ አስታውቅ ።
 በነጠላ፡ ቀጥሮ፡ የሆኑትን፡ ቅጽ ሎች፡ መደብሮት፡ እያዘጋጁና፡ ከታላቁ፡ ጋር፡ እያስማማህ፡ አንጻብ ።

77007

55 *

—C E : A H 7 F : A F 3 H : F —C E : A H 7 F : A H R : A E : 3 H : 0 F H G
G F : H 3 2 L : E F C : H 5 : A T C : E H 5 A *

እርሱ፤ ከአባቱ፣ የበለጠ፣ ጀግና፣ ነበር፤ ይባላል ። ከአባቱ፣ ከተማ፣ ከሐር፣ አምባ፣ ተነሥቶ፣ ሄደና፣ አንኮበር፣ የሚባለውን፣ ከተማ፣ ቴረቁረ ። ከ፲፯፻፴፫፣ እስከ፣ ፲፱፻፶፯፣ ዓ.ም. ሸዋን፣ በምስፍና፣ ፴፬፣ ዓመት፣ ገዛ ።

በዘመኑ፡ አያሌ፡ ወሰን፡ ሮግባል፡ ከራስ፡ ወልደ፡ ልዑል፡ ጋራ፡ ተግርክ፡ የነበረው፡ ሸሩተበት ፡ ነገር ፡ ገን ፡ ባላገር፡ ተሰብስቦ፡ ያዘና፡ ሰጠው ፡ አምሳያስ፡ በጣም፡ ደግሰው፡ በለሆነ፡ ያገሩ፡ ሕዝብ፡ ሞር፡ አምሳያስ፡ ያለው፡ ነበር ፡ ጪ፡ ዓመት፡ ከዛ፡ በኋላ፡ ሸምገሉ፡ ሞተና፡ አንኮበር፡ ላይ፡ በወራው፡ በትሞስ፡ ጊዮርጊስ፡ ቤተ፡ ክርስቲያን፡ ተቀበረ ፡ ምስዩናውንም፡ ልጁ፡ ሙርድ፡ አፄማች፡ አስተ፡ ወሰን፡ ወረሰ፡

454

መርድ፡ አገጣጥቶ፡ አስፋ፡ ወሰን፡ የአባቱን፡ የአምኃየስን፡ አልፈ፡ ወርሶ፡ ከዚህ
የጌጃ፡ አስከዘጃ፡ ግ፡ ም፡ ድረስ፡ ጃ፤ ግ፡ ት፡ ያህል፡ ሸዋን፡ በምስፍና፡ ገዛ፡ እርሱ፡
በጣም፡ የተግረ፡ ቅኔ፡ አዋቂም፡ ነበር፡ በዚያን፡ ዘመን፡ ተነሥተው፡ የነበሩት፡ የሊ
ትፍጽ፡ በላባቶች፡ ሁሉም፡ ቅኔ፡ አዋቂዎች፡ ነበሩ፡ ይባላል፡ በግጥሙንም፡ ከዚህ፡
ቀጥሎን፡ እናንግሳለን፡

በጎንደር፣ አዲ፣ ተክለ፣ ጊዮርጊስ፣ በትግል፣ ደጃዝማች፣ ወልደ፣ ጉበርኤል፣ በጎሃም፣ ራስ፣ ኃይለ፣ በላስታ፣ ደጃዝማች፣ በተቀባ፣ በሸዋ፣ መርድ፣ አዝማች፣ አስፋ፣ ወሰን፣ ናቸው። እነዚህ፣ ሁሉ፣ በቅኔ፣ እውቀት፣ የተመሰገኑ፣ ነበሩ።

ግጥም፡ አገጣጥሞ፡ አስተ፡ ወሰን፡ በአጣጥሞ፡ አልፎ፡ ከተቀመጠ፡ በኋላ፡ ሰባት፡
ግጥም፡ ያህል፡ በአንባቢር፡ ሆኖ፡ ወዲያ፡ ወዲህ፡ ሳይል፡ በአውቀትና፡ በሊሊጥ፡ ብዙ፡
አገር፡ አቅንቷል ። በኋላም፡ የገንደሩ፡ አጼ፡ ተክለ፡ ጊዮርጊስ፡ ከላይ፡ የተጠራችን፡
የኢትዮጵያ፡ ጸላጭች፡ አስከትተው፡ ወደ፡ ሸዋ፡ ዘመቅበት ። ጳሩ፡ ገን፡ ገና፡ ወሩ፡
ላይ፡ ሲደርሱ፡ ታከቱና፡ ገብተዋል፡ አሉ ። የወሉንም፡ ጋላ፡ አልፈው፡ ሸዋ፡ ላይ፡
ከግጥም፡ አገጣጥሞ፡ አስተ፡ ወሰን፡ ጋራ፡ ለመቀጋት፡ እንደግደላካቸው፡ ተረዱትና፡
በየአፍረዋው፡ ተመለሱ፡ ወዲያው፡ ታላቅ፡ ራስ፡ ሃሊ፡ ሸፍቶ፡ ዲያዋውና፡ ሁሉንም፡
ወቅንትን፡ አደረጋቸው ።

ጦርነት፣ አገራችን፣ አሰሪ፣ መብት፣ ብዙ፣ አብያተ፣ ክርስቲያናት፣ ተክሏል። ብዙ፣ ገዢዎችም፣ አቀንቷል። ከዚህም፣ በጥላ፣ በገጽገጽ፣ ሆኖ፣ ግርግር፣ ቀን፣ ሞተና፣ በመሥራት፣ በአንኮበር፣ ግርግር፣ ቤተ፣ ክርስቲያን፣ ተቀበረ።

ጥዕራፍ ፡ ፭ ፡ ገጽ ፡

—|||—

—119—

መገለጫ

አንዳች ፡ ነገር ፡ ለመናገር ፡ ወይም ፡ ለመጻፍ ፡ የፈለግን ፡ እንደሆነ ፡ አድራጊው ፡ ምንን ፡ እንዳደረገ ፡ ወይም ፡ ምንን ፡ እንደተደረገ ፡ ልንናገር ፡ ግድ ፡ ይሆንብናል ፡ ስለዚህም ፡ ገጽን ፡ የንግግር ፡ መፈጸሚያ ፡ አድርገን ፡ እንወያራለን ፡ የግሥ ፡ ቃል ፡ በተወሰነ ረገድ ፡ የንግግር ፡ አሳብ ፡ ሙሉ ፡ ይሆንና ፡ አንድ ፡ ዐረፍተ ፡ ነገር ፡ ተብሎ ፡ ይጠራል ፡

—120—

የንግግር ፡ መፈጸሚያና ፡ ማሠራያ ፡ አድርገን ፡ የምንወያረው ፡ ቃል ፡ «ግሥ» ወይም ፡ አንቀጽ ፡ ይባላል ፡ ግሥ ፡ ጠቅላላ ፡ ስሙ ፡ አንቀጽ ፡ የውስጥ ፡ ስሙ ፡ ነው ፡

አንቀጽ ፡ መባሉ ፡ በር ፡ መወሰን ፡ መክልከያ ፡ እንደሆነ ፡ ቃላትም ፡ በርሱ ፡ ይወሰኑበታልና ፡ ስለዚህ ፡ ነው ፡ አንቀጽ ፡ ከግዕዝ ፡ የመጣ ፡ ቃል ፡ ነው ፡ ትርጓሜውም ፡ በር ፡ ማለት ፡ ነው ፡

ግሥ ፡ መባሉ ፡ በለ ፡ ብዙ ፡ ጓዝ ፡ ባለ ፡ ብዙ ፡ ሠራዊት ፡ ስለሆነ ፡ ነው ፡ ግሥ ፡ የብዛትን ፡ ነገር ፡ የሚያመለክት ፡ ቃል ፡ ስለሆነ ፡ «ሰማይ ፡ ከነግሡ ፡ ምድር ፡ ከነልብሱ» ፡ ተብሎ ፡ ይተረታል ፡ ከሊቃውንት ፡ ወገን ፡ «ጌዎ» ያለውን ፡ የግዕዝን ፡ ቃል ፡ ይዘው ፡ ግሥ ፡ ማለት ፡ ገሰጋሽ ፡ ማለት ፡ ነው ፡ ብለው ፡ የሚተረጉሙ ፡ አሉ ፡ አንዳንዶች ፡ ደግሞ ፡ «ግሰንግስ» ፡ ያለውን ፡ አማርኛ ፡ ይዘው ፡ ጓዝ ፡ ብዙ ፡ ማለት ፡ ነው ፡ ብለው ፡ ይተረጉማሉ ፡ ያም ፡ ሆነ ፡ ይህ ፡ ምሥጢሩ ፡ አንድ ፡ ዓይነት ፡ ነው ፡

—121—

የንግግርን ፡ አሳብ ፡ በግልጽ ፡ ለማሰማትና ፡ አንድ ፡ ዐረፍተ ፡ ነገር ፡ ለማድረግ ፡ ስንፈልግ ፡ አጅግ ፡ በያንስ ፡ ፩ ባለቤትና ፡ ፩ ግሥ ፡ ሊኖሩን ፡ ያስፈልጋል ፡

አጅ ፡ ውሻ ፡ ጮኸ ፡ ዝናም ፡ ዘነመ ፡ አባት ፡ ልጁን ፡ ቀጣ ፡

እነሆ ፡ በዚህ ፡ በተሰጠው ፡ ማስረጃ ፡ «ውሻ ፡ ዝናም ፡ አባት» የተባሉት ፡ ሰዎች ፡ ብቻቸውን ፡ ተነግረው ፡ ቢሆን ፡ ኖሮ ፡ ምንን ፡ እንዳደረጉ ፡ ወይም ፡ ምንን ፡ እንደተደረጉ ፡ ለማወቅ ፡ በልተቻለም ፡ ነበር ፡ ነገር ፡ ግን ፡ የግሥ ፡ ቃል ፡ «ውሻ ፡ ዘነመ ፡ ቀጣ» ፡ ሲወስድባቸው ፡ ድርጊታቸው ፡ ወይም ፡ ሁኔታቸው ፡ ተገልጿ ፡ ይታወቃል ፡

ክፍል ፡ ፩ ፡ የግሥ ፡ ጠባይና ፡ ዓይነት ፡

—122—

(፩) የግሥ ፡ ጠባዮች ፡

ግሥ ፡ ፫ ፡ ጠባዮች ፡ አሉት ፡ እነርሱም ፡ ገቢር ፡ ተገብር ፡ ወላዋይ ፡ ናቸው ፡

—123—

ገቢር ፡ ግሥ ፡

ገቢር ፡ ግሥ ፡ የሚባለው ፡ ለአንቀጽ ፡ ርቱዕ ፡ ተሳቢ ፡ (ወይም ፡ ቀጥታ ፡ ተሳቢ) የሚያሻ ፡ የሆነ ፡ እንደሆነ ፡ ነው ፡ ርቱዕ ፡ ተሳቢ ፡ የሚታወቀው ፡ በቃሉ ፡ መድረሻ ፡ ላይ ፡ ን ፡ የሚል ፡ የገቢር ፡ ምልክት ፡ ሲወሰድበት ፡ ነው ፡ (በ124 ፡ ቁ. (ሀ ፡ ለ) ፡ ተመልከት) ፡ በዚህ ፡ ጊዜ ፡ የአንቀጽ ፡ ጠባይ ፡ ገቢር ፡ ነው ፡ ይባላል ፡ ን ፡ የገቢር ፡ ምልክት ፡ ሊሆን ፡ በቀጽል ፡ ክፍል ፡ ጠቃሽ ፡ አመልካች ፡ ተብሎ ፡ እንደተመደበና ፡ ትርጓሜው ፡ ያ ፡ ማለት ፡ እንደሆነ ፡ ከዚህ ፡ በፊት ፡ በ113 ቁ. አሳይተናል ፡

—124—

ተሳቢው ፡ በለዘርፍ ፡ ወይም ፡ ባለቀጽል ፡ በሆነ ፡ ጊዜ ፡ የገቢሩ ፡ ምልክት ፡ ን ፡ በዘርፍ ፡ ወይም ፡ በቀጽሉ ፡ ላይ ፡ ይውላል ፡ (አጅ.ሐ ፡ ተመልከት) ፡ እንደዚሁ ፡ ደግሞ ፡ ዘርፉ ፡ ወይም ፡ ቀጽሉ ፡ ለራሱ ፡ በለዘርፍ ፡ የሆነ ፡ እንደሆነ ፡ የገቢሩ ፡ ምልክት ፡ ን ፡ በዘርፉ ፡ በተሳቢውም ፡ ላይ ፡ ይውላል ፡ (አጅ.መ ፡ ተመልከት) ፡

- አጅ ፡
- (ሀ) ዳዊት ፡ ጎልያድን ፡ ገደለ ፡
 - (ለ) ዮሐንስ ፡ ልብሱን ፡ ቀደደ ፡
 - (ሐ) ያዕቆብ ፡ ሃይቱን ፡ ነገድ ፡ ወለደ ፡
 - (መ) አብርሃም ፡ የኢየሩሳሌምን ፡ ንጉሥ ፡ መልክዲደቅን ፡ አገኘው ፡

—125—

ተገብር ፡ ግሥ ፡

ተገብር ፡ ግሥ ፡ የሚባለው ፡ ለአንቀጽ ፡ ርቱዕ ፡ ተሳቢ ፡ የማያሻው ፡ የሆነ ፡ እንደሆነ ፡ ነው ፡ ተገብር ፡ ግሥ ፡ ያለምንም ፡ ተሳቢ ፡ ይነገራል ፡ (አስረጅ ፡ ሀ ፡ ተመልከት) ፡ ጻሩ ፡ ግን ፡ ኢርቱዕ ፡ ተሳቢን ፡ (ቀጥታ ፡ ያልሆነ ፡ ተሳቢን) ለማግኘት ፡ ይችላል ፡ (አስረጅ ፡ ለ.ሐ ፡ ተመልከት) ፡ ይኸውም ፡ ኢርቱዕ ፡ ተሳቢ ፡ በመስተዋድድ ፡ የሚገዛ ፡ ቃል ፡ ነው ፡

- አስረጅ ፡
- (ሀ) ያዕቆብ ፡ አረጀ ፡
 - (ለ) ያዕቆብ ፡ ወደ ፡ ግብጽ ፡ ወረደ ፡
 - (ሐ) ሰሎሞን ፡ በኢየሩሳሌም ፡ ላይ ፡ ነገሠ ፡

-126-

ወላዊ፡ ገሥ ።

ወላዊ፡ ገሥ፡ የሚባለው፡ አንቀጽ፡ በገቢርም፡ በተገባርም፡ ለማሰር፡ (ለመቀባ፡) የሚችል፡ የሆነ፡ እንደሆነ፡ ነው።

አጅ፡ ውጪት፡ ወደ፡ አገሩ፡ ሄደ። ወደም፡ አገሩን፡ ሄደ።

ውጪት፡ ወደ፡ ቤቱ፡ ገባ፤ ወደም፡ ቤቱን፡ ገባ፡ ይላል።

ላሩ፡ ግን፡ ይህ፡ ውሳኔ፡ የሚጣሰበት፡ ምክንያት፡ ስላለ፡ የሚከተለውን፡ ተ. ቁ. 127፡ እደ።

-127-

ወላዊ፡ ገሥ፡ የተባለውን፡ ውሳኔ፡ ከሊቃውንት፡ ወገን፡ የማይቀበሉ፡ አሉ። ምክንያቱም፡ ይህ፡ ነው። (ውጪት፡ አገሩን፡ ሄደ፡ በላ፡ ጊዜ፡ ን፡ ክፍሉ፡ ከመስተዋድድ፡ ነው፡ እንጂ፡ ከተጠቃሽ፡ አመልካች፡ አይደለም። ትርጓሜውም፡ ወደ፡ ግለት፡ ይሆናል፡ ባለው፡ ይወሰናሉ። ደራሲውም፡ ይህን፡ ውሳኔ፡ ያመለክታል።

-128-

(ዩ) የገሥ፡ ዓይነቶች።

ገሥ፡ በ፫፡ ታላላት፡ ዓይነቶች፡ ተመድቦ፡ ይነገራል። እነርሱም፡ ተሸጋፊ፡ ገሥ፡ የማይሻገር፡ ገሥ፡ ነባር፡ ገሥ፡ ይባላሉ።

እነዚህም፡ ፫፡ ዓይነቶች፡ በቅኔ፡ ትምህርት፡ ቤት፡ ገቢር፡ ተገባር፡ በተባለው፡ ክፍል፡ ተጠቅልለው፡ ይነገሩ፡ ነባር። በሁኑ፡ ውሳኔ፡ ግን፡ የተለየ፡ ነገር፡ አለ። ልዩነቱንም፡ በሚከተለው፡ መመልከት፡ ነው።

-129-

ተሸጋፊ፡ ገሥ ።

የአንቀጽ፡ ገባር፡ በአድራጊው፡ ላይ፡ ብቻ፡ ተወስኖ፡ ሳይቀር፡ ወደ፡ ተደራጊው፡ ያለፈ፡ እንደሆነ፡ ግሙ፡ ተሸጋፊ፡ ይባላል። ጠባብ፡ ገቢርነት፡ ነው።

አጅ፡ አባት፡ ልጁን፡ አስተማረ።

ዳዊት፡ ጎልያድን፡ ገደለ።

-130-

ተሸጋፊ፡ ገሥ፡ አንዳንድ፡ ጊዜ፡ ድርብ፡ ተሰቢን፡ ይዞ፡ ይገኛል። በዚህም፡ ጊዜ፡ የገቢሩ፡ ምልክት፡ ን፡ በመጀመሪያው፡ ተሰቢ፡ ላይ፡ ብቻ፡ ይሆንና፡ ከዘግው፡ ላይ፡ ይቀራል። ምሥጢሩ፡ ሲመረመር፡ ግን፡ የመስተዋድድ፡ ቃል፡ ውስጠ፡ ቀሪ፡ ሆኖ፡ የጉደለ፡ ነው።

አስረድ፡ አስተማሪ፡ ልጁን፡ ለዋሰው፡ አስተማሪ፡ (—ለልጁ፡ ለዋሰውን፡ አስተማሪ።)

ኢየሱስ፡ ውኃን፡ ጠጅ፡ አደረገ። (—ውኃን፡ ጠጅ፡ እንዲሆን፡ አደረገ።)

-131-

የማይሻገር፡ ገሥ ።

የአንቀጽ፡ ገባር፡ ወደሌላ፡ ሳያልፍ፡ በአድራጊው፡ ላይ፡ ብቻ፡ ተወስኖ፡ የሚቀር፡ ሲሆን፡ ግሙ፡ የማይሻገር፡ ይባላል።

ገቢርነት፡ ወይም፡ ተገባርነት፡ ይሰማማል።

አጅ፡ ውጪት፡ ልብሱን፡ ለበሰ።

ሰሎሞን፡ መንግሥትን፡ ወረሰ።

ያዕቆብ፡ አርጅቶ፡ ሞተ።

ውጪት፡ ወደ፡ ቤቱ፡ ሄደ።

-132-

ነባር፡ ገሥ ።

አንድ፡ ገሥ፡ ደንብ፡ ሙሉ፡ እርባታ፡ የሌላቸው፡ ግሦች፡ በግብራቸው፡ ነባር፡ ገሥ፡ ተብለው፡ ይጠራሉ። ነባር፡ ግለት፡ ወዲያ፡ ወዲህ፡ የማይል፡ ተቀማጭ፡ ግለት፡ ነው። እነዚህም፡ ግሦች፡ እንደሌሎቹ፡ ሁሉ፡ በአሰማድ፡ ተዘርዝረው፡ ስለማይረቡ፡ ነባር፡ ተብለዋል። እንደነዚህ፡ ያሉት፡ ግሦች፡ ብዙ፡ አይደሉም። ቀንኞቹም፡ (ሀ) የመሆን፡ ገሥ፡ (ለ) የመኖር፡ ገሥ፡ ናቸው።

-133-

የመሆን፡ ገሥ፡ ነው፡ ነበረ፡ . . . የሚል፡ ቃልን፡ እየወለደ፡ ይረባል።

የመኖርም፡ ገሥ፡ አለ፡ ኖረ፡ . . . የሚል፡ ቃልን፡ እየወለደ፡ ይረባል።

አለ፡ የሚለው፡ ቃል፡ ላልቶ፡ ሲነበብ፡ የመኖርን፡ ምግባር፡ ያመለክታል።

ይኸውም፡ እግዚአብሔር፡ ብርሃን፡ ይዞን፡ አለ፡ እንደማለት፡ ነው። ጠብቆ፡ ሲንቡብ፡ ግን፡ የመኖርን፡ ምግባር፡ ይገልጻል። በዚህ፡ ተራራ፡ ለአብ፡ የሚሰማቅበት፡ ጊዜ፡ አለ፡ እንደማለት፡ ነው።

-134-

ከዚህ፡ በላይ፡ የተነገሩት፡ የመሆንና፡ የመኖር፡ ግሦች፡ በአንቀጽነታቸው፡ ራሳቸውን፡ ችለው፡ በገቡ፡ ጊዜ፡ እንደ፡ ገሥ፡ ደንብ፡ በ፫ቱም፡ መደቦች፡ ሊረቡ፡ ይችላሉ። ይኸውም፡ ነባርነት፡ ነባርነት፡ ነባርነት፡ ነባርነት፡ አለሁ፡ አለሁ፡ አለች፡ አለች፡ . . . እንደማለት፡ ነው። ደግሞ፡ ረዳት፡ ሆነው፡ በብዙ፡ አንቀጽ፡ ላይ፡ እየተደረቡ፡ በገቡ፡ ጊዜ፡ እንደሚከተለው፡ ይሆናሉ። (ቁ. 135፡ 136 እደ።)

— 135 —

የመሆን፡ ግሥ፡ « ነበረ፡ « መድረሻውን፡ ሳድስ፡ አድርጎ፡ ነበር፡ »
ተብሎ፡ በቦታው፡ መደቦች፡ ይገባል፡ ይኸውም፡ መጥቻ፡ ነበር፡ መጥተህ፡ ነበር፡ መጥታ፡ ነበር፡ መጥቶ፡ ነበር፡ . . . እንደማለት፡ ነው፡ »

— 136 —

የመኖር፡ ግሥ፡ « አለ » በነጠላ፡ ቁጥር፡ በ፩ኛ፡ መደብና፡ በ፫ኛ፡ መደብ፡ በእንስት፡ ጾታ፡ (መጥቻአለሁ፡ መጥታለሁ፡ ብሎ፡) ከሚለውጥ፡ በቀር፡ በሌሎች፡ ላይ፡ መድረሻውን፡ ሳድስ፡ አድርጎ፡ አል፡ ተብሎ፡ ይገባል፡ ይኸውም፡ መጥተህ፡ አል፡ መጥተህ፡ አል፡ መጥቶ፡ አል፡ መጥተን፡ አል፡ መጥቶ፡ አለሁ፡ መጥተው፡ አል፡ ይላል፡ ማለት፡ ነው፡ »

— 137 —

አ የተጠራውን፡ ፊደል፡ አናገር፡ ድምፁን፡ አውርሶ፡ መታወቅ፡ ልማዱ፡ ነው፡ ስለዚህም፡ ከዚህ፡ በላይ፡ በ136 ቁ. ያመለክትናቸው፡ ቃላት፡ « መጥቻለሁ፡ መጥተሃል፡ መጥተሃል፡ መጥቷል፡ መጥታለሁ፡ መጥተናል፡ መጥታችኋል፡ መጥተዋል፡ » ተብለው፡ ይጻፋሉ፡ »

፩ኛ፡ መልመኛ ።

(ሀ) — ግሥ፡ ስንት፡ ጠባቦች፡ አሉት? ግሥ፡ ማለት፡ ምን፡ ማለት፡ ነው?

በገቢር፡ ግሥ፡ የሚነገር፡ ፩ ዐረፍተ፡ ነገር፡ ጻፍ፡ »

በተገባር፡ ግሥ፡ የሚነገር፡ ፩ ዐረፍተ፡ ነገር፡ ጻፍ፡ »

የማይሻገር፡ ግሥ፡ እንዴት፡ ያለ፡ ዓይነት፡ ነው? »

ከማይሻገር፡ ግሥ፡ ፩፡ ቃላትን፡ ተናገር፡ »

ከተሻገረ፡ ግሥ፡ ፩፡ ቃላትን፡ ተናገር፡ »

ወላዋይ፡ ግሥ፡ እንዴት፡ እንደሆነ፡ በምሳሌ፡ አስረጻ፡ »

ነበር፡ ግሥ፡ የተባሉትን፡ ቃላት፡ ቆጥረህ፡ አስታውቅ፡ »

(ለ) — ከዚህ፡ በታች፡ ከተጻፈው፡ ምንበብ፡ ግሥችን፡ በየጠባያቸውና፡ በየዓይነታቸው፡ እየለየህ፡ አስታውቅ፡ »

ምንባብ ።

መርድ፡ አገማች፡ ወሰን፡ ሰገድ፡ በአባቱ፡ በመርድ፡ አገማች፡ አስፋ፡ ወሰን፡ ዘመን፡ አበጋዝ፡ ሆኖ፡ በውሳኔነት፡ ይገዛ፡ ነበር፡ አባቱ፡ ሲሞቱ፡ አልጋውን፡ ያዘ፡ ሰውየውም፡ ኃይለኛና፡ ስመ፡ ጥር፡ ጀግና፡ ነበር፡ ይባላል፡ በጋሻው፡ ብዙ፡ አገሮችን፡

አቅንቷል፡ ከተማውን፡ ከፍ፡ ያለ፡ ስፍራ፡ አይቶ፡ ቁንዲ፡ ላይ፡ አደረገው፡ ያጤ፡ ዘርዐ፡ ያቆቆብ፡ ከተማ፡ የነበረውን፡ ደብረ፡ ብርሃንን፡ እንደገና፡ የመሠረተ፡ እርሱ፡ ነው፡ ደብረ፡ ሊባላቸውና፡ ሌሎችንም፡ አብያተ፡ ክርስቲያናት፡ ለመሥራት፡ አስጀምሮ፡ ነበር፡ »

መርድ፡ አገማች፡ ወሰን፡ ሰገድ፡ አንድ፡ ጊዜ፡ ሕዝቡን፡ ሰበሰባና፡ ስሜን፡ ራስ፡ ብለህ፡ ጥራኝ፡ አለዚያ፡ እቀጣሃለሁ፡ ብሎ፡ አስገደደው፡ ከዚህ፡ በኋላ፡ ራስ፡ ወሰን፡ ሰገድ፡ እየተባለ፡ ያጠራ፡ ጀመር፡ እያደረግን፡ ኃይል፡ ተሰማውና፡ ወደ፡ ጎንደር፡ ለመዝመት፡ አስቦ፡ በዚያ፡ ዘመን፡ ወደነበረው፡ ወደ፡ ራስ፡ ጉግሣ፡ እነሆ፡ መምጣቱ፡ ነውና፡ ድልድል፡ ስፍራ፡ ይዘህ፡ ጠብቀኝ፡ ብሎ፡ ላከበት፡ ይባላል፡ ነገር፡ ግን፡ መኳንንቶቹ፡ ወደ፡ ጎንደር፡ መዝመትን፡ አልወደዱምና፡ በአንድ፡ ጠንቋይ፡ ምዝር፡ ብርቱውን፡ አሳቡን፡ አደከሙት፡ ሲዝልም፡ አይተው፡ ሰኔ፡ ፩፡ ቀን፡ (ሰኞ) ፲፮፻፩፡ ዓ.ም፡ በ፩፡ በባሪያው፡ እጅ፡ አስገደሉትና፡ ባቀናው፡ ከተማ፡ በቁንዲ፡ ተቀበረ፡ ራስ፡ ወሰን፡ ሰገድ፡ የግዛቱ፡ ዘመን፡ ፪፡ ዓመት፡ ተመንፈቅ፡ ያህል፡ ነው፡ — ከዚህ፡ በኋላ፡ ልጁ፡ ሣህለ፡ ሥላሴ፡ በዙፋኑ፡ ተተክ፡ »

ክፍል፡ ፪፡ አዕማድ ።

— 138 —

መግለጫ፡

አዕማድ፡ የሚባሉት፡ ለግሥ፡ እርባታ፡ መነሻ፡ መቋቋሚያ፡ የሚሆኑት፡ ግሥች፡ ናቸው፡ በነጠላ፡ ቁጥር፡ ዐምድ፡ ይባላል፡ በብዙ፡ ቁጥር፡ ግን፡ አዕማድ፡ ወይም፡ ዐምዶች፡ ያሰኛል፡ የዐምድ፡ ትርጓሜው፡ ምሰሶ፡ ማለት፡ ነው፡ ምሰሶ፡ ቤትን፡ አጽንቶ፡ እንዲያቆመው፡ በነዚህም፡ ግሥች፡ አንቀጾች፡ ይቋቋሙባቸዋልና፡ በዚህ፡ ምሳሌ፡ ተሰይሟል፡ »

— 139 —

የአዕማድ፡ ደንበኛ፡ ቁጥራቸው፡ ፩፡ ነው፡ እነርሱም፡ አድራጊ፡ አስደራጊ፡ አደራራጊ፡ ተደራራጊ፡ ተደራራጊ፡ ተብለው፡ ያጠራሉ፡ ከነዚህም፡ አደራራጊና፡ ተደራራጊ፡ አንዳንድ፡ ጊዜ፡ ድርብ፡ ዐሥድ፡ ይዘው፡ ይገኛሉ፡ እንዲሁም፡ ሲሆን፡ አዳራጊ፡ ተደራራጊ፡ የሚባሉ፡ ዘመዳም፡ የሆኑ፡ ሌሎች፡ ፪፡ አዕማድ፡ ይጨመሩባቸውና፡ የአዕማድ፡ ቁጥር፡ እስከ፡ ፮፡ ይደርሳል፡ »

— 140 —

ማናቸውም፡ ግሥ፡ የአዕማድን፡ ደንብ፡ በሙሉ፡ ወይም፡ በከፊል፡ መፈጸም፡ አለበት፡ »

—150—

አድራጊና፡ ተደራጊ፡ ዐምዶች፡ የአዕማድ፡ ራሶች፡ መበላቸው፡ ማናቸውም፡ ግሥ፡ በባዕድ፡ መነሻ፡ ረዳትነት፡ ከነሱ፡ ስለሚመሠረት፡ ነው። አድራጊና፡ ተደራጊ፡ ዐምዶች፡ ግን፡ በዕድ፡ መነሻ፡ አይሹም።

አድራጊ፡ ዐምድ፡ መሠረት፡ ሲሆን፡ ተደራጊውን፡ ከዘያው፡ ከርሱ፡ ያስገኛል። ይኸም፡ ገደለ፡ ብሎ፡ ተገደለ፡ ይላል፡ ማለት፡ ነው። ተደራጊ፡ ዐምድም፡ መሠረት፡ ሲሆን፡ አድራጊውን፡ ከርሱ፡ ያስገኛል። ይኸም፡ መጣ፡ ብሎ፡ አመጣ፡ እንደማለት፡ ሁሉ፡ ነው።

—151—

በዕድ፡ መነሻ፡

አርእስተ፡ አዕማድ፡ ከሚሆኑት፡ ግሦች፡ በቀር፡ ለአዕማድ፡ ሁሉ፡ በዕድ፡ መነሻ፡ አላቸው። እነአርሱም፡ አ፡ አስ፡ አስተ፡ ተ፡ ናቸው። በ፡ አ፡ ፊደል፡ የሚነግ፡ ግሥ፡ ሲገጥማቸውም፡ ራብዕ፡ ይሆናሉ። ይኸውም፡ አስ፡ አስታ፡ ታ፡ ይላል፡ ማለት፡ ነው። አስተ፡ የሚለው፡ በዕድ፡ መነሻ፡ በጥቂቶች፡ ግሦች፡ ላይ፡ ብቻ፡ ይገኛል።

	የአድራጊ፡ በዕድ፡ መነሻ፡ ይሆናል፡ አጅ፡ መጣ፡ ብሎ፡ አመጣ፡ ይላል።
አ	የአደራራጊ ፡ ፡ ፡ ፡ ፊለገ፡ ብሎ፡ አፈላለገ፡ ይላል።
	የአዳራጊ ፡ ፡ ፡ ፡ ፊለገ፡ ብሎ፡ አፋለገ፡ ይላል።
አስ	የአስደራጊ ፡ ፡ ፡ ፡ ፊለገ፡ ብሎ፡ አስፈለገ፡ ይላል።
አስተ	የአደራራጊ ፡ ፡ ፡ ፡ አወቀ፡ ብሎ፡ አስተዋወቀ፡ ይላል።
	የተደራጊ ፡ ፡ ፡ ፡ ፊለገ፡ ብሎ፡ ተፈለገ፡ ይላል።
ተ	የተደራራጊ ፡ ፡ ፡ ፡ ፊለገ፡ ብሎ፡ ተፈላለገ፡ ይላል።
	የተዳራጊ ፡ ፡ ፡ ፡ ፊለገ፡ ብሎ፡ ተፋለገ፡ ይላል።

—152—

ጥንት፡ ቀለማቸው፡ በ፡ አ፡ በ፡ ተ፡ የሚጀመር፡ የአዕማድ፡ ሥሮች፡ (=አድራጊ፡ ተደራጊ)፡ በተነገሩ፡ ጊዜ፡ አ፡ ተ፡ በዕድ፡ መነሻ፡ እንዳይባሉ፡ እወቅ። አ፡ ወይም፡ ተ፡ ጥንተ፡ ቀለም፡ የሚሆኑባቸው፡ የአዕማድ፡ ሥሮች፡ (አርእስተ፡ አዕማድ)፡ በጣም፡ ብዙዎች፡ ናቸው። እነሆ፡ ለምሳሌ፡ ጥቂቶችን፡ እንጽፋለን።

አ	{አየ፡ አወቀ፡ አስበ፡	{አድራጊ፡ ርእሰ፡ ዐምድ፡}
	{አስበ፡ አመለጠ፡ አፈጠጠ፡}	{ተደራጊ፡ ርእሰ፡ ዐምድ፡}
ተ	{ተረገመ፡ ተለመ፡ ተወ፡ ተከሰ፡}	{አድራጊ፡ ርእሰ፡ ዐምድ፡}
	{ተነግ፡ ተረፈ፡}	{ተደራጊ፡ ርእሰ፡ ዐምድ፡}

አ፡ ተ፡ ጥንተ፡ ቀለም፡ የሚሆኑአቸውን፡ ግሦች፡ በልዩ፡ ምልክት፡ ለመወሰን፡ እይታልም። የሚሸለውም፡ ምክር፡ ቃላቱን፡ በተለይ፡ ማጥናት፡ ወይም፡ በመዝገብ፡ ቃላት፡ መመልከት፡ ብቻ፡ ነው።

በግ፡ መልመጃ።

- (ሀ) የግሥ፡ አዕማድ፡ ስንት፡ ናቸው? = ፈለገ፡ እገኘ፡ ተቀመጠ፡ ረገመ፡ መረቀ፡ በተባሉት፡ ግሦች፡ አዕማድን፡ እየዘረዘርህ፡ ተናገር።
ርእሰ፡ አዕማድ፡ የተባሉት፡ እነማን፡ ናቸው?
ርእሰ፡ ዐምድ፡ ከሆነው፡ ከአድራጊ፡ መደብ፡ ፳ ግሦችን፡ ለምሳሌ፡ አምጣ።
ርእሰ፡ ዐምድ፡ ከሆነው፡ ከተደራጊ፡ መደብ፡ ፳ ግሦችን፡ ለምሳሌ፡ አምጣ።
- (ለ) ከዚህ፡ በታች፡ ከተጻፈው፡ ምንባብ፡ አዕማድን፡ በየመደባቸው፡ እየለየህ፡ ተናገር። በምንባብ፡ የሚገኘውን፡ ግሥ፡ በአዕማድ፡ ደንብ፡ እየዘረዘርህ፡ ተናገር።

ምንባብ።

የራስ፡ ወሰን፡ ሰገድ፡ ልጆች፡ አቤቶ፡ በኩሩና፡ ሣህለ፡ ሥላሴ፡ ነበሩ። ሥላቄ፡ አቤቶ፡ በኩሩ፡ አበጋዝነት፡ ተሾሞ፡ በመርሐቤቲ፡ ቁላ፡ ይኖር፡ ነበር። ራስ፡ ወሰን፡ ሰገድ፡ በሞተ፡ ጊዜ፡ ወደ፡ ቁንዱ፡ እወጣለሁ፡ ብሎ፡ በነግ፡ የጅሩ፡ ጋላ፡ መንገድ፡ አሳጥቶ፡ አስቀረመ። ስለዚህም፡ ታናሹ፡ ሣህለ፡ ሥላሴ፡ ከሰላ፡ ድንጋይ፡ ተጠርቶ፡ መጣና፡ በአባቱ፡ በራስ፡ ወሰን፡ ሰገድ፡ ዙፋን፡ ላይ፡ ተቀመጠ። ሣህለ፡ ሥላሴ፡ ወዲያው፡ ንጉሠ፡ ሸዋ፡ ተብለው፡ ይጠሩ፡ ጀመር። ሽማግሌዎቻችን፡ እንኳ፡ ሲሟወቁ፡ «በታላቁ፡ ንጉሥ፡ በሣህለ፡ ሥላሴ፡ ጊዜ፡ እንዲህ፡ ሆነ፡ እንዲህ፡ ተደረገ፡» እያሉ፡ የሆነውን፡ ሁሉ፡ ይተርክሉ። የራስ፡ ሣህለ፡ ሥላሴ፡ ንጉሠ፡ ሸዋ፡ የሚልም፡ ደብዳቤ፡ ተገኝቷል። ደግሞ፡ «ዝ፡ መጽሐፍ፡ ዘራስ፡ ሣህለ፡ ሥላሴ፡ ንጉሠ፡ ሸዋ፡ ዝ፡ ከበሮ፡ ዘራስ፡ ሣህለ፡ ሥላሴ፡ ንጉሠ፡ ሸዋ፡» የሚል፡ በየአድባራቱ፡ በየስፍራው፡ ይገኛል።

ሣህለ፡ ሥላሴ፡ በእንክብር፡ ላይ፡ የቅዱስ፡ ሚካኤልን፡ ቤተ፡ ክርስቲያን፡ አሳንጸው፡ አንገለላንና፡ ደብረ፡ ብርሃንን፡ ከተማ፡ አድርገው፡ ይኖሩ፡ ነበር። በዘመናቸው፡ ስመ፡ ጥሩዎች፡ ጀግኖች፡ እነ፡ አቶ፡ መተኮ፡ እነ፡ ቋንቋ፡ ባቡ፡ እንደነበሩ፡ ይተረክል። ሣህለ፡ ሥላሴ፡ በሕዝባቸው፡ ዘንድ፡ የተወደዱ፡ ነበሩ። ፴፬፡ ዓመት፡ ያህል፡ እንደዘቡ፡ ታመሙና፡ አልጋቸውን፡ ለትንሹ፡ ልጃቸው፡ ሰኃይለ፡ መለኮት፡ አውርሰው፡ ደብረ፡ ብርሃን፡ ላይ፡ ጥቅምት፡ ፲፪፡ ፲፭፻፱፡ ዓ፡ ም፡ ዐረፉ። ራሱም፡ ልጃቸው፡ ኃይለ፡ መለኮት፡ እንክብር፡ ወስደው፡ በቅዱስ፡ ሚካኤል፡ ቤተ፡ ክርስቲያን፡ አስቀበሩባቸው።

ክፍል ሀ ፡ የግሥ ፡ ረዳት ።

—153—

የግሥ ፡ ረዳት ፡ የሚባሉት ፡ በቦዝ ፡ አንቀጽ ፡ ላይ ፡ እየተጫኑ ፡ ከዋናው ፡ ግሥ ፡ ጋር ፡ ተቀላቅለው ፡ ማሰሪያ ፡ እንቀጽ ፡ የሚሆኑት ፡ ቃላት ፡ ናቸው ። እነርሱም ፡ በጠቅላላ ፡ የመሆንና ፡ የመኖር ፡ ግሥ ፡ ተብለው ፡ ይጠራሉ ። ማናቸውም ፡ ግሥ ፡ በአድራጊና ፡ በተደራጊ ፡ ወይም ፡ በገዢርና ፡ በተገብር ፡ የተመደበ ፡ ነው ፡ ብለናል ። ስለዚህም ፡ የመሆንና ፡ የመኖር ፡ ግሥ ፡ በማለት ፡ ፈንታ ፡ የመደረግና ፡ የማድረግ ፡ ግሥ ፡ ቢባል ፡ በቀና ፡ ነበር ። ዳሩ ፡ ግን ፡ ምሥጢሩን ፡ በመመልከት ፡ መሆን ፡ መኖር ፡ ተብሎ ፡ ተሰይሟል ።

—154—

የመሆን ፡ ግሥ ፡ በእርባታ ፡ ጊዜ ፡ «ነው ፡ ነበር ፤ ሆነ ፤ አለ ፡ (ላልቶ) ፡ የመረ ፡ ቁየ ፡ አገኘ ፤ » የሚባሉትን ፡ ቃላት ፡ በየስልቱ ፡ ይዞ ፡ ይገኛል ።) በግዕዝ ፡ ከዊን ፡ በዊኖት ፡ ይላል ።) ማናቸውም ፡ ተደራጊ ፡ ግሥ ፡ በምሥጢር ፡ የመሆን ፡ ግሥ ፡ ወገን ፡ ነው ።

—155—

የመኖር ፡ ግሥ ፡ በእርባታ ፡ ጊዜ ፡ «አለ ፡ (ጠብቆ) ፡ ነበረ ፤ » የሚባሉትን ፡ ቃላት ፡ ይዞ ፡ ይገኛል ።

መኖር ፡ የሚባለው ፡ ቃል ፡ በሁለት ፡ ትርጓሜ ፡ ይፈታል ። አለኝታን ፡ ወይም ፡ አለኝ ፡ ማለትን ፡ የሚገልጽ ፡ ሲሆን ፡ ነበር ፡ ግሥ ፡ ነው ፡ በግዕዝ ፡ በ ፡ ነው ። ሲዘረዘርም ፡ ብዩ ፡ ብክ ፡ ብክ ፡ ቦቱ ፡ ... ይላል ። በ ፡ መኖር ፡ ሲሆን ፡ «እምነት ፡ በ ፡ ገብ ፡ አልበ ፡ » ይላል ። የዚህም ፡ ትርጓሜው ፡ ከመኖር ፡ ወደ ፡ አለመኖር ፡ ወይም ፡ ከመገኘት ፡ ወደ ፡ አለመገኘት ፡ ማለት ፡ ነው ።

መኖር ፡ የሚባለው ፡ ቃል ፡ የኑሮን ፡ ወይም ፡ የሕይወትን ፡ ምግባር ፡ የሚገልጽ ፡ ሲሆን ፡ ራሱን ፡ የቻለ ፡ ተደራጊ ፡ ግሥ ፡ ይሆናል ። በግዕዝ ፡ ሐይሙ ፡ ሐይዎት ፡ ወይም ፡ ሀልዎ ፡ ሀልዎት ፡ የሚለው ፡ ነው ። ሀልዎ ፡ ሀልዎት ፡ ከነበሩ ፡ ግሥ ፡ ጋራ ፡ የሚሰማማዙት ፡ ጊዜያት ፡ አለና ፡ በጥንቃቄ ፡ መመልከት ፡ ያስፈልጋል ።

—156—

በመሆንና ፡ በመኖር ፡ ግሥ ፡ ላይ ፡ እየተጨመሩ ፡ የሚነገሩ ፡ ቃላት ፡ ራሳቸውን ፡ ችለው ፡ በተነገሩ ፡ ጊዜ ፡ ግሦች ፡ ተብለው ፡ ይጠራሉ ። እንደሌላውም ፡ ግሥ ፡ ሊረቡ ፡ ይችላሉ ። በኅላፊ ፡ ቦዝ ፡ ወይም ፡ በትንቢት ፡ ቦዝ ፡ ላይ ፡ እየተጨመሩ ፡ በገቡ ፡ ጊዜ ፡ ግን ፡ ረዳቶች ፡ ይባላሉ ። ኅላፊ ፡ ቦዝና ፡ ትንቢት ፡ ቦዝ ፡ ምን ፡ እንደሆነ ፡ ወደፊት ፡ በስድራው ፡ ያነገራል ፡ (ቁ. 181—185 እይ ።)

—157—

ነው ።

ነው ፡ ለመሆን ፡ ግሥ ፡ የአሁን ፡ ጊዜያት ፡ ነው ። ሥረ ፡ ነገሩ ፡ ነ ፡ ነው ። የእርባታ ፡ መሪዎች ፡ «ኘ ፡ ሀ ፡ ሸ ፡ ም ፡ ች ፡ ው ፡ ን ፡ አ ች ፡ ው ፡ አ ሞ ፡ » እየተጨመሩበት ፡ በጥቁር ፡ መደቦች ፡ በአሁን ፡ ጊዜያት ፡ ይረባል ። እነሆ ፡ በአዎንታና ፡ በአሉታ ፡ እንዴት ፡ እንደሚረባ ፡ ከዚህ ፡ በታች ፡ እናመልክታለን ።

መደብ ፡ ጾታ ፡	አዎንታ ፡		አሉታ ፡	
	ነጠላ ፡	ብዙ ፡	ነጠላ ፡	ብዙ ፡
ሸኖ ፡ የወል ፡	ነኝ ፡	ነን ፡	አይደለውም ፡	አይደለንም ፡
ዪኖ ፡	ተባ ፡	ናችሁ ፡	አይደለህም ፡	አይደላችሁም ፡
	እን ፡	ነሽ ፡	አይደለሽም ፡	»
፫ኖ ፡	ተባ ፡	ነው ፡	አይደለም ፡	አይደሉም ፡
	እን ፡	ነች (ናት) ፡	አይደለችም ፡	»

—158—

ነበረ ።

ነበረ ፡ ለመሆን ፡ ወይም ፡ ለመኖር ፡ ግሥ ፡ ረዳት ፡ ይሆናል ።

በመሆን ፡ ግሥ ፡ ክፍል ፡ ረዳት ፡ ሆኖ ፡ ሲነገር ፡ መድረሻውን ፡ ሳይስ ፡ አድርጎ ፡ «ነበር ፡ » ተብሎ ፡ ይገባል ፤ በኅላፊ ፡ ወይም ፡ በትንቢት ፡ ቦዝ ፡ ላይ ፡ እየተጨመሩ ፡ ይረባል ። በኅላፊ ፡ ቦዝ ፡ ላይ ፡ ሲገባ ፡ የሩቅ ፡ ኅላፊ ፡ በትንቢት ፡ ቦዝ ፡ ላይ ፡ ሲገባ ፡ አዋዋይ ፡ እንቀጽ ፡ ይሆናል ።

በኅላፊ ፡ ቦዝ ፡ አንቀጽ ፡ ሲገባ ፡ እንደሚከተው ፡ ይሆናል ።

መደብ ፡ ጾታ ፡	አዎንታ ፡		አሉታ ፡	
	ነጠላ ፡	ብዙ ፡	ነጠላ ፡	ብዙ ፡
ሸኖ ፡ የወል ፡	መጥቺ ፡ ነበር ፡	መጥተን ፡ ነበር ፡	አልመጣም ፡ ነበር ፡	አልመጣንም ፡ ነበር ፡
ዪኖ ፡	ተባ ፡	መጥተህ ፡ ነበር ፡	አልመጣህም ፡ ነበር ፡	አልመጣችሁም ፡ ነበር ፡
	እን ፡	መጥተዝ ፡ ነበር ፡	አልመጣሽም ፡ ነበር ፡	»
፫ኖ ፡	ተባ ፡	መጥቶ ፡ ነበር ፡	አልመጣም ፡ ነበር ፡	አልመጡም ፡ ነበር ፡
	እን ፡	መጥታ ፡ ነበር ፡	አልመጣችም ፡ ነበር ፡	»

የተለመደውን፡ ንግግር፡ በመከተል፡ መጥቼ፡ ነበር፡ ያለውን፡ በአሉታ፡ አልመጣሁም፡ ነበር፡ ብለን፡ ጽረናል ። ጽሩ፡ ግን፡ በጎጃም፡ አማርኛ፡ ከላይ፡ የተጻፉት፡ አሉታዎች፡ «አልመጥቼም፡ ነበር፡ አልመጥተህም፡ ነበር፡» ተብለው፡ ሲነገሩ፡ ይሰማሉ ። ይኸውም፡ ቃል፡ መጥቼ፡ ነበር፡ ከሚለው፡ ከሥረ፡ ነገሩ፡ ጋር፡ የተስማማ፡ ስለሆነ፡ መልካም፡ ውሳኔ፡ መሆኑ፡ አይጠረጠርም ። የመጣሁ፡ አሉታ፡ አልመጣሁም፡ ሊሆን፡ የተገባ፡ ነው ። የመጥቼ፡ ነበር፡ አሉታም፡ አልመጥቼም፡ ነበር፡ ቢል፡ ትክክለኛ፡ መንገድ፡ ነው ።

—159—

በትንቢት፡ ቦዝ፡ ላይ፡ ሲገባ፡ እንደሚከተለው፡ ይሆናል ።

መደብ፡ ጾታ፡	አዎንታ፡		አሉታ፡	
	ነጠላ፡	ብዙ፡	ነጠላ፡	ብዙ፡
ጾኛ፡ የወል፡	እመጣ፡ ነበር፡	እንመጣ፡ ነበር፡	አልመጣም፡ ነበር፡	እንመጣም፡ ነበር፡
ጾኛ፡ ተባ፡	ትመጣ፡ ነበር፡	ትመጡ፡ ነበር፡	አትመጣም፡ ነበር፡	አትመጡም፡ ነበር፡
	እን፡	ትመጧ፡ ነበር፡	አትመጧም፡ ነበር፡	አትመጧም፡ ነበር፡
ጾኛ፡ ተባ፡	ደመጣ፡ ነበር፡	ደመጡ፡ ነበር፡	አይመጣም፡ ነበር፡	አይመጡም፡ ነበር፡
	እን፡	ትመጣ፡ ነበር፡	አትመጣም፡ ነበር፡	አትመጡም፡ ነበር፡

—160—

ነበረ፡ በረዳትነት፡ ሲገባ፡ የግሥ፡ አመሉን፡ ሳይተው፡ ይረባል፡ የሚሉ፡ አሉ ። ይኸውም፡ «መጥቼ፡ ነበርሁ፡ መጥተህ፡ ነበርህ፡ መጥተኸ፡ ነበርኸ፡» አልመጣሁም፡ ነበርሁ፡ አልመጣህም፡ ነበርህ፡ አልመጣኸም፡ ነበርኸ፡» ያሰኛል ። ማለት፡ ነው ። ይህ፡ ንግግር፡ ምንም፡ እንኳ፡ የተለመደ፡ ቢሆን፡ ደረሱው፡ የላይኛውን፡ ውሳኔ፡ (ቁ. 159)፡ በመምረጥ፡ ያጸናዋል ።

—161—

ነበረ፡ በመኖር፡ ግሥ፡ ክፍል፡ ሲነገር፡ የእርባታ፡ መሪዎች፡ «ኛ፡ ሀ፡ ሽ፡ ው፡ ት፡ ን፡ አችሁ፡ አኾሙ» እየተጨመሩበት፡ በኅላፊ፡ ጊዜያት፡ በፍቱም፡ መደቦች፡ ይረባል ። እነሆ፡ በአዎንታና፡ በአሉታ፡ እንዴት፡ እንደሚረባ፡ ከዚህ፡ በታች፡ እናመለክታለን ።

መደብ፡ ጾታ፡	አዎንታ፡		አሉታ፡	
	ነጠላ፡	ብዙ፡	ነጠላ፡	ብዙ፡
ጾኛ፡ የወል፡	ነበረኝ፡	ነበረን፡	አልነበረኝም፡	አልነበረንም፡
	ነበረህ፡	ነበረችሁ፡	አልነበረህም፡	አልነበረችህም፡
ጾኛ፡ ተባ፡	ነበረኸ፡	»	አልነበረኸም፡	»
	ነበረው፡	ነበረችው፡	አልነበረውም፡	አልነበረችውም፡
ጾኛ፡ ተባ፡	ነበረኝ፡	»	አልነበረኝም፡	»

— 162 —

ሆነ ።

ሆነ፡ መወረቱ፡ ከመሆን፡ ግሥ፡ ነው ። ራሱን፡ ችሎ፡ እንደ፡ ግሥ፡ ደንብ፡ በየዋህም፡ በዝርዝርም፡ እርባታ፡ ይረባል ። በረዳትነት፡ መልክ፡ ሲገባ፡ በትንቢት፡ አንቀጽ፡ ላይ፡ እየተመጨረ፡ በቀም፡ ቀሪ፡ ሆኖ፡ ይረባል ።

ይኸውም፡ ይመጣል፡ ሆነ፡ ትመጣለች፡ ሆነ፡ ትመጣለህ፡ ሆነ፡ ይመጣሉ፡ ሆነ፡ ይላል፡ ማለት፡ ነው ። በዚህም፡ ጊዜ፡ ሆነ፡ ምክንያትን፡ ሰጭ፡ ነው፡ እንጂ፡ ዋና፡ ረዳት፡ አይደለም ። ምክንያቱም፡ እነሆ፡ ወይም፡ ስለ፡ በሚል፡ አገባብ፡ የሚተካ፡ ስለሆነ፡ ነው ። ማሰሪያው፡ የጥያቄ፡ ወይም፡ የአንክሮ፡ አንቀጽ፡ ነው ።

አስረጅ፡—ውብሸት፡ ይማግጣል፡ ሆነ፡ ምን፡ ማድረግ፡ ይሻላል ?

(=እነሆ፡ ውብሸት፡ ማገጠ፡ ምን፡ ማድረግ፡ ይሻላል ?)

(=ውብሸት፡ በለማገጠ፡ (ወይም፡ የሚማግጥ፡ ስለሆነ) ምን፡ ማድረግ፡ ይሻላል ?)

—163—

ይሆናል ።

ይሆናል፡ በትንቢት፡ አንቀጽነት፡ በሁለት፡ ወገን፡ ያገለግላል ። ለደንበኛው፡ ግሥ፡ ለመሆን፡ ትንቢት፡ አንቀጽ፡ ነው ።

ለነበሩ፡ ግሥ፡ ለመሆንም፡ ትንቢት፡ አንቀጽ፡ ነው ። በነርሱም፡ መካከል፡ ልዩነቱ፡ ሊታወቅ፡ አይቻልም ።

የግሥ፡ ረዳት፡ ሲሆን፡ በኅላፊና፡ በትንቢት፡ ቦዝ፡ ላይ፡ እየተጫነ፡ ይገባል ። ይኸውም፡ መጥቶ፡ ይሆናል፡ ይመጣ፡ ይቃናል፡ እንደማለት፡ ነው ። በዚህ፡ ጊዜ፡ አጠራጣሪ፡ አንቀጽ፡ ተብሎ፡ ይጠራል ።

— 164 —

አለ፡ (በማጥበቅ፡ ድምፅ ።)

አለ፡ በማጥበቅ፡ ድምፅ፡ ሲነገር፡ ጃኛ፡ በመሆን፡ ግሥ፡ ይኛ፡ በመኖር፡ ግሥ፡ ክፍል፡ ይገባል ።

(ጃኛ) በመሆን፡ ግሥ፡ ክፍል፡ ሲነገር፡ እንደሚከተለው፡ ይሆናል ።

(ሀ) የእርባታ፡ መሪዎች፡ ሁ፡ ሀ፡ ሽ፡ ች፡ ን፡ አችሁ፡ አኾሙ ። እየተጨመሩበት፡ በፍቱም፡ መደቦች፡ ይረባል ። በዚህም፡ ጊዜ፡ ለመሆን፡ ግሥ፡ የቅርብ፡ ጊዜያት፡ ይሆናል ። በአዎንታና፡ በአሉታ፡ እንደሚከተለው፡ ይረባል ።

መደብ ፡ ጾታ ፡	አዎንታ ፡		አሉታ ፡	
	ነጠላ ፡	ብዙ ፡	ነጠላ ፡	ብዙ ፡
፩ኛ ፡ የወል ፡	አለሁ ፡	አለን ፡	የለሁም ፡	የለንም ፡
፪ኛ ፡	ተባ. አለህ ፡	አላችሁ ፡	የለህም ፡	የላችሁም ፡
	አን. አለሽ ፡	»	የለሽም ፡	»
፫ኛ ፡	ተባ. አለ ፡	አሉ ፡	የለም ፡	የሉም ፡
	አን. አለች ፡	»	የለችም ፡	»

— 165 —

(ለ) የግሥ ፡ ረጸት ፡ ሲሆን ፡ በጎሳፊና ፡ በትንቢት ፡ በዝ ፡ ላይ ፡ ተቋኖ ፡ እየገባ ፡ በሶስቱም ፡ መደቦች ፡ ይረባል ፡ በጎሳፊ ፡ በዝ ፡ ሲገባ ፡ ግሡን ፡ የቅርብ ፡ ጎሳፊ ፡ ያደርገዋል ፡ በትንቢት ፡ በዝ ፡ ሲገባ ፡ ግሡን ፡ የአሁን ፡ ጊዜያት ፡ ወይም ፡ ትንቢት ፡ ያደርገዋል ፡ መድረሻውን ፡ ሳድስ ፡ አድርጎ ፡ «አል» ፡ ተብሎ ፡ በአንዳንድ ፡ ስፍራ ፡ ይነገራል ፡ ይኸንንም ፡ በሚከተለው ፡ እናሳያለን ፡

መደብ ፡ ጾታ ፡	የቅርብ ፡ ጎሳፊ ፡ ጊዜያት ፡		የአሁንና ፡ የትንቢት ፡ ጊዜያት ፡	
	ነጠላ ፡	ብዙ ፡	ነጠላ ፡	ብዙ ፡
፩ኛ ፡ የወል ፡	መተፎለሁ = መተፎለህ ፡	መተፎለሁን = መተፎለህን ፡	እመጣለሁ = እመጣለሁ ፡	እንመጣለን ፡
፪ኛ ፡	ተባ. መተህለህ = መተሃል ፡	መተሃህት ፡ አላችሁ ፡	ትመጣለሁ = ትመጣለህ ፡	ትመጣለሁን ፡
	አን. መተሃለሽ = መተሃል ፡	= መተሃህት ፡	ትመጣለሽ = ትመጣለሽ ፡	ትመጣለሁን ፡
፫ኛ ፡	ተባ. መተላለፍ = መተላል ፡	መተላለፍን = መተላለፍን ፡	ይመጣለሁ = ይመጣል ፡	ይመጣለሁን ፡
	አን. መተላለፍች = መተላለፍች ፡	»	ትመጣለሁች = ትመጣለሁች ፡	ትመጣለሁች ፡

ከዚህ ፡ በላይ ፡ የተጻፈው ፡ አርባታ ፡ በአዎንታ ፡ መደብ ፡ ነው ፡ በአሉታም ፡ ሲረባ ፡ «አልመጣሁም ፡ አልመጣም ፡ . . . » ያሳያል ፡ «አልመጣኝም ፡ አልመጣህም ፡ » የሚለው ፡ የገጽቶች ፡ አግርኛ ፡ ለግሥ ፡ ነገሩ ፡ የተመሰረተ ፡ የተሰማማ ፡ ነው ፡ አስተውሎ ፡ የአ ፡ ፊደል ፡ አናጋሪ ፡ ከመሆኑ ፡ የተነሣ ፡ መጥቶአል ፡ በማለት ፡ ፈንታ ፡ መጥቷል ፡ ተብሎ ፡ ይነገራል ፡

— 166 —

(፪ኛ) በመኖር ፡ ግሥ ፡ (ወይም ፡ በአሰኝታ ፡ ግሥ ፡) ሲነገር ፡ እንደሚከተለው ፡ ይሆናል ፡ የአርባታ ፡ መገምገሚያ ፡ «ኛ ፡ ህ ፡ ሽ ፡ ው ፡ ት ፡ ን ፡ አችሁ ፡ » አቀው ፡ እየተሟኑ ፡ በት ፡ በ፫ቱም ፡ መደቦች ፡ ይረባል ፡

እነሆ ፡ በአዎንታና ፡ በአሉታ ፡ እንደት ፡ እንደሚረባ ፡ ከዚህ ፡ በታች ፡ ጽፈን ፡ እናመለክታለን ፡

መደብ ፡ ጾታ ፡	አዎንታ ፡		አሉታ ፡	
	ነጠላ ፡	ብዙ ፡	ነጠላ ፡	ብዙ ፡
፩ኛ ፡ የወል ፡	አለኝ ፡	አለን ፡	የለኝም ፡	የለንም ፡
፪ኛ ፡	ተባ. አለህ ፡	አላችሁ (= አለአችሁ) ፡	የለህም ፡	የላችሁም ፡
	አን. አለሽ ፡	»	የለሽም ፡	»
፫ኛ ፡	ተባ. አለው ፡	አላቸው (= አለአቸው) ፡	የለውም ፡	የላቸውም ፡
	አን. አላት ፡	»	የለህም ፡	»

— 167 —

አለ ፡ (በማላላት ፡ ድምፅ ፡)

አለ ፡ በመላላት ፡ ድምፅ ፡ ሲነገር ፡ በሁለት ፡ ዓይነቶች ፡ ይተረጎማል ፡ ሁለቱም ፡ ዓይነቶች ፡ በምስጢር ፡ እንጂ ፡ በጽሕፈት ፡ አይለያዩም ፡

የመኖርን ፡ ምግባር ፡ ሲገልጽ ፡ ራሱን ፡ የቻለ ፡ አድራጊ ፡ ዐምድ ፡ ይሆናል ፡ ትርጓሜው ፡ ተናገረ ፡ ማለት ፡ ነው ፡ በጎሳፊ ፡ ጊዜያት ፡ እንደሌለው ፡ ግሥ ፡ ሁሉ ፡ የራሱን ፡ በዝ ፡ ይዞ ፡ ይረባል ፡

(ሀ) በአሁን ፡ ጊዜያት ፡ በአዎንታና ፡ በአሉታ ፡ እንደት ፡ እንደሚረባ ፡ ከዚህ ፡ በታች ፡ እናመለክታለን ፡

መደብ ፡ ጾታ ፡	አዎንታ ፡		አሉታ ፡	
	ነጠላ ፡	ብዙ ፡	ነጠላ ፡	ብዙ ፡
፩ኛ ፡ የወል ፡	አለሁ ፡	አለን ፡	አላለሁም ፡	አላለንም ፡
፪ኛ ፡	ተባ. አለህ ፡	አላለችሁ (አላችሁ) ፡	አላለህም ፡	አላለችሁም ፡
	አን. አለሽ ፡	»	አላለሽም ፡	»
፫ኛ ፡	ተባ. አለ ፡	አሉ ፡	አላለም ፡	አላሉም ፡
	አን. አለች ፡	»	አላለችም ፡	»

(ለ) በጎሳ፣ ጊዜያት፣ እንደሚከተለው፡ በአዎንታና፣ በአሉታ፡ ይረባል።

መደብ፡ ጾታ፡	አዎንታ፡		አሉታ፡	
	ነጠላ፡	ብዙ፡	ነጠላ፡	ብዙ፡
ጾታ፡ የወል፡	ብዬ፡ አለሁ፡ (ብያለሁ)	ብለን፡ አል፡ (ብለናል)	አላልሁም፡	አላልንም፡
ጾታ፡ ተባብሮ፡	ብለሁ፡ አል፡ (ብለሃል)	ብላችሁ አል፡ (ብላችኋል)	አላልሁም፡	አላላችሁም
	ብለኸ፡ አል፡ (ብለኸል)	» »	አላልኸም፡	»
ጾታ፡ ተባብሮ፡	ብሎ፡ አል፡ (ብሏል)	ብለው፡ አል፡ (ብለዋል)	አላለም፡	አላሉም፡
	ብላ አለች፡ (ብላለች)	» »	አላለችም፡	»

በጎሳዎች፣ አማርኛ፣ በአሉታው፣ ጊዜ፣ አልብሎም፣ አልብደም፣ አልብለውም፣ አልብለህም፣ . . . ተብሎ፣ ይነገራል። ይኸውም፣ ሥረ፣ ነገሩን፣ የተከተለና፣ የተሰማማ፣ ስለሆነ፣ ጸያፍ፣ ሊባል፣ አይቻልም።

— 168 —

አለ፣ የመሆንን፣ ምግባር፣ የሚገልጽ፣ ሲሆን፣ ረዳት፣ ግሥ፣ ይበላል። በዚህም፣ ጊዜ፣ ከግብር፣ ተውሳክተ፣ ግሥ፣ ለዚሁ፣ የተመደቡትን፣ ቃላት፣ ይዘ፣ ይገባል። ለምሳሌ፡ «ዝም፣ «ቁጭ፣ «ባብ፣ «ዝት፣ እነዚህን፣ የመሰሉ፣ ብዙ፣ ተውሳክተ፣ ግሥ፣ አሉ፣ እነሱም፣ ብቻቸውን፣ ሲነገሩ፣ ምንም፣ ስሜት፣ የላቸውም። ከሌሎችም፣ ግሥች፣ ጋር፣ ዝምድና፣ የላቸውም። ግሥ፣ አለ፣ በተጨማሪም፣ ጊዜ፣ ግን፣ ስሜታቸውን፣ አያገሉ፣ ማሰሪያ፣ አንቀጽ፣ ይሆናሉ።

አስረጅ፡ «ዝም፣ አለ፣ ዝም፣ ብሏል፣ ዝም፣ ብሎ፣ ነበር፣ ዝም፣ ይላል፣ ዝም፣ ማለት፣ ዝም፣ ብሎ፣ እንደማለት፣ ነው። እንደ፣ ግሥ፣ ደንብ፣ በሙሉ፣ ሊረቡ፣ ይችላሉ።

— 169 —

ጀመረ።

ጀመረ፣ በግሥነቱ፣ ሲነገር፣ አድራጊ፣ ዐምድ፣ ነው። በዚያን፣ ጊዜ፣ «ጀመርሁ፣ «ጀመርህ፣ «ጀመርሽ፣ «ጀመረሁ» እያለ፣ እንደሌላው፣ ግሥ፣ ሁሉ፣ በየዋህም፣ በዝርዝርም፣ እርባታ፣ ይረባል።

በረዳትነት፣ ሲገባ፣ ግን፣ መድረሻውን፣ ሰድስ፣ ስድረት፣ «ጀመር፣ «ተብሎ፣ ይነገራል። በትንቢት፣ በዝ፣ ላይ፣ እየተጫነ፣ ይገባል። ይኸውም፣ «እመጣ፣ «ጀመር፣ ትመጣ፣ «ጀመር፣ ትመጣ፣ «ጀመር፣ ይመጣ፣ «ጀመር፣ እንደማለት፣ ነው።

በዚህ፣ ጊዜ፣ ክፍሉ፣ ከመሆን፣ ግሥ፣ ነው። ይመጣ፣ «ጀመር፣ ወይም፣ ይመጣል፣ ሆነ፣ ቢል፣ ምሥጢሩ፣ ፩፣ ወገን፣ ነው።

አንዳንድ፣ መምህራን፣ የግሥ፣ ደንቡን፣ ሳይለቅ፣ ረዳት፣ ይሆናል፣ ብለው፣ ይወስናሉ። ይኸውም፣ እመጣ፣ «ጀመርሁ፣ ትመጣ፣ «ጀመርህ፣ ትመጣ፣ «ጀመርሽ፣ ይመጡ፣ «ጀመሩ፣ . . . » ይላል፣ እንደማለት፣ ነው።

— 170 —

ቂየ።

ቂየ፣ በግሥነቱ፣ ሲነገር፣ ተደራጊ፣ ዐምድ፣ ነው። በዚያን፣ ጊዜ፣ «ቂየሁ፣ «ቂየህ፣ «ቂየሽ፣ «ቂየ፣ . . . » እያለ፣ እንደ፣ ሌላው፣ ግሥ፣ ሁሉ፣ በየዋህም፣ በዝርዝርም፣ እርባታ፣ ይረባል።

በረዳትነት፣ ሲገባ፣ ግን፣ በጎሳ፣ በዝ፣ ላይ፣ እየተጫነ፣ ይገባና፣ እንደ፣ ግሥነቱ፣ ደንብ፣ ይረባል። ይኸውም፣ «መጥቶ፣ «ቂየ፣ «ሄደ፣ «ቂየች፣ እንደማለት፣ ነው። በዚህ፣ ጊዜ፣ ምሥጢሩ፣ ከመሆን፣ ግሥ፣ ይዛመዳል። የሆነ፣ ሆኖ፣ ይህ፣ ቋንቋ፣ የሚነገረው፣ በጥቂቶች፣ አገሮች፣ ላይ፣ ብቻ፣ ነው።

— 171 —

አገኘ።

አገኘ፣ በግሥነቱ፣ ሲነገር፣ አድራጊ፣ ዐምድ፣ ነው። በዚያን፣ ጊዜ፣ አገኘሁ፣ አገኘህ፣ አገኘሽ፣ አገኘ፣ እያለ፣ እንደሌላው፣ ግሥ፣ ሁሉ፣ በየዋህም፣ በዝርዝርም፣ እርባታ፣ ይረባል። በረዳትነት፣ ሲገባ፣ ግን፣ በጎሳ፣ በዝ፣ ላይ፣ እየተጫነ፣ እንደ፣ ግሥነቱ፣ ደንብ፣ ይረባል። በምሥጢር፣ የመሆንን፣ ምግባር፣ ያመለክታል።

አስረጅ፣ ብርሃኑ፣ መጽሐፉን፣ ለማምጣት፣ ቢሄድ፣ ጠፍቶ፣ አገኘው፣ (=አጣው።)

ፈለቀ፣ ወንድሙን፣ ለማየት፣ ቢመጣ፣ ሄዶ፣ አገኘው፣ (=አጣው፣ ወይም፣ ፈለቀ፣ ወንድሙን፣ ለማየት፣ ቢመጣ፣ ሄዶ፣ ቂየው፣ ሳያገኘው፣ ቀረ።)

እነሆ፣ ከዚህ፣ በላይ፣ የተሰጡት፣ ማስረጃዎች፣ የማግኘትንና፣ የመቁየትን፣ ምግባር፣ የሚገልጹ፣ አይደሉም። ብርሃኑ፣ መጽሐፉን፣ ለማምጣት፣ ቢሄድ፣ ጠፍቶ፣ አገኘው፣ ባለ፣ ጊዜ፣ ማጣቱን፣ ነው። እንጂ፣ ከጠፋበት፣ በኋላ፣ ማግኘቱን፣ አያስረዳም። እንደዚሁም፣ ደግሞ፣ «ፈለቀ፣ ወንድሙን፣ ለማየት፣ ቢመጣ፣ ሄዶ፣ አገኘው፣ ወይም፣ ሄዶ፣ ቂየው፣ ባለ፣ ጊዜ፣ ሳያገኘው፣ መቅረቱን፣ ነው። እንጂ፣ ከሄደ፣ በኋላ፣ ማግኘቱን፣ ወይም፣ መቁየቱን፣ አያመለክትምና፣ «አገኘ፣ «ቂየ፣ የግሥ፣ ረዳት፣ መበላቸው፣ ስለዚህ፣ ነው።

ገጽ ስርዓት

ሀ—የግሥ ሥልጣን ስርዓት ስለሆነ ስርዓት?

የመኖር ግሥ ሥልጣን ስርዓት ስለሆነ ስርዓት

የመሆን ግሥ ሥልጣን ስርዓት ስለሆነ ስርዓት

የግሥ ሥልጣን ስርዓት ስለሆነ ስርዓት

«አሰ» የሚለው ስርዓት ስለሆነ ስርዓት

በምሳሌ ስርዓት ስለሆነ ስርዓት

ለምሳሌ ስርዓት ስለሆነ ስርዓት

አምነታ ስርዓት ስለሆነ ስርዓት

ለ—ከዚህ በታች ስርዓት ስለሆነ ስርዓት

ምንጭ

ግህለ ሥልጣን ስርዓት ስለሆነ ስርዓት

በነገሩ በግህለ ሥልጣን ስርዓት ስለሆነ ስርዓት

ኃይለ ሥልጣን ስርዓት ስለሆነ ስርዓት

ኃይለ ሥልጣን ስርዓት ስለሆነ ስርዓት

አንደዚህ ስርዓት ስለሆነ ስርዓት

ክፍል ስርዓት ስለሆነ ስርዓት

— 172 —

የአርባታ ስርዓት ስለሆነ ስርዓት

የአርባታ ስርዓት ስለሆነ ስርዓት

ሀ, የተባለው የአርባታ ስርዓት ስለሆነ ስርዓት

— 173 —

የየዋህ ስርዓት ስለሆነ ስርዓት

የየዋህ ስርዓት ስለሆነ ስርዓት

የዋህ ስርዓት ስለሆነ ስርዓት

— 174 —

የየዋህ ስርዓት ስለሆነ ስርዓት

Table with 4 columns: ስርዓት, ስርዓት, ስርዓት, ስርዓት. Rows include ስርዓት, ስርዓት, ስርዓት, ስርዓት.

በዚህ፡ ወንጠረኝ፡ ውስጥ፡ ለሰጥ-አቶ፡ አልረገጥ-አቶ፡ ለጥባለው፡ ቃል፡ የአ፡ ፊደል፡ ተውጦ፡ ለሰጥ-አቶ፡ አልረገጥ-አቶ፡ ተብሎ፡ ይጻፋል።

- 175 -

የእርባታ፡ መሬዎች፡ በመነሻ፡ ላይ፡ እየተጨመሩ፡ ሲገቡ፡ እርባባቸው፡ እንደ ሚከተለው፡ ነው። ይኸንኑም፡ ለመፈለግ፡ በሚለው፡ ግሥ፡ በአዎንታም፡ በአሉታም፡ እያረባን፡ እናሳያለን።

መደብ፡ ደታ፡	አዎንታ፡		አሉታ፡	
	ነጠላ፡	ብዙ፡	ነጠላ፡	ብዙ፡
፩ኛ፡ የወል፡	አ-ፈልጋለሁ፡	አ-ገፈልጋለን	አል-ፈልግም፡	አን-ፈልግም፡
፪ኛ፡	ተባ. ስን. ስን.	ት-ፈልጋለሁ፡	ት-ፈልጋለችሁ፡	አት-ፈልግም፡
		ት-ፈልገንላለሽ፡	»	አት-ፈልገንም፡
፫ኛ፡	ተባ. ስን.	ይ-ፈልጋል፡	ይ-ፈልጋሉ፡	አይ-ፈልግም፡
		ት-ፈልጋለች፡	»	አት-ፈልግም፡

እነሆ፡ በሥረ፡ ነገሩ፡ አልረገጥአለሁ፡ ያለኝ፡ የነበረው፡ «አ» ተውጦ፡ አልረገጥ አለሁ፡ ተብሏል። የቀረውንም፡ በዚሁ፡ አካሄድ፡ ተመልከት።

- 176 -

የዝርዝር፡ እርባታ፡ መሬዎች፡

የእርባታ፡ መሬዎች፡ በዝርዝር፡ እርባታ፡ ጊዜ፡ በመድረሻ፡ ላይ፡ ባቻ፡ ይገኛሉ። እነርሱም፡ «ኝ፡ ሀ፡ ሽ፡ ወ፡ ት፡ አት፡ አቶሁ፡ አቶሁ፡ ልካሁ፡ ልካሁ፡ ዝርዝር፡ እርባታ፡ በየዋህ፡ እርባታ፡ ላይ፡ ተመድቦ፡ እየተዘረዘረ፡ ይረባል።

የዝርዝር፡ እርባታ፡ መሬዎች፡ (ሀ) የተሳቢነትን፡ ምግባር፡ በሚያመለክቱበት፡ ጊዜ፡ የተጠቃሽ፡ ተሳቢ፡ አጻፋ፡ ይባላሉ። ትርጓሜው፡ «እኔን፡ አንተን፡ እርሱን፡ . . . » ማለት፡ ነው። (ቁ. 70 አይ.)

(ለ) የተቀባይነትን፡ ምግባር፡ በሚያመለክቱበት፡ ጊዜ፡ የተቀባይ፡ አጻፋ፡ ይባላሉ። ትርጓሜአቸው፡ ለእኔ፡ ለአንተ፡ ማለት፡ ነው። . . . (ቁ. 70 አይ.)

- 177 -

የተሳቢነትን፡ ምግባር፡ የሚያመለክተውን፡ ዝርዝር፡ እርባታ፡ ከዚህ፡ በታች፡ «መፈለግ» በሚለው፡ ግሥ፡ እናሳያለን። በየዋህ፡ እርባታ፡ ላይ፡ እንደት፡ እንደሚመሠረትም፡ እናመለክታለን። ዝርዝር፡ እርባታ፡ ቁጥሩ፡ እስከ፡ 98፡ ይደርሳል።

ዝርዝር፡ እርባታ፡									
የዋህ፡ እርባታ፡	ነጠላ፡ ቁጥር፡					የብዙ፡ ቁጥር፡			
	፩ኛ፡ መደብ፡	፪ኛ፡ መደብ፡	፫ኛ፡ መደብ፡	፬ኛ፡ መደብ፡	፭ኛ፡ መደብ፡	፩ኛ፡ መደብ፡	፪ኛ፡ መደብ፡	፫ኛ፡ መደብ፡	፬ኛ፡ መደብ፡
	የወል፡ ኝ፡	ተባ. ሀ፡	ስን. ስን.	ተባ. ት. ወ፡	ስን. አት	የወል፡ ኝ፡	የወል፡ አቶሁ፡	የወል፡ አቶሁ፡	የወል፡ አቶሁ፡
አልግሁ፡	—	አልግሁህ፡	አልግሁሽ፡	አልግሁት፡	አልግሁት፡	—	አልግሁትህ፡	አልግሁትህ፡	አልግሁትህ፡
አልግህ፡	አልግህኝ፡	—	—	አልግህሙ፡	አልግህት፡	አልግህን፡	—	አልግህንህ፡	አልግህንህ፡
አልግሽ፡	አልግሽኝ፡	—	—	አልግሽሙ፡	አልግሽት፡	አልግሽን፡	—	አልግሽንህ፡	አልግሽንህ፡
አልግ፡	አልግኝ፡	አልግህ፡	አልግሽ፡	አልግሙ፡	አልግት፡	አልግን፡	አልግትህ፡	አልግትህ፡	አልግትህ፡
አልግች፡	አልግችኝ፡	አልግችህ፡	አልግችሽ፡	አልግችሙ፡	አልግችት፡	አልግችን፡	አልግችንህ፡	አልግችንህ፡	አልግችንህ፡
አልግን፡	—	አልግንህ፡	አልግንሽ፡	አልግንሙ፡	አልግንት፡	—	አልግንትህ፡	አልግንትህ፡	አልግንትህ፡
አልግቶሁ፡	አልግቶሁኝ፡	—	—	አልግቶሁሙ፡	አልግቶሁት፡	አልግቶሁን፡	—	አልግቶሁንህ፡	አልግቶሁንህ፡
አልግት፡	አልግትኝ፡	አልግትህ፡	አልግትሽ፡	አልግትሙ፡	አልግትት፡	አልግትን፡	አልግትንህ፡	አልግትንህ፡	አልግትንህ፡

- 178 -

የተቀባይነትን፡ ምግባር፡ የሚያመለክተውን፡ ዝርዝር፡ እርባታ፡ ከዚህ፡ በታች፡ «ማደል»፡ በሚለው፡ ግሥ፡ እናሳያለን።

ዝርዝር፡ እርባታ፡									
የዋህ፡ እርባታ፡	ነጠላ፡ ቁጥር፡					የብዙ፡ ቁጥር፡			
	፩ኛ፡ መደብ፡	፪ኛ፡ መደብ፡	፫ኛ፡ መደብ፡	፬ኛ፡ መደብ፡	፭ኛ፡ መደብ፡	፩ኛ፡ መደብ፡	፪ኛ፡ መደብ፡	፫ኛ፡ መደብ፡	፬ኛ፡ መደብ፡
	የወል፡ ኝ፡	ተባ. ሀ፡	ስን. ስን.	ተባ. ት. ወ፡	ስን. አት	የወል፡ ኝ፡	የወል፡ አቶሁ፡	የወል፡ አቶሁ፡	የወል፡ አቶሁ፡
አደልሁ፡	—	አደልሁህ፡	አደልሁሽ፡	አደልሁት፡	አደልሁት፡	—	አደልሁትህ፡	አደልሁትህ፡	አደልሁትህ፡
አደልህ፡	አደልህኝ፡	—	—	አደልህሙ፡	አደልህት፡	አደልህን፡	—	አደልህንህ፡	አደልህንህ፡
አደልሽ፡	አደልሽኝ፡	—	—	አደልሽሙ፡	አደልሽት፡	አደልሽን፡	—	አደልሽንህ፡	አደልሽንህ፡
አደል፡	አደልኝ፡	አደልህ፡	አደልሽ፡	አደልሙ፡	አደልት፡	አደልን፡	አደልትህ፡	አደልትህ፡	አደልትህ፡
አደልች፡	አደልችኝ፡	አደልችህ፡	አደልችሽ፡	አደልችሙ፡	አደልችት፡	አደልችን፡	አደልችንህ፡	አደልችንህ፡	አደልችንህ፡
አደልን፡	—	አደልንህ፡	አደልንሽ፡	አደልንሙ፡	አደልንት፡	—	አደልንትህ፡	አደልንትህ፡	አደልንትህ፡
አደልቶሁ፡	አደልቶሁኝ፡	—	—	አደልቶሁሙ፡	አደልቶሁት፡	አደልቶሁን፡	—	አደልቶሁንህ፡	አደልቶሁንህ፡
አደልት፡	አደልትኝ፡	አደልትህ፡	አደልትሽ፡	አደልትሙ፡	አደልትት፡	አደልትን፡	አደልትንህ፡	አደልትንህ፡	አደልትንህ፡

— 179 —

በንኡስ፡ አንቀጽ፡ ክፍል፡ የእርባታ፡ መሬዎች።

የእርባታ፡ መሬዎች፡ በንኡስ፡ አንቀጽ፡ ክፍል፡ ገብተው፡ ይገኛሉ። መድረሻው፡ ግዕዝ፡ የሆነ፡ ገጽ፡ ሁሉ፡ ዓይነቱ፡ አንድ፡ ነው። እርሱንም፡ «ፈለገ»፡ በሚለው፡ አድራጊ፡ ዐዎድ፡ እናሳያለን። መድረሻው፡ ፈቃድ፡ የሆነ፡ ገጽ፡ ገን፡ በመድረሻው፡ ላይ፡ ተ፡ የሚል፡ ባዕድ፡ ፈጽላ፡ ይጨመርበታል። ይህንንም፡ «ገባ»፡ በሚል፡ ተደራጊ፡ ዐዎድ፡ እየአረባን፡ ከዚህ፡ በታች፡ እናሳያለን። (ቁ. 180 እይ።)

— 180 —

ንኡስ፡ አንቀጽ፡ ክፍል፡ ከግብር፡ ስም፡ ስለሆነ፡ ከዚህ፡ በታች፡ እንደተጻፈው፡ በስም፡ ደንብ፡ ይዘረዘራል። መዘርዘሪያውም፡ የዋህ፡ እርባታ፡ ብቻ፡ ነው።

መደብ፡ ጾታ፡	ነጠላ፡	ብዙ፡	ነጠላ፡	ብዙ፡
፩ኛ፡ የወል፡	መፈለጊ፡	መፈለጋችን፡	መግባቱ፡	መግባታችን፡
፪ኛ፡	ተባ. መፈለግህ፡	መፈለጋችሁ፡	መግባትህ፡	መግባታችሁ፡
	እን. መፈለግሽ፡	»	መግባትሽ፡	»
፫ኛ፡	ተባ. መፈለጉ፡	መፈለጋቸው፡	መግባቱ፡	መግባታቸው፡
	እን. መፈለግዎ (ጓ)፡	»	መግባትዎ (ገ)፡	»

— 181 —

ዐዝ፡ አንቀጽ፡ በኅላፊውም፡ በትንቢትም፡ እንደ፡ ገጽ፡ ደንብ፡ በየዋህም፡ በዝርዝርም፡ እርባታ፡ ይነገራል። በየዋህ፡ እርባታ፡ ሲረባ፡ ከዚህ፡ በታች፡ እንደተጻፈው፡ ነው። (ቁ. 182 እይ 1)

— 182 —

ኅላፊ፡ ዐዝ፡ በየዋህ፡ እርባታ፡ ሲረባ፡ እንደሚከተለው፡ ነው።

መደብ፡ ጾታ፡	ነጠላ፡	ብዙ፡	ነጠላ፡	ብዙ፡
፩ኛ፡ የወል፡	ፈለጊ፡	ፈለገን፡	ገብቼ፡	ገብተን፡
፪ኛ፡	ተባ. ፈለገህ፡	ፈለጋችሁ፡	ገብተህ፡	ገብታችሁ፡
	እን. ፈለገሽ፡	»	ገብተሽ፡	»
፫ኛ፡	ተባ. ፈለገ፡	ፈለገው፡	ገብቶ፡	ገብተው፡
	እን. ፈለጋ።	»	ገብታ፡	»

— 183 —

ኅላፊ፡ ዐዝ፡ በዝርዝር፡ እርባታ፡ ሲረባ፡ እንደሚከተለው፡ ነው። ይህንንም፡ መፈለግ፡ በሚለው፡ ገጽ፡ እናሳያለን።

ዝርዝር ፡ እርባታ ።								
የዋህ ፡ እርባታ ፡	ነጠላ ፡ ቁጥር ።					የብዙ ፡ ቁጥር ፡		
	፩ኛ ፡ መ፡		፪ኛ ፡ መደብ ፡		፫ኛ ፡ መደብ ፡	፩ኛ ፡ መ፡	፪ኛ ፡ መ፡	፫ኛ ፡ መደብ ፡
	የወል ፡ ግ	ተባ. ህ	እን. ሀ	ተባ. ሙት	እን. እት	የወል ፡ ግ	የወል ፡ አቅሁ	የወል ፡ አቅሁ
ፈለገ ፡	—	ፈለገህ ፡	ፈለገሽ ፡	ፈለገው ፡	ፈለገት ፡	—	ፈለገላችሁ	ፈለገላችሁ ፡
ፈለገህ ፡	ፈለገሽ ፡	—	—	ፈለገሽው ፡	ፈለገሽት ፡	ፈለገሽን ፡	—	ፈለገሽቸው ፡
ፈለገሽ ፡	ፈለገሽ ፡	—	—	ፈለገሽው ፡	ፈለገሽት ፡	ፈለገሽን ፡	—	ፈለገሽቸው ፡
ፈለገ ፡	ፈለገ ፡	ፈለገህ ፡	ፈለገሽ ፡	ፈለገት ፡	ፈለገት ፡	ፈለገን ፡	ፈለገችሁ ፡	ፈለገችሁ ፡
ፈለጋ ፡	ፈለጋችሁ ፡	ፈለጋህ ፡	ፈለጋሽ ፡	ፈለጋው ፡	ፈለጋት ፡	ፈለጋን ፡	ፈለጋችሁ ፡	ፈለጋችሁ ፡
ፈለገን ፡	—	ፈለገህህ ፡	ፈለገሽሽ ፡	ፈለገሽው ፡	ፈለገሽት ፡	—	ፈለገሽችሁ ፡	ፈለገሽችሁ ፡
ፈለገችሁ ፡	ፈለገችሁ ፡	—	—	ፈለገችሁት ፡	ፈለገችሁት ፡	ፈለገችሁን ፡	—	ፈለገችሁቸው ፡
ፈለገው ፡	ፈለገው ፡	ፈለገውህ ፡	ፈለገውሽ ፡	ፈለገውት ፡	ፈለገውት ፡	ፈለገውን ፡	ፈለገውችሁ ፡	ፈለገውችሁ ፡

የኅላፊ፡ ዐዝ፡ ዝርዝር፡ እርባታ፡ በዐቢይ፡ አንቀጽነት፡ ገብቶ፡ ማሰሪያ፡ ሲሆን፡ ፈለገህ፡ አለሁ፡ ፈለገህ፡ ነበር፡ ፈለገህ፡ ይሆናል፡ እያለ፡ ረዳትን፡ እየያዘ፡ ይነገራል።

— 184 —

ትንቢት፡ ዐዝ፡ በየዋህ፡ እርባታ፡ ሲረባ፡ እንደሚከተለው፡ ነው።

መደብ፡ ጾታ፡	ነጠላ፡	ብዙ፡	ነጠላ፡	ብዙ፡
፩ኛ፡ የወል፡	አፈለግ፡	አንፈለግ፡	አገባ፡	አንገባ፡
፪ኛ፡	ተባ. ትፈለግ፡	ትፈለግ፡	ትገባ፡	ትገቡ፡
	እን. ትፈለግ፡	»	ትገቡ፡	»
፫ኛ፡	ተባ. ይፈለግ፡	ይፈለግ፡	ይገባ፡	ይገቡ፡
	እን. ትፈለግ፡	»	ትገባ፡	»

የትንቢት፡ ዐዝ፡ የዋህ፡ እርባታ፡ በዐቢይ፡ አንቀጽነት፡ ገብቶ፡ ማሰሪያ፡ ሲሆን፡ አፈለግ፡ ነበር፡ አፈለጋለሁ፡ አፈለግ፡ ይሆናል፡ እያለ፡ ረዳትን፡ እየጨመረ፡ ይነገራል።

— 185 —

ትንቢት፡ ዐዝ፡ በዝርዝር፡ እርባታ፡ ሲረባ፡ እንደሚከተለው፡ ነው። ይህንንም፡ መፈለግ፡ በሚለው፡ ገጽ፡ ዘርዘረን፡ እናሳያለን።

ጎላፊ፡ ጊዜያት፡ ያለፈውን፡ ነገር፡ የሚያመለክት፡ ወደደ፡ ፈለገ፡ . . . እ፡ ግ፡ የአውን፡ ጊዜያት፡ አሁን፡ የተደረገውን፡ የሚያመለክት ። ይወድዳል፡ ይፈልጋል፡ . . . እ፡ ግ፡ ትንቢታዊ፡ ጊዜያት፡ ወደፊት፡ የሚሆነውን፡ የሚያመለክት ። ይወድዳል፡ ይፈልጋል፡ . . . እ፡ ግ፡

እነዚህ፡ ደግሞ፡ የዋህ፡ የቅርብ፡ የሩቅ፡ . . . የሚያሰኝ፡ ንኡስ፡ ክፍል፡ አላቸው ። የአሁንና፡ የትንቢት፡ ጊዜያት፡ «በመሆንና፡ በአለኝ፡ ማለት፡» ግሥ፡ ካልሆነ፡ በቀር፡ በሌሎቹ፡ ግሥች፡ ልዩነት፡ የለውም፤ ከላይ፡ እንደተጻፈው፡ በአንድ፡ ዓይነት፡ ቃል፡ ይነገራል ።

—190—

ጸታ፡ —መደብ—፡ ቀጥሮ ።

ግሥ፡ እንደ፡ ስም፡ ሁሉ፡ ተባዕትና፡ አንስት፡ ጸታ፡ የነጠላና፡ የብዙ፡ ቀጥሮ፡ አለው ። ደግሞም፡ እንደ፡ ተውላጠ፡ ስም፡ ፣ መደቦች፡ አሉት ። እነርሱም፡ ጽኑ፡ ይባላሉ ።

ምሳሌ፡ ፈለግሁ፡ ፈለግህ፡ ፈለግሽ፡ ፈለገ፡ ፈለገች፡ ፈለገን፡ ፈለጋችሁ፡ ፈለጉ፡ ይላል፡ ማለት፡ ነው ።

—191—

(ሀ) ዐቢይ፡ አንቀጽ ።

ዐቢይ፡ አንቀጽ፡ ለቃላት፡ ማሰሪያና፡ መፈጸሚያ፡ የሚሆን፡ ቃል፡ ነው ። እነሆ፡ በ፫ቱ፡ ጊዜያቶች፡ እንዴት፡ እንደሚገባ፡ መፈለግ፡ በሚል፡ ግሥ፡ በገቢርና፡ በተገብሮ፡ በ፫ተኛ፡ መደብ፡ ተባ፡ ጸታ፡ ነጠላ፡ ቀጥሮ፡ አያረባን፡ ከዚህ፡ በታች፡ እናሳያለን ።

ጎላፊ፡ ጊዜያት፡	ገቢር፡ ግሥ፡	ተገብሮ፡ ግሥ፡
የዋህ፡ ጎላፊ፡	ፈለገ፡	ተፈለገ፡
የቅርብ፡ ጎላፊ፡	ፈለገክል፡	ተፈለገክል፡
የሩቅ፡ ጎላፊ፡	ፈለገ፡ ነበር፡	ተፈለገ፡ ነበር፡

የአሁንና፡ የትንቢት፡ ጊዜያት፡

የዋህ፡	ይፈልግክል፡	ይፈለጋል፡
የቅርብ፡	ሲፈልግ፡ ነው፡	ሲፈለግ፡ ነው፡

የቅርብ፡ ትንቢት፡ በተወሰነ፡ አካሄድ፡ ካልሆነ፡ በቀር፡ መደበኛነት፡ የለውም ።

—192—

ለ) ትእዛዝ፡ አንቀጽ ።

የማዘዝን፡ ምግባር፡ የሚያመለክት፡ ቃል፡ ሁሉ፡ ትእዛዝ፡ አንቀጽ፡ ይባላል ። እነርሱም፡ እንደ፡ ዐቢይ፡ አንቀጽ፡ ለቃላት፡ ማሰሪያ፡ ይሆናል ።

የአሁን፡ ጊዜያት፡ ይፈልግ፡ ይፈለግ
ትንቢታዊ፡ ጊዜያት፡ እንዲፈልግ፡ ይሁን፡ እንዲፈልግ፡ ይሁን፡
ዋነኛው፡ ትእዛዝ፡ በአሁን፡ ጊዜያት፡ በዩኛው፡ መደብ፡ የሚነገረው፡ ነው፡ ይኸውም፡
«ፈልግ፡ ተፈለግ፡» የሚል፡ ነው ።

—193—

(ሐ) አዋዋይ፡ አንቀጽ ።

አዋዋይ፡ አንቀጽ፡ የተባለው፡ ሙሉታን፡ ምክንያትን፡ ምኞትን፡ ጸጸትን፡ የሚገልጽ፡ ቃል፡ ነው ። በግዕዙ፡ ሰዋሰው፡ «ዘንድ፡ አንቀጽ፡ ወይም፡ ሣልሳይ፡» ተብሎ፡ ይጠራል ። አሁን፡ ግን፡ በአዲስ፡ ሙሉ፡ አዋዋይ፡ አንቀጽ፡ ብለን ፡ ሰይመንዋል ።

—194—

አዋዋይ፡ አንቀጽ፡ «ምክንያታዊ፡ ተምኔታዊ፡» ተብሎ፡ በሁለት፡ አካሄድ፡ ይበፈላል ።

«ምክንያታዊ፡» የተባለው፡ ምክንያትን፡ ይሰጣል፡ እንጂ፡ ማሰሪያ፡ ለመሆን፡ አይችልም ። ዘንድ፡ ለ፡ እንደ፡ ቢ፡ ኖሮ፡ የሚያሰኝ፡ ቃላት፡ በትንቢታዊ፡ በዝ፡ ከ፡ (የ-እንደሆነ) በጎላፊ፡ ጊዜያት፡ ላይ፡ እየተጨመሩ፡ ሲገቡ፡ ምክንያት፡ ገላጭች፡ ይሆናሉ ። ይኸውም፡ «ይፈልግ-ዘንድ፡ እንዲፈልግ፡ ሲፈልግ፡ ቢፈልግ፡ ኖሮ፡ ከፈለገ፡ የፈለገ፡ እንደሆነ፡ እያለ፡ ይረባል፡ ማለት፡ ነው ።

—195—

«ተምኔታዊ፡» የተባለውም፡ የሚከተለው፡ ነው ። (ሀ) በጎላፊ፡ አንቀጽ፡ ላይ፡ በ፡ የሚል፡ ፊደል፡ በስተ፡ መነሻ፡ ሲጨመርበት፡ ማሰሪያ፡ ይሆናል ። አዋዋይ፡ መስተዋጽኦ፡ ቢ፡ ቢ፡ —ኖሮ፡) ምክንያታዊ፡ አዋዋይ፡ ሆኖ፡ 'ይከተለዋል ። በዚህ፡ ጊዜ፡ የጸጸትን፡ ወይም፡ የምኞትን፡ ምግባር፡ ያመለክታል ። ይኸውም፡ በፈለገ፡ ነበር፡ በገባ፡ ነበር፡ ይላል፡ ማለት፡ ነው ። (ለ) በትንቢት፡ በዝ፡ ላይ፡ «ነበር፡» የሚል፡ የግሥ፡ ረዳት፡ እየተጨመረበት፡ ይነገራል ። ይኸውም፡ ይፈልግ፡ ነበር፡ ይገባ፡ ነበር፡ ይላል፡ ማለት፡ ነው ።

—196—

(መ) ንኡስ፡ አንቀጽ ።

በንኡስ፡ አንቀጽ፡ ክፍል፡ የሚነገሩት፡ «አርእስት፡ በዝ፡ አንቀጽ፡ ግጣዊ፡ ቅጽል፡ ዘር፡ ኖሮው ።

አርእስት፡ የተባለው፡ መነሻው፡ ሁልጊዜ፡ «መ» በሚል፡ ፊደል፡ የሚጀመር፡ የነገር፡ ስም፡ ነው ። ግሥ፡ ከእርሱ፡ ስለሚመሠረት፡ አርእስት፡ ተብሎአል ። ምሳሌ ። መፈለግ፡ መግባት፡ መሆን፡ መኖር፡

አርእስት፡ በግብር፡ የነገር፡ ስም፡ ነው፡ ብለናል ። ይሁን፡ እንጂ፡ የብዙ፡ ቁጥር፡ ስለሌለው፡ በዚህ፡ መንገድ፡ ልዩ፡ ጠባይ፡ አለው ።

ምሳሌ፡... መግባት፡ መፈለግ፡... የሚለው፡ ቃል፡... መግባቶች፡ መፈለጎች፡ ተብሎ፡ ወደ፡ ብዙ፡ ቁጥር፡ አይለወጥም ። በምሥጢር፡ አርእስትን፡ የሚመስል፡ ሳቢ ዘር፡ የሚባል፡ ቃል፡ አለ ። እርሱም፡ አፈላለግ ፤ አገባብ፡ እንደማለት፡ ያለ፡ ነው ። ሳቢ ዘር፡ ወደ፡ ብዙ፡ ቁጥር፡ ሊለወጥ፡ ይችላል፡ ይኸውም፡ አፈላለጎች፡ አገባቦች፡ ይላል፡ ማለት፡ ነው ።

ቦዝ፡ አንቀጽ፡ በኅላፊና፡ በትንቢት፡ ጊዜያት፡ ይነገራል ።

ምሳሌ ። ፈልጎ፡ ገብቶ ፤ . . . (ኅላፊ፡ ቦዝ)

ይፈልግ ፤ ይግባ ፤ . . . (ትንቢታዊ፡ ቦዝ ፤)

ቦዝ፡ አንቀጽ፡ ከላይ፡ እንደተጻፈው፡ ብቻውን፡ ሲነገር፡ አንዳች፡ የንግግር፡ ስሜት፡ አይገለጽበትም ። ነገር፡ ግን፡ ከግሥ፡ ረዳቶች፡ ጋር፡ ሲነገር፡ ኅላፊውም፡ ትንቢቱም፡ ማስሪያ፡ አንቀጽ፡ (ወቢይ፡ አንቀጽ፡) ይሆናል ። (ቁ. 153 እይ ።) ኅላፊ፡ ቦዝ፡ ያለ፡ ግሥ፡ ረዳት፡ ከሌሎች፡ ግሦች፡ ጋር፡ ሲነገር፡ የጊዜው፡ ተውሳክ፡ ግሥ፡ ይሆናል ። ይህንንም፡ ሁሉ፡ በሚከተለው፡ ምሳሌ፡ እናስረዳለን ።

ምሳሌ ፤ (ሀ) ማስሪያ፡ አንቀጽ፡ ሲሆን፡ እንደሚከተለው፡ ነው ።

ፈልጎአል ፤ ፈልጎ፡ ነበር፡ ገብቶአል፤ ገብቶ፡ ነበር ።

ይፈልግአል ፤ ይፈልግኝ ነበር ፤ ይገባል ፤ ይገባ፡ ነበር ።

(ለ) ተውሳክ፡ ግሥ፡ ሲሆን፡ እንደሚከተለው፡ ነው ።

ተማሪ፡ መጽሐፉን፡ ፈልጎ፡ አገኘ ።

ተማሪውን፡ ከቤት፡ ገብቶ፡ አየሁት ።

«ግሣዊ፡ ቅጽል፡» በየዋህ፡ ኅላፊ፡ ጊዜያት፡ «የ» በአሁንና፡ በትንቢት፡ ጊዜያት፡ «የም፡ የሚ፡» የሚል፡ መስተዋጥራዊ፡ አገባብ፡ እየተጨመረበት፡ የሚነገር፡ ቃል፡ ነው ። በግሰዝ፡ ስዋሰው፡ «ግልስ፡ ቅጽል፡ ሳድስ፡ ቅጽል፡ ተብሎ፡ ይጠራል ።

ምሳሌ፡ የፈለገ፡ የገባ፡ የሆነ፡ የነበረ ፤ . . . (ኅላፊ፡ ግሣዊ፡ ቅጽል፡)

የሚፈልግ፡ የሚገባ፡ የምሆን፡ የምኖር ፤ . . . (ትንቢታዊ፡ ግሣዊ፡ ቅጽል፡)

«ዘር፡» የሚባለው፡ ከግሥ፡ ከፍል፡ የሚገኘው፡ ወይም፡ ግሥን፡ የሚያስገኝው፡ የግብር፡ ስም፡ ነው ።

ምሳሌ ፤ ፍለጋ፡ ፍላጎት፡ ሁኔታ፡ አለኝታ፡ ይህን፡ የመሰለ፡ ሁሉ፡ ነው ።

(ሀ) የግሥ፡ ስልቶች፡ ስንት፡ ናቸው ?

ወቢይ፡ አንቀጽ፡ እንዴት፡ ያለ፡ ቃል፡ ነው ?

ዋነኛው፡ ትእዛዝ፡ አንቀጽ፡ እንደምን፡ ያለ፡ ቃል፡ ነው ?

አዋዋይ፡ አንቀጽና፡ ንኡስ፡ አንቀጽ፡ እንዴት፡ ያሉ፡ ቃላት፡ ናቸው ?

ለነዚህ፡ ለተጻፉት፡ ጥያቄዎች፡ ለያንዳንዳቸው፡ ሼ፡ ሼ፡ ምሳሌ፡ እምጣ ።

(ለ) አርእስት፡ የተባለውን፡ በምሳሌ፡ ንገረኝ ።

ኅላፊ፡ ቦዝና፡ ትንቢታዊ፡ ቦዝ፡ እንዴት፡ እንደሆነ፡ « መረቀ ፤ ረገመ ፤ ገደለ »

በሚል፡ ግሥ፡ አስረዳኝ ። በወቢይ፡ አንቀጽ፡ ክፍል፡ « ኅላፊ ፤ የአሁንና፡

ትንቢት ፤ » የተባሉትን፡ ጊዜያቶች፡ በነዚህ፡ ግሦች፡ እያረባህ፡ አስረዳኝ ።

ግሣዊ፡ ቅጽል፡ ዘር፡ የሚባለውን፡ በምሳሌ፡ አስረዳኝ ።

(ሐ) ከዚህ፡ ባህሪ፡ ከተጻፈው፡ ምንባብ፡ ፀቱን፡ የነገር፡ ስልቶችና፡ የቱን፡ ጊዜ

ያቶች፡ እየለየህ፡ በየወገኑ፡ አመልክት ።

ከመሳፍንት፡ ዘመን፡ በኋላ፡ አልጋውን፡ የያዙ፡ አጼ፡ ቴዎድሮስ፡ ናቸው ። አጼ፡ ቴዎድሮስ፡ የቀድሞ፡ ስማቸው፡ ከሣ፡ ይባል፡ ነበር ። የትንሽ፡ ራስ፡ ዓሊን፡ ልጅ፡ ወይዘሮ፡ ተዋበችን፡ አግብተው፡ ከራስ፡ ዓሊ፡ በታች፡ በተራ፡ ወታደርነት፡ ሲኖሩ፡ በኑሮአቸው፡ ተመረሩና፡ ሸፈቱ ።

አማታቸው፡ ራስ፡ ዓሊ፡ ወደ፡ ጎጃም፡ ዘምተው፡ ሳሉ፡ ከራስ፡ ዓሊ፡ እናት፡ ከእቲጌ፡ መነን፡ ጋር፡ ተዋጉ ። እቲጌ፡ መነንን፡ ድል፡ አደረጉዋቸውና፡ ወዲያው፡ ራስ፡ ዓሊ፡ ወዳሉበት፡ ወደ፡ ጎጃም፡ ገወገሡ ። ጦርነት፡ ገጥመው፡ ከተዋጉ፡ በኋላ፡ ራስ፡ ዓሊ፡ ድል፡ ሆኑና፡ ሸሹተው፡ ወደ፡ ሸዋ፡ ገቡ ።

ቋረኛው፡ ከሣ፡ አባ፡ ታጠቅ፡ በያገሩ፡ እየተዋጉ፡ አገር፡ ሲያሳምኑ፡ ፪ ዓመት፡ ያህል፡ ቁዩ ። በ፲፱፻፵፭፡ ዓ.ም፡ ወደ፡ ሸዋ፡ መጥተው፡ የሸዋን፡ ባለአልጋ፡ ምኒልክን፡ (በኋላ፡ አጼ፡ ምኒልክ፡ የተባሉትን ፤) አግኝተው፡ ይዘው፡ ተመለሱ ። አጼ፡ ምኒልክ፡ በዚያን፡ ጊዜ፡ የ፲፱፡ ዓመት፡ ልጅ፡ ነበሩ፡ ይባላል ። ከዚያም፡ በኋላ፡ አባ፡ ታጠቅ፡ ከሣ፡ ወደ፡ ስሜን፡ ሄደው፡ ደጃች፡ ውቤን፡ ወግተው፡ ስሜን፡ ላይ፡ በዳላሉ፡ በአፁን፡ ሰላማ፡ እጅ፡ ተቀብተው፡ አጼ፡ ቴዎድሮስ፡ ተብለው፡ ነገሡ ።

የአጼ፣ ቴዎድሮስ፣ የመጀመሪያ፣ አላባቸው፣ መላ፣ ኢትዮጵያን፣ አስማምተው፣
 ሽፍታንና፣ ወንበደን፣ አጥፍተው፣ ለመግዛት፣ ነበር፣ ይበላል። በኋላ፣ ግን፣ በሕዝብ፣
 ጠባይ፣ ተመረፋና፣ የፈተኛው፣ አላባቸው፣ አየጉደለ፣ ሄደ። ከዚህም፣ በኋላ፣ ሊቃ-
 ውንቅና፣ ሕዝቡ፣ አሊረው፣ ከባድ፣ ሰው፣ ጋር፣ አጣሉአቸው። መኳንንቱና፣ በላገሩም፣
 በያለበት፣ ከቃቸው። በመጨረሻም፣ ሰር፣ ሮቤርት፣ ኖፒዶር፣ የሚባል፣ የእንግሊዝ፣
 የጦር፣ አበጋዝ፣ የሀንድ፣ ወታደሮችን፣ ይዘ፣ መጥቶ፣ ከበባቸው። እርሳቸውም፣ ብቃ-
 ቸውን፣ እንደተሩ፣ አይተው፣ ወደ፣ መቅደላ፣ ገቡ። በዚያም፣ የተቃላቸውን፣ ያህል፣
 ከተከላከሉ፣ በኋላ፣ ጦሩ፣ ገፍቶ፣ ቢደርስባቸው፣ አልማረከም፣ ብለው፣ በገዛ፣ እጃቸው፣
 ሕይወታቸውን፣ አላልፈው፣ ሞቱ። ስለ፣ አጼ፣ ቴዎድሮስ፣ ታሪክ፣ ከፍ፣ ያለ፣ መጽሐፍ፣
 ይገኛ፣ ይሆናል።

ከአጼ፣ ቴዎድሮስ፣ ሞት፣ በኋላ፣ የላስታው፣ በላባት፣ ተክለ፣ ጊዮርጊስ፣ አጼ፣
 ተባለው፣ አልጋውን፣ ያዙ። እርሳቸውም፣ ቀድሞ፣ ከአጼ፣ ቴዎድሮስ፣ በታች፣ በተገ-
 ጃነት፣ ላሉ፣ ወሎ፣ ላይ፣ በተደረገው፣ ጦርነት፣ ጀግንነታቸውን፣ በላላዩ፣ ተመስገነው፣
 ታፍረው፣ ይኖሩ፣ ነባር። አጼ፣ ተክለ፣ ጊዮርጊስ፣ ተወላጅነታቸው፣ ነገደ፣ ዛጌ፣ ከሚባ-
 ለው፣ ከአገው፣ ላስታ፣ ነው፣ እንጂ፣ ከሰሎሞን፣ ዘር፣ አድደለም። ስለዚህም፣ ጎጃምች፣
 በየጊዜው፣ እንገዛም፣ እያሉ፣ ስለአወኩአቸው፣ ወደ፣ ጎጃም፣ ዘምተው፣ ነበር። በዚያም፣
 ድል፣ አድርገው፣ ደጃች፣ ተድላን፣ ይዘው፣ አገሩን፣ ለራስ፣ አዳል፣ ሰጥተው፣ ተመለሱ።
 ረዓሙት፣ ያህል፣ እንደገዙ፣ በትግሬ፣ አባ፣ በዝብዝ፣ ደጃች፣ ከሣ፣ ተነሡባቸውና፣ ወደ፣
 ትግሬ፣ ዘመቱ፣ በውጊያውም፣ ላይ፣ ድል፣ ሆነው፣ ተያዙና፣ አባ፣ ሰላማ፣ በሚባል፣
 ስፍራ፣ ታስረው፣ ሞቱ።

ከዚያም፣ በኋላ፣ ደጃች፣ ከሣ፣ (አጼ፣ ዮሐንስ፣ ንጉሠ፣ ነገሥት፣ ተባለው፣ ፲፮፣
 ዓመት፣ ገዙ። ከርሳቸውም፣ ቀጥሎ፣ የሸዋው፣ ንጉሥ፣ አጼ፣ ምኒልክ፣ ንጉሠ፣ ነገሥት፣
 ተባለው፣ ፳፻፣ ዓመት፣ ገዙ። የእነዚህ፣ የሁለቱ፣ ታላላቅ፣ ነገሥታት፣ ታሪክ፣ በሌላ፣
 መጽሐፍ፣ ከፍ፣ እያለ፣ ተጽፎ፣ ይገኛል።

ክፍል ፩፣ የግሥ፣ አረባብ።

— 201 —

የመሆን፣ ግሥ፣

የመሆን፣ ግሥ፣ እርባታ፣ የሚከተለው፣ ነው። እርባታውም፣ በሁለት፣ እኩ-
 ሄድ፣ ይመደባል። ሸኛው፣ ሁኔታን፣ ያመለክታል። ይተኛውም፣ በስፍራው፣ ላይ፣ መገ-
 ኘትን፣ ወይም፣ መኖርን፣ ያመለክታል።

(ሀ) ዐቢይ፣ አንቀጽ።

1. የአሁን፣ ጊዜያት፡

ነጠላ፡	ብዙ፡	ነጠላ፡	ብዙ፡
፩፡ እኔ፡ ነኝ፡	፩፡ እኛ፡ ነን፡	፩፡ እኔ፡ አለሁ፡	፩፡ እኛ፡ አለን፡
ዘ፡ አንተ፡ ነህ፡	ዘ፡ እናንተ፡ ነህትሁ፡	ዘ፡ አንተ፡ አለህ፡	ዘ፡ እናንተ፡ አላችሁ፡
ዘ፡ አንቺ፡ ነሽ፡	ዘ፡ እናንተ፡ ነሽትሁ፡	ዘ፡ አንቺ፡ አለሽ፡	ዘ፡ እናንተ፡ አላችሁ፡
ር፡ እርሱ፡ ነው፡	ር፡ እነርሱ፡ ናቸው፡	ር፡ እርሱ፡ አለ፡	ር፡ እነርሱ፡ አሉ፡
ር፡ እርሷም፡ ነች(ናት)	ር፡ እነርሷም፡ ናቸው፡	ር፡ እርሷም፡ አለች፡	ር፡ እነርሷም፡ አሉ፡

ማስገንዘቢያ፡

የአግርኛ፣ ግሥ፣ እኔ፣ አንተ፡ . . . የሚለው፣ ተውሳጠ፣ ግሥ፣ ሳይጨመርበትም፣
 ሊረባ፣ ይችላል።

2. ጎሳ፣ ጊዜያት

፩፡ ነበርሁ፡	፩፡ ነበርን፡	፩፡ ነበርሁ፡	፩፡ ነበርን፡
ዘ፡ ነበርህ፡	ዘ፡ ነበራችሁ፡	ዘ፡ ነበርህ፡	ዘ፡ ነበራችሁ፡
ዘ፡ ነበርሽ፡	ዘ፡ ነበርሽ፡	ዘ፡ ነበርሽ፡	ዘ፡ ነበራችሁ፡
ር፡ ነበረ፡	ር፡ ነበሩ፡	ር፡ ነበረ፡	ር፡ ነበሩ፡
ር፡ ነበረች፡	ር፡ ነበሩ፡	ር፡ ነበረች፡	ር፡ ነበሩ፡

3. ትንቢታዊ፣ ጊዜያት።

፩፡ እሆናለሁ፡	፩፡ እንሆናለን፡	፩፡ እኖራለሁ፡	፩፡ እንኖራለን፡
ዘ፡ ትሆናለህ፡	ዘ፡ ትሆናለችሁ፡	ዘ፡ ትኖራለህ፡	ዘ፡ ትኖራለችሁ፡
ዘ፡ ትሆናለሽ፡	ዘ፡ ትሆናለችሁ፡	ዘ፡ ትኖራለሽ፡	ዘ፡ ትኖራለችሁ፡
ር፡ ትሆናለህ፡	ር፡ ይሆናሉ፡	ር፡ ይኖራል፡	ር፡ ይኖራሉ፡
ር፡ ትሆናለች፡	ር፡ ይሆናሉ፡	ር፡ ትኖራለች፡	ር፡ ይኖራሉ፡

(ለ) ትእዛዝ፣ አንቀጽ፡

፩፡ ልሁን፡	፩፡ እንሁን፡	፩፡ ልኑር፡	፩፡ እንኑር፡
ዘ፡ ሁን፡	ዘ፡ ሁኑ፡	ዘ፡ ኑር፡	ዘ፡ ኑሩ፡
ዘ፡ ሁኝ፡	ዘ፡ ሁኑ፡	ዘ፡ ኑር፡	ዘ፡ ኑሩ፡
ር፡ ይሁን፡	ር፡ ይሁኑ፡	ር፡ ይኑር፡	ር፡ ይኑሩ፡
ር፡ ትሁን፡	ር፡ ይሁኑ፡	ር፡ ትኑር፡	ር፡ ይኑሩ፡

(ሐ) አዋቂዎች፣ አንቀጽ ።

፩— ምክንያታዊ፣ አዋቂዎች ።

1. ጎሳፊ፣ ጊዜያት ።

ነጠላ፡	ብዙ፡	ነጠላ፡	ብዙ፡
፩— ብሆን፡ ሃሮ፡	፩— ብሆን፡ ሃሮ፡	፩— ሃራ፡ ቢሆን፡	፩— ሃረን፡ ቢሆን፡
፪— ብትሆን፡ ሃሮ፡	፪— ብትሆኑ፡ ሃሮ፡	፪— ሃረህ፡ ቢሆን፡	፪— ሃረሽ፡ ቢሆን፡
፫— ቢሆን፡ ሃሮ፡	፫— ቢሆኑ፡ ሃሮ፡	፫— ሃሮ፡ ቢሆን፡	፫— ሃራ፡ ቢሆን፡

2. የአሁንና፣ የትንቢት፣ ጊዜያት ።

፩— ብሆን፡	፩— ብሆን፡	፩— ብሃሮ፡	፩— ብንሃሮ፡
፪— ብትሆን፡	፪— ብትሆኑ፡	፪— ብትሃሮ፡	፪— ብትሃሩ፡
፫— ቢሆን፡	፫— ቢሆኑ፡	፫— ቢሃሮ፡	፫— ቢሃሩ፡
፬— እሆን፡ ዘንድ፡	፬— እንሆን፡ ዘንድ፡	፬— እሃሮ፡ ዘንድ፡	፬— እንሃሮ፡ ዘንድ፡
፭— ትሆን፡ ዘንድ፡	፭— ትሆኑ፡ ዘንድ፡	፭— ትሃሮ፡ ዘንድ፡	፭— ትሃሩ፡ ዘንድ፡
፮— ይሆን፡ ዘንድ፡	፮— ይሆኑ፡ ዘንድ፡	፮— ይሃሮ፡ ዘንድ፡	፮— ይሃሩ፡ ዘንድ፡

ማስገንዘቢያ ። ከዚህ በላይ፣ የተጻፈው፣ ምክንያታዊ፣ አዋቂዎች፣ «እንድ፡ ል፡» የሚል፣ ቃል፣ እየተጨመረበት፣ ይረባል ። ይኸውም፣ እንደሆን፣ ልሆን፣ እንደሃሮ፣ ልሃሮ፣ ... ይላል፣ ማለት፣ ነው ።

፪— ተምክታዊ፣ አዋቂዎች ።

1. ጎሳፊ፣ ጊዜያት ።

፩— በሆንሁ፡ ነበር፡	፩— በሆንን፡ ነበር፡	፩— በሃሮሁ፡ ነበር፡	፩— በሃሮን፡ ነበር፡
፪— በሆንህ፡ ነበር፡	፪— በሆንህ፡ ነበር፡	፪— በሃሮህ፡ ነበር፡	፪— በሃራህ፡ ነበር፡
፫— በሆን፡ ነበር፡	፫— በሆኑ፡ ነበር፡	፫— በሃረ፡ ነበር፡	፫— በሃሩ፡ ነበር፡

ማስገንዘቢያ ። ከዚህ በላይ፣ የተጻፈው፣ እርባታ፣ «ነበር» የሚለው፣ የግሥ፣ ረዳት፣ ላይጨመረበትም፣ ብቻውን፣ ይነገራል ። ይኸውም፣ «በሆንሁ፡ በሃሮሁ፡ ያሰኛል፣ ማለት፣ ነው ።

2. የአሁንና፣ የትንቢት፣ ጊዜያት ።

ነጠላ፡	ብዙ፡	ነጠላ፡	ብዙ፡
፩— እሆን፡ ነበር፡	፩— እንሆን፡ ነበር፡	፩— እሃሮ፡ ነበር፡	፩— እንሃሮ፡ ነበር፡
፪— ትሆን፡ ነበር፡	፪— ትሆኑ፡ ነበር፡	፪— ትሃሮ፡ ነበር፡	፪— ትሃሩ፡ ነበር፡
፫— ይሆን፡ ነበር፡	፫— ይሆኑ፡ ነበር፡	፫— ይሃሮ፡ ነበር፡	፫— ይሃሩ፡ ነበር፡

(መ)፣ ንኡስ፣ አንቀጽ ።

አርአስት ።

መሆን፡ መሃር፡

በዝ፣ አንቀጽ፡

1. ጎሳፊ፣ ጊዜያት፡

ሆኖ፡ ሃሮ፡

2. የአሁንና፣ የትንቢት፣ ጊዜያት፡

፩— እሆን —	፩— እንሆን —	፩— እሃሮ —	፩— እንሃሮ —
፪— ትሆን —	፪— ትሆኑ —	፪— ትሃሮ —	፪— ትሃሩ —
፫— ይሆን —	፫— ይሆኑ —	፫— ይሃሮ —	፫— ይሃሩ —

ግግግ፣ ቅጽል ።

ጎሳፊ፣ ጊዜያት ። — የነበርሁ፣ የነበርህ፣ እያለ ... ይረባል ።

የአሁን፣ ጊዜያት ። — የአሁኑ፣ የአሁህ፣ እያለ ... ይረባል ።

ትንቢታዊ፣ ጊዜያት ። — የምሆን፣ የምትሆን፣ የምሃሮ፣ የምትሃሮ ... እያለ፣ ይረባል ።

ዘር ።

ሁኔታ፣ አኳኋን፣ መሆን ።

ኑሮ፣ አደኗር፣ መሃር ።

የመሆን፣ ግሥ፣ ሕገ፣ ወጥ፣ ነው ። ክፍሉም፣ ከተደራገ፣ በምድ፣ ስለሆነ፣ ከላይ፣ እንደተጻፈው፣ በየዋህ፣ እርባታ፣ ብቻ፣ ይረባል፣ እንጂ፣ ዝርዝር፣ እርባታ፣ የለውም ።

«ሆን፣ ነበረ፡» የሚባሉት፣ ግሥች፣ በነበሩ፣ ግሥ፣ «በመሆን፡» ውስጥ፣ ጣልቃ፣ ገብተው፣ እንደተነገሩ፣ አስተውል ። ነገር፣ ግን፣ በግሥነት፣ ደንባቸው፣ ተለይተው፣ ሲነገሩ፣ ልዩነት፣ እንዳላቸው፣ ማወቅ፣ የሚያስፈልግ፣ ነው ። በአገባብ፣ ተመልክት ።

— 203 —

የመኖር፡ (ወይም፡ የአለኝ፡ ማለት)፡ ግሥ።

የመኖር፡ ግሥ፡ የሚከተለው፡ ነው። የመኖር፡ ግሥ፡ ሁለት፡ ዓይነት፡ ትርጓሜ፡ አለው። አንደኛው፡ በቦታው፡ ላይ፡ የመኖርን፡ ወይም፡ የመገኘትን፡ ምግባር፡ የሚያመለክተው፡ ነው። የእርሱም፡ መደቡ፡ ከመሆኑ፡ ግሥ፡ ስለሆነ፡ ከዚህ፡ በላይ፡ በቁ፡ 202፡ አረበቡን፡ አሳይተናል። አሁን፡ ግን፡ በልዩ፡ መደብ፡ የምንጽፈው፡ የመኖር፡ ግሥ፡ የማግኘት፡ ወይም፡ የአለኝ፡ ማለት፡ ምግባር፡ የሚገለጽበት፡ ነውና፡ ልዩነቱን፡ በየስልቱ፡ መመርመር፡ ነው።

(ሀ) ዐቢይ፡ አንቀጽ።

1. የአሁን፡ ጊዜያት።

ነጠላ፡	ብዙ፡
አ— አለኝ፡	አ— አለን፡
ዘ— { አለህ፡ አለኸ፡	ዘ— አላችሁ፡
ዘ— { አለው፡ አላት፡	ዘ— አላቸው፡

2. ጎላፈ፡ ጊዜያት።

አ— ነበረኝ፡	አ— ነበረን።
ዘ— { ነበረህ፡ ነበረኸ፡	ዘ— ነበራችሁ።
ዘ— { ነበረው፡ ነበረት፡	ዘ— ነበራቸው።

3. ትንቢታዊ፡ ጊዜያት።

አ— ይኖረኛል፡	አ— ይኖረናል፡
ዘ— { ይኖርሃል፡ ይኖርኸል፡	ዘ— ይኖራችኋል፡
ዘ— { ይኖረዋል፡ ይኖራታል፡	ዘ— ይኖራቸዋል፡

(ለ) ትእዛዝ፡ አንቀጽ።

አ— ይኑረኝ፡	አ— ይኑረን፡
ዘ— { ይኑርህ። ይኑርኸ፡	ዘ— ይኑራችሁ፡
ዘ— { ይኑረው፡ ይኑራት፡	ዘ— ይኑራቸው፡

ግስገንዘቢያ፡ እንዲኖረኝ፡ ይሁን፡ እንዲኖርህ፡ ይሁን፡ እያለም፡ ይረባል።

(ሐ) አዋቂይ፡ አንቀጽ።

ሐ— ምክንያታዊ፡ አዋቂይ።

1. ጎላፈ፡ ጊዜያት።

ነጠላ፡	ብዙ፡
አ— ኖሮኝ፡ ቢሆን፡	አ— ኖርን፡ ቢሆን፡
ዘ— { ኖርህ፡ ቢሆን፡ ኖርኸ፡ ቢሆን፡	ዘ— ኖርአችሁ፡ ቢሆን፡
ዘ— { ኖርት፡ ቢሆን፡ ኖርአት፡ ቢሆን፡	ዘ— ኖርአቸው፡ ቢሆን፡

2. የአሁንና፡ የትንቢት፡ ጊዜያት።

አ— ቢኖረኝ፡	አ— ቢኖረን፡
ዘ— { ቢኖርህ፡ ቢኖርኸ፡	ዘ— ቢኖራችሁ፡
ዘ— { ቢኖረው፡ ቢኖራት፡	ዘ— ቢኖራቸው፡
አ— ይኖረኝ፡ ዘንድ፡	አ— ይኖረን፡ ዘንድ፡
ዘ— { ይኖርህ፡ ዘንድ፡ ይኖርኸ፡ ዘንድ፡	ዘ— ይኖራችሁ፡ ዘንድ፡
ዘ— { ይኖረው፡ ዘንድ፡ ይኖራት፡ ዘንድ፡	ዘ— ይኖራቸው፡ ዘንድ፡

ግስገንዘቢያ፡ ከዚህ፡ በላይ፡ የተጻፈው፡ ምክንያታዊ፡ አዋቂይ፡ ላልገደ፡ ለ፡ የሚል፡ ቃል፡ እየተጨመረበት፡ ይረባል። ይኸውም፡ እንዲኖረኝ፡ ቢኖረኝ፡ . . . ይላል፡ ማለት፡ ነው።

ሐ— ምክንያታዊ፡ አዋቂይ።

1. ጎላፈ፡ ጊዜያት።

እጽትና፡	አ— በኖረኝ፡ ነበር፡	አ— በኖረን፡ ነበር፡
ምኞት፡	ዘ— { በኖረህ፡ ነበር፡ በኖረኸ፡ ነበር፡	ዘ— በኖራችሁ፡ ነበር፡
	ዘ— { በኖረው፡ ነበር፡ በኖራት፡ ነበር፡	ዘ— በኖራቸው፡ ነበር፡

2. የአሁንና የትንቢት ጊዜያት

ጸደቀው ምንጭ	አካል	ነበረ	በዘ
		ይኖረኝ፣ ነበር፣	አፋጣኝ፣ ነበር፣
		ይኖርህ፣ ነበር፣	ይኖረኝ፣ ነበር፣
		ይኖርሽ፣ ነበር፣	ይኖረኝ፣ ነበር፣

(መ) ንኡስ፣ አንቀጽ፣

አርአስት

መኖር፣ ወይም፣ አለኝ፣ ማለት፣

በዝ፣ አንቀጽ፣

1. ጎሳ፣ ጊዜያት፣

ነበር፣ ኖሮ፣

2. የአሁንና የትንቢት ጊዜያት፣

አ	ይኖረኝ	አ	ይኖረኝ
ዘ	ይኖርህ	ዘ	ይኖረኝ
ዘ	ይኖርሽ	ዘ	ይኖረኝ
ዘ	ይኖረው	ዘ	ይኖረኝ
ዘ	ይኖራት	ዘ	ይኖረኝ

ግንዛቤ፣ ቅጽ፣

ጎሳ፣ ጊዜያት፣—የነበረኝ፣ የነበረህ፣ . . . አያለ፣ ይረባል፣

የአሁን፣ ጊዜያት፣—የአለኝ፣ የአለህ፣ . . . አያለ፣ ይረባል፣

ትንቢታዊ፣ ጊዜያት፣—የሚኖረኝ፣ የሚኖርህ፣ . . . አያለ፣ ይረባል፣

ዘር፣ ላቢዘር፣

አለኝታ፣ ወይም፣ አለኝ፣ ማለት፣ መኖር፣ ንብረት፣

— 204 —

የመኖር፣ ግሥ፣ ከዚህ፣ በላይ፣ እንደተጻፈው፣ በየዋህ፣ እርባታ፣ ብቻ፣ ይረባል፣ እንጂ፣ ዝርዝር፣ እርባታ፣ የለውም፣ በንባብ፣ ተግባርን፣ ሲመስል፣ በምሥጢር፣ ገቢር፣ ነው፣ « መያዝ፣ ማግኘት፣ » የሚባሉት፣ ግሥ፣ ይዛመዱታል፣ እንደ፣ ልማድ፣ ሆኖ፣ ገቢርን፣ ሳይስብም፣ ይነገራል፣ እንጂ፣ መሳብ፣ ይገባው፣ ነበር፣ በግዕዙም፣ ሳዋስው፣ « በ፣ አልበ፣ » የሚለው፣ የመኖር፣ ግሥ፣ በዱሮ፣ ጊዜ፣ ገቢርን፣ ይስብ፣ ነበር፣ ይባላል፣ ይኸውም፣ « ሐመር፣ ሐዳስ፣ ዘአልብኪ፣ ነውረ፣ » በማለቱ፣ ይታያል፣

ክፍል፣ ፯፣ የግሥ፣ ሙሉ፣ እርባታ፣

— 205 —

ግሥ፣ በየወገኖቹው፣ እርባታ፣ እንዲመች፣ የሚከተሉት፣ ግሥ፣ አለቀች፣ ተብለው፣ ይጠራሉ፣

- 1) መፈለግ፣—መድረሻው፣ ገላጽ፣ ለሆነ፣ ግሥ፣ (ለ፣ ከሚሆን፣ በቀር፣)
- 2) መክፈል፣—መድረሻው፣ “ለ” የሚል፣ ግዕዝ፣ ፊደል፣ ለሆነ፣ ግሥ፣
- 3) መግባት፣—መድረሻው፣ ፊደል፣ ለሆነ፣ ለማናቸውም፣ ግሥ፣
- 4) መከተል፣—በመነሻው፣ ተ፣ የሚል፣ ፊደል፣ ለሚገኝበት፣ ግሥ፣
- 5) ማወቅ፣—መነሻው፣ አ፣ ዐ፣ ለሆነ፣ ግሥ፣
- 6) መውደድ፣—በደረጃው፣ ለሚነገር፣ ግሥ፣

— 206 —

በደረጃው፣ የሚነገር፣ ግሥ፣ በእርባታ፣ ጊዜ፣ በአንዳንድ፣ ስፍራ፣ ላይ፣ ስኞት፣ ቀለም፣ ጠብቆ፣ ይኖራል፣ ተውጦ፣ ይነገራል፣ ይኸውም፣ ወደደ፣ ብሎ፣ ይወዳል፣ ይላል፣ ማለት፣ ነው፣ ይሁን፣ እንጂ፣ በአሁኑኑ፣ ላይ፣ የማጥበቂያ፣ ምልክት፣ ገና፣ ስላልተደነገገ፣ ፊደሉ፣ ሳይገኝ፣ እንዲጻፍ፣ ወስኖ፣

ምሳሌ፣ የመውደድ፣ ግሥ፣ ትንቢቱን፣ ይወዳል፣ በማለት፣ ፈንታ፣ ይወድዳል፣ ማለት፣ የመኖሩ ስበ፣ ግሥ፣ ትንቢቱን፣ ይፈላል፣ በማለት፣ ፈንታ፣ ይፈስሳል፣ ማለት፣ የተሻለ፣ ይሆናል፣

— 207 —

መድረሻው፣ “ለ” የሆነ፣ ግሥ፣ በእርባታ፣ ሙሉ፣ በአንዳንድ፣ ስፍራ፣ ላይ፣ የሚኖሩ፣ ባዕድ፣ መነሻን፣ ሲያበጅ፣ ይገኛል፣ ይኸውም፣ ገድያለሁ፣ ትገድያለሽ፣ ገድዬ፣ ይላል፣ ማለት፣ ነው፣

መድረሻው፣ ፊደል፣ የሆነ፣ ግሥ፣ በንኡስ፣ አንቀጽ፣ የ “ተ” ፊደል፣ ይጨመርበታል፣ ይኸውም፣ መግባት፣ መብላት፣ ገብቶ፣ በልቶ፣ « ይላል፣ ማለት፣ ነው፣

በመነሻ፣ «ተ» የሚገኝበት፣ ግሥ፣ በአንዳንድ፣ ስፍራ፣ ላይ፣ “ተ” ይዋጣል፣ ይኸውም፣ ይከተላል፣ ይቀመጣል፣ ይላል፣ እንጂ፣ ይከተላል፣ ይቀመጣል፣ አይደለም፣ ማለት ነው፣ ይህ፣ ሙሳ፣ ለመላው፣ አይደለም፣ “ተኛ፣ ተለመ፣ ተረጉመ” የሚባሉት፣ ግሥ፣ ይተኛል፣ ይተልማል፣ ይተረጉማል፣ ሲያሰኙ፣ ይገኛሉ፣

— 208 —

የግሥ፣ እርባታ፣ ምንም፣ አንኳ፣ በአንዳንድ፣ ላይ፣ ጥቂት፣ ጥቂት፣ ልዩነት፣ ቢኖረው፣ መደቡ፣ አንድ፣ ዓይነት፣ ነው፣

እነሆ፣ « መፈለግ፣ የሚለውን፣ ግሥ፣ በሙሉ፣ እርባታ፣ በየዋህም፣ በዝርዝርም፣ እያረባረባ፣ እንገልጻለን፣ የዋህ፣ እርባታ፣ የምንለው፣ እኔ፣ አንተ፣ . . . በሚያሰኘው፣ የእርባታ፣ መሪ፣ እየተመራ፣ በቀላሉ፣ የሚረባው፣ ነው፣ ይኸውም፣ እፈልጋለሁ፣ ትፈልግክለህ፣ . . . የሚለው፣ ነው፣ (ቁ. 209፣ እይ)፣ ዝርዝር፣ እርባታ፣ የሚባለውም፣ እኔን፣ አንተን፣ . . . የሚያሰኝ፣ የተላበሰ፣ አጻፋ፣ በሚጨመርበት፣ የእርባታ፣ መሪ፣ እየተመራ፣ በሰፊው፣ የሚዘረዘረው፣ ነው፣ ይኸውም፣ « እፈልገዋለሁ፣ ይፈልግኛል፣ . . . የሚለው፣ ነው፣ (ቁ. 210፣ እይ)፣